Перекладач: Ростислав Доценко

Джерело: З книги: Вайльд, Оскар. Портрет Доріана Ґрея: Роман: Для ст. шк. віку / Пер. з англ. та прим. Р. Доценка; — К.: Школа, 2003.

Передмова

Митець — творець прекрасного.

Розкрити себе і втаїти митця — цього прагне мистецтво.

Критик — це той, хто спроможний передати в інший спосіб або в іншому матеріалі своє враження від прекрасного.

Найвища, як і найнижча, форма критики — це різновид автобіографії.

Ті, що в прекрасному вбачають бридке., — люди зіпсуті, які, однак, не стали через те привабливі. Це вада.

Ті, що в прекрасному здатні добачити прекрасне,— люди культурні. У них є надія.

Яле справжні обранці ті, для кого прекрасне означає лише одне: Красу.

Немає книжок моральних чи неморальних. Є книжки добре написані чи погано написані. Ото й усе.

Ненависть XIX сторіччя до Реалізму — це лють Калібана, що побачив свою подобу в дзеркалі.

Ненависть XIX сторіччя до Романтизму — це лють Калібана, що не побачив своєї подоби в дзеркалі.

Моральне, життя людини — для митця лише частина об'єкта. А моральність мистецтва полягає в досконалому використанні недосконалих засобів.

Митець не прагне нічого доводити. Довести можна навіть безперечні істини.

Митець не має етичних уподобань. Етичні уподобання митця призводять до непрощенної манірності стилю.

Митець не має нездорових нахилів. Йому дозволено зображувати все.

Думка і мова для митця — знаряддя мистецтва.

Розбещеність і чеснота для митця — матеріал мистецтва.

З погляду форми за взірець усіх мистецтв править мистецтво музики. З погляду почуття — вмілість актора.

У будь-якому мистецтві є і прямозначність, і символ.

Ті, що силкуються сягнути поза прямозначність, ризикують.

Ті, що силкуються розкрити символ, ризикують також.

Глядача, а не життя — ось що, власне, відображує мистецтво.

Суперечки з приводу мистецького твору свідчать, що цей твір новий, складний і життєздатний.

Коли критики розходяться в думках — значить митець вірний собі.

Можна дарувати тому, хто робить корисну річ, — доки він не захоплюється нею. Єдине виправдання того, хто робить некорисну річ,— його безмірне захоплення нею.

Будь-яке мистецтво не дає жодної користі.

Розділ I

Робітню художника сповнювали густі пахощі троянд, а коли в садку знімався літній легіт, він доносив крізь відчинені двері то п'янкий запах бузкового цвіту, то погідніший аромат рожевих квіток шипшини.

З перського дивана, де лежав лорд Генрі Воттон, курячи своїм звичаєм одну по одній незліченні цигарки, можна було побачити лише блиск золотаво-ніжного, як мед, цвіту верболозу, чиє тремтливе віття, здавалося, насилу витримувало тягар полум'яної краси. Зрідка на довгих шовкових шторах величезного вікна миготіли химерні тіні птахів, утворюючи на мить щось подібне до японського малюнка, і тоді лорд Генрі думав про блідолицих художників із Токіо, які засобами мистецтва, з природи своєї статичного, намагалися передати відчуття швидкості й руху. Ще більш угнічувало тишу сердите гудіння бджіл, що пробиралися високою невикошеною травою чи монотонно й настійливо кружляли біля покритих золотистим пилком вусиків розлогої жимолості. Невиразний клекіт Лондона долинав, наче басова нота далекого органа.

Посеред кімнати стояв на мольберті зроблений у повен зріст портрет надзвичайно вродливого юнака, а перед портретом дещо віддалік сидів сам художник, Безіл Голворд, раптове зникнення якого кілька років тому так схвилювало все лондонське товариство і викликало чимало найрозмаїтіших здогадок.

Художник дивився на прегарну юнакову постать, що її він так майстерно виобразив на полотні, і обличчя йому опромінював задоволений усміх. Раптом він схопився і, заплющивши очі, притис пальці до повік, наче силкуючись утримати в пам'яті якийсь чудовий сон і боячись пробудитись.

— Це твоя найкраща робота, Безіле, найкраща з усіх, що ти створив, — мляво сказав лорд Генрі. — Ти конче повинен надіслати її наступного року на виставку в "Ґровнер". Тільки не до академії — зали академії занадто великі й вульгарні. Там вічно або так багато людей, що за ними не видно картин, або так багато картин, що за ними не видно людей. Одне жахливе, а друге ще гірше. Ні, Ґровнер — це єдине відповідне місце.

— Я взагалі не збираюсь її виставляти, — відгукнувся Безіл, кумедно закидаючи голову — характерний рух, з якого кпили його приятелі ще в Оксфорді. — Ні, я не виставлятиму її ніде.

Лорд Генрі здивовано звів брови і поглянув на нього крізь примхливі кільця голубого диму від заправленої опієм цигарки.

— Ніде не виставлятимеш? Мій любий, чому? Ти маєш якісь підстави? Що за дивацький народ ці художники! Із шкіри пнуться, аби набути популярності, а як тільки вона приходить, — здається, прагнуть позбутись її. Це ж так нерозумно! Бо коли прикро, що про тебе забагато говорять, то ще прикріше, коли про тебе зовсім не говорять. А цей портрет підніс би твоє ім'я,

Безіле, далеко над усіма молодими художниками в Англії і примусив би старих запалитись ревнощами, коли вони ще здатні на емоції.

— Я знаю, ти будеш сміятися з мене, але я справді не можу виставити цього портрета, — повторив художник. — Занадто багато самого себе я вклав у нього.

Лорд Генрі засміявся, випростуючись на дивані.

— Ну от, я ж знав, що ти сміятимешся. Але це таки щира правда.

— Занадто багато самого себе! Слово честі, Безіле, я не думав, що в тобі стільки марнославства. Ти, з твоїм суворим обличчям і чорним як вугіль волоссям, — і цей юний Адоніс, наче зроблений із слонової кості й трояндових пелюсток! Не бачу найменшої схожості між вами!.. Адже він Нарцис, мій любий, а ти... Ну, звичайно, в тебе одухотворене лице і таке інше... Але Краса, справжня Краса, кінчається там, де починається одухотвореність. Інтелект — уже сам собою щось диспропорційне. Він нівечить гармонію обличчя. Ту ж мить, як хтось береться думати, у нього або видовжується ніс, або розширюється чоло, або щось інше псує лице. Візьми першого-ліпшого з цих визначних учених мужів і подивись, до чого вони всі відразливі! Ясна річ, за винятком церковників. Але в церкві їм не доводиться голів сушити. Вісімдесятирічний єпископ у проповіді повторює те, що йому казали, коли він був вісімнадцятирічним хлопцем, — тож, природно, його вигляд усе так само по-молодечому принадний. Судячи з портрета, твій таємничий юний друг, імені якого ти не хочеш назвати, має чарівну вроду, отже, він ніколи не думає. Я таки цілком певен того. Він — прекрасне бездумне створіння, яке мусить бути з нами завжди: і взимку, коли ми не маємо квіток, щоб милуватись ними, і влітку, коли ми потребуємо чогось, що

остудило б мозок. Не лести собі, Безіле: ти ані крихти не схожий на нього.

— Ти не розумієш мене, Гаррі, — відказав митець. — Звичайно, я не схожий на нього. Я знаю це дуже добре. Як на правду, то я б навіть жалкував, якби став на нього схожим. Ти знизуєш плечима? Я щиро кажу. Всіма, хто має непересічний розум чи красу, править в житті лихий фатум, — той самий, що спрямовував непевну ходу монархів протягом усієї історії. Краще не виділятись над своїм середовищем. Бо на цім світі виграють лише потвори й нездари. Вони можуть невимушено сидіти і позіхати на виставі життя. Нехай їм нічого не відомо про радість перемоги, але ж зате вони обходяться й без гіркоти поразки. Вони живуть так, як ми всі мали б жити: байдужно, без турбот, без хвилювань. Вони не завдають руїни іншим і не зазнають її самі від чужих рук. Твоя знатність і багатство, Гаррі; мій розум і хист, хоч які вони є; врода Доріана Ґрея — за все це, чим боги нас наділили, ми відпокутуємо, тяжко відпокутуємо...

— Доріан Ґрей? Це його ім'я? — спитав лорд Генрі, підходячи через кімнату до Голворда.

— Так. Я не збирався називати його тобі.

— Але чому?

— Просто сам не знаю... Якщо хтось мені дуже подобається, я ніколи й нікому не називаю його імені. Бо це немовби значить поступитись часткою дорогої тобі людини. Я справді закохався у таємничість. Здається, лише завдяки їй сучасне життя і може бути чудесне чи заманливе для нас. Звичайнісінька річ стає чарівною, якщо ми криємося з нею. Виїжджаючи з Лондона, я ніколи не кажу своїм, куди їду. Бо якби я сказав — пропала б уся насолода. Напевно, це чудна звичка, але все-таки вона

вносить чимало романтичного в життя. Ти, мабуть, тої гадки, що все це страшенні дурниці?

— Анітрохи, — відповів лорд Генрі, — анітрохи, любий Безіле. Ти, здається, забуваєш, що я одружений; а єдине, чим шлюб зачаровує, — це приховування правди, без чого не обходяться ані чоловік, ані жінка. Я ніколи не знаю, де моя дружина, і вона ніколи не знає, що я роблю. Випадково здибавшись, — а це буває, коли ми потрапляємо разом десь на обід чи гостюємо у герцога, — ми з найсерйознішими мінами торочимо одне одному найбезглуздіші історії. Моїй жінці це вдається куди краще, ніж мені, — вона ніколи при цьому не бентежиться так, як я. І заскочивши десь мене, — вона зовсім не зчинює сварки. Часом мені навіть хочеться вивести її з рівноваги, а вона тільки сміється, та й годі.

— І як ти можеш таке казати про своє подружнє життя?! — зауважив Безіл Голворд, підходячи до дверей у садок. — Я впевнений, що насправді ти дуже порядний сім'янин і просто соромишся власних чеснот. Дивна з тебе людина, Гаррі! Ти ніколи не кажеш нічого морального і ніколи не робиш нічого неморального. Твій цинізм — це тільки поза.

— Як на мене, поза, та ще й найдратливіша — це коли поводишся природньо! — скрикнув, сміючись, лорд Генрі.

Обидва молодики вийшли в садок і сіли на бамбукову лаву в тіні високого лаврового куща. Сонячні пасма слалися крізь гладке листя, в траві легенько погойдувались білі стокротки.

Якусь хвилину обоє сиділи мовчки. Тоді лорд Генрі витягнув годинника.

— На жаль, мені вже час іти, Безіле, — тихо промовив він. — Але мені б хотілося, щоб ти перед цим відповів на те моє запитання.

— На яке саме? — запитав художник, не підводячи погляду.

— Ти добре знаєш, на яке.

— Не знаю, Гаррі.

— Гаразд, я тобі нагадаю. Я хочу, щоб ти все ж таки пояснив мені, чому ти відмовляєшся виставити портрет Доріана Ґрея. Я хочу знати справжні підстави.

— Я сказав тобі їх.

— Ні, ти лише сказав, що вклав у портрет занадто багато самого себе. Але ж це несерйозно!

— Ти розумієш, Гаррі, — Безіл Голворд подивився товаришеві просто в обличчя, — кожен портрет, намальований з натхненням, — це, власне, портрет художника, а не того, хто йому позував. Натурник — то суто зовнішнє. Маляр на полотні розкриває не його, а скорше самого себе. Ось через це я й не виставлю цього портрета — я боюся, чи не виказав у ньому таїни власної душі.

Лорд Генрі засміявся.

— Ну й що ж то за таїна?

— Добре, я розповім тобі... — збентежено озвався Голворд.

— А я, Безіле, охоче вислухаю, — з поривом у голосі мовив його товариш, підвівши погляд на художника.

— Тут, власне, дуже мало що можна сказати, Гаррі, і я сумніваюсь, чи ти взагалі зрозумієш мене. Та й навряд чи повіриш цьому...

Лорд Генрі посміхнувся, а тоді нахилився й зірвав у траві рожеву стокротку.

— Я цілком певен, що зрозумію, — відповів він, приглядаючись до золотистого кружална квітки, обмереженого білими пір'їнами пелюсток. — А щодо віри, то я можу повірити у будь-що цілком неймовірне.

Вітерець здмухнув кілька квіток з дерев, і важкі зоряні ґрона бузкового цвіту колихнулись у млосному повітрі. Під муром засюрчав коник; довгою блакитною ниткою на прозорих брунатних крильцях пролетіла бабка... Лорд Генрі немовби відчув биття Безілевого серця, і йому кортіло знати, що він почує далі.

— Ось уся ця історія, — перегодом почав художник. — Два місяці тому мені довелося бути на вечорі у леді Брендон. Адже ми, бідні митці, мусимо вряди-часи показуватись у товаристві, нагадуючи публіці, що ми не дикуни. Ти ж сам колись був сказав, що у фраку й білій краватці навіть біржовик може зажити репутації цивілізованої істоти. Отож пробувши у вітальні хвилин десять і набалакавшись із гладкими препишними вдовицями й нудними академіками, я раптом зауважив, що хтось на мене дивиться. Повернувшись убік, я вперше побачив Доріана Ґрея. Коли наші очі зустрілись, я відчув, що блідну. На мить мене пойняв інстинктивний страх. Я збагнув — переді мною така чарівна врода, що може поглинути всю мою душу,

все моє єство, ба навіть усе моє мистецтво, коли я тільки піддамся її чарам. Я не потребував жодних сторонніх впливів у своєму житті. Ти добре знаєш, Гаррі, яка незалежна вдача в мене. Я завжди був сам собі пан, принаймні аж доки зустрівся з Доріаном Ґреєм... Але не знаю, як і пояснити це... Немов чийсь голос казав мені, що життя моє може круто змінитися. Я невиразно передчував, ніби Доля готує для мене витончені радощі і такі ж витончені страждання. Опанований страхом, я повернувся з наміром вийти з вітальні. Не те, щоб сумління мене підганяло, ні, це, певніше, було боягузтво. Звісно, спроба накивати п'ятами не додає мені честі...

— Сумління і боягузтво — власне, одне й те саме, Безіле. Сумління — це лише фасад боягузтва, та й годі.

— Не вірю я цьому, Гаррі, і певен, що й ти не віриш. Проте, хоч би що там спонукало мене, — між іншим, це могла бути й гордість, бо я таки дуже гордий, — я все ж протискувався до дверей. І тут, ясна річ, я натикаюся на леді Брендон. "Чи не збираєтесь ви втікати так рано, містере Голворд?" — вигукнула вона, Ти ж знаєш, який у неї на диво пронизливий голос!

— Ще б пак, вона — чистісінький павич в усьому, крім краси, — докинув лорд Генрі, обриваючи стокротку довгими нервовими пальцями.

— Я ніяк не міг спекатись її. Вона підводила мене до високого рангу аристократів, до кавалерів зірок та ордену Підв'язки, до підстаркуватих дам у величезних діадемах і з папуговими носами і всім рекомендувала мене, як свого найближчого друга, хоч дотими лиш один раз бачились. Вона втовкмачила собі в голову, що я знаменитість. Може, це тому, що саме тоді якась моя картина мала бучний успіх, — тобто про неї плескали в дешевих газетках, цьому мірилі безсмертя нашого часу... І ось раптом я опинився лице в лице з юнаком,

що його зовнішність так дивно вразила мене. Ми стояли зовсім близько — мало не торкались один одного. Наші очі знову зустрілися. Хай це було нерозважливо, проте я попросив леді Брендон познайомити нас. Зрештою воно, мабуть, було не так нерозважливо, як просто неминуче. Ми й без знайомства однак завели б між собою розмову — я був певний цього. Доріан згодом казав мені, що у нього в ту мить теж промайнула така думка. Він також відчув, що нам суджено зійтися.

— І як же леді Брендон відрекомендувала цього чарівного юнака? — запитав співрозмовник. — Адже вона так любить давати побіжні характеристики своїм гостям! Пригадую собі — одного разу, підводячи мене до старого червонолицого добродія, усього в орденах і стрічках, вона просичала мені у вухо найдивовижніші подробиці з його біографії. І це таким трагічним шепотом, який було чути, певно, кожному у вітальні! Я мусив просто втекти — мені більш до смаку самому розгадувати, хто є хто. А леді Брендон рекламує гостей точнісінько, як аукціонер товари. Вона або розкладе їх тобі до кісточок, або розповість про них усе, крім того, що хочеться знати.

— Бідна леді Брендон! Ти безжальний до неї, Гаррі, — байдуже мовив Голворд.

— Мій любий, вона намагалася створити салон, а пощастило їй відкрити ресторан. Тож як я можу захоплюватись нею? Гаразд, але як же вона висловилася про Доріана Ґрея?

— Та десь приблизно так: "Чарівний хлопчик... Ми з його бідною матір'ю були абсолютно нерозлучні. Забула, що він робить... боюся, що він... не робить нічого... ах, ні, він грає на роялі... чи той, на скрипці, любий містере Ґрей?" Ми обидва не змогли стриматись від сміху і відразу стали друзями.

— Сміх зовсім не поганий початок, як на дружбу, але далеко кращий, як кінець для неї, — сказав молодий лорд, зриваючи іншу стокротку.

Голворд похитав головою.

— Ти не розумієш, що таке дружба, Гаррі, — пробурмотів він, — або що таке ворожнеча, коли хочеш. Ти любиш усіх — і тим-то байдужий до кожного.

— Ти страшенно помиляєшся! — заперечив лорд Генрі. Зсунувши капелюха на потилицю, він подивився на маленькі хмарки, що, наче сколошкані сувої лискучого білого шовку, пливли через туркусову глибінь літнього неба. — Так, ти страшенно помиляєшся. Я дуже дбайливо розрізняю людей. Друзів собі я добираю лише вродливих, приятелів — лише лагідних, ворогів — лише розумних. Особливо не завадить обережність, коли добираєш собі ворогів. Серед моїх супротивників немає жодного недоумка. Всі вони люди розвиненого інтелекту і тому вміють належно цінувати мене. Я розумію, це, мабуть, марнославство в мені говорить, еге ж?

— Та так, Гаррі... Але виходить, згідно з твоїми приписами, я лише приятель?

— Мій дорогий Безіле, ти для мене далеко більше ніж приятель!

— І далеко менше ніж друг. Мабуть, щось ніби брат?

— Ет, брати! Мене вони не обходять анітрохи. Старший мій брат не збирається вмирати, а молодші, здається, тільки це й роблять.

— Гаррі! — вигукнув Голворд, спохмурнівши.

— Я не зовсім усерйоз це кажу, любий мій, але все-таки я не можу приховати зневаги до своїх родичів. Гадаю, це тому, що ми взагалі не ладні терпіти людей з тими ж вадами, які є у нас самих. Я глибоко співчуваю люті англійського плебейства на те, що вони називають "розбещеністю вищих класів". Маси інстинктивно розуміють, що пиятика, глупота, неморальність мають бути саме їм властиві, і якщо хто-небудь із нас шиється в дурні, він зазіхає на їхній привілей. Коли суд розглядав справу про розлучення бідолахи Саутворка, їхнє обурення було воістину величне. І однак я не думаю, щоб хоча б десять відсотків пролетаріату жило морально.

— Я не йму віри жодному твоєму слову, Гаррі! Та й ти сам — я певний — не віриш у це.

Лорд Генрі погладив гостру каштанову борідку і постукав ебеновою тростиною з китичкою по носаку лакованого черевика.

— Ну, ти достоту англієць, Безіле! Уже вдруге ти зауважуєш те саме. Висувати якусь думку перед щирим англійцем — завжди нерозважна річ. Бо він ніколи не завдасть собі клопоту поміркувати, чи слушна ця думка. Єдине, що йому видається важливим, — це чи ти сам віриш у неї. Але ж вартість ідеї не має нічого спільного з щирістю людини, котра її висловила! Ба навіть чим менш людина щира, тим істинність її думки імовірніша, — адже в такому разі цю думку не забарвлено суб'єктивними бажаннями й упередженнями! Та облишмо це, я не збираюсь дискутувати з тобою про політику, соціологію чи метафізику. Мені люди подобаються більше, ніж принципи, а люди без принципів — більше, ніж будь-що інше у світі. Краще розкажи мені ще про Доріана Ґрея. Ви часто зустрічаєтесь?

— Кожен день. Я був би нещасний, якби не бачив його щодня. Він став для мене живлющим, як повітря.

— Це вельми дивно, Безіле! Не думав я, що ти коли-небудь зацікавишся чим іншим, крім свого мистецтва.

— Тепер він — усе моє мистецтво, — повагом сказав художник. — Я часом думаю, Гаррі, що у світовій історії є лише два важливих етапи. Перший — це поява нових засобів у мистецтві, другий — поява нового образу у мистецтві. І чим винахід олійних фарб був для венеційців, чим обличчя Антіноя було для пізньогрецької скульптури, тим обличчя Доріана Ґрея стане колись для мене. Це не тільки тому, що я роблю з нього ескізи й начерки, що я малюю його портрети. Ясна річ, це все так. Але він для мене далеко важливіше, ніж модель чи натурник. Я б не сказав, що я незадоволений тими своїми роботами або що Доріанова врода не підвладна мистецтву. У світі нема нічого такого, щоб мистецтво не могло його передати. І я знаю — те, що я створив після знайомства з Доріаном Ґреєм, непогано виконане, то найкраще в моєму доробку. Але якимсь дивним чином — хто зна, як би це тобі пояснити? — врода його неначе пробудила в мені зовсім новий метод творчості, зовсім новий стиль. Я тепер інакше дивлюся на світ, інакше про нього думаю. Я тепер можу відтворювати життя такими засобами, що раніш були приховані від мене. "Мрія про форму, плекана в дні панування думки..." Забув, чиї ці слова... От саме цим став для мене Доріан Ґрей. Сама лише присутність цього хлопця — мені він здається ледь більшим за хлопця, хоч насправді йому вже минуло двадцять, — сама лише присутність... А! Чи ж ти можеш збагнути, що все це значить? Позасвідомо він окреслює для мене обриси якоїсь нової школи — школи, що мусить сполучити в собі всю пристрасність романтичного духу і всю досконалість духу давньої Еллади. Гармонія душі й тіла — які вагомі ці слова! У нестямності своїй ми роз'єднали їх і винайшли вульгарний реалізм та яловий

ідеалізм. О Гаррі! Якби ти знав, що таке Доріан Ґрей для мене! Пригадуєш отой пейзаж, за який Еґнью пропонував мені такі величезні гроші, але я відмовився? Це одна з найкращих моїх картин. А чому? Тому що коли я малював її, Доріан Ґрей сидів обік мене. Від нього немовби спадав якийсь непомітний вплив, і вперше в житті я побачив у звичайному лісовому краєвиді те диво, що його марно шукав раніше.

— Безіле, це таки справді захопливо! Я мушу побачити цього Доріана Ґрея.

Голворд підвівся і пройшовся по садку, потім повернувся до лави.

— Розумієш, Гаррі, Доріан Ґрей для мене просто збудник у творчості. Ти, можливо, не побачиш у ньому нічого. Я бачу в ньому все. Адже ж якраз найбільше він присутній у моїх творах тоді, коли не його я зображую на полотні. Яж казав тобі — Доріанів образ наче відкриває переді мною нову манеру малювання. Його я знаходжу у вигинах певних ліній, у чарівності й ніжності певних кольорів. Оце й усе.

— Тоді чого ж ти не хочеш виставляти його портрета? — спитав лорд Генрі.

— Та того, що в цьому портреті мимоволі відбилося моє... ну, сказати б, мистецьке обожнення образу Доріана. Певна річ, він нічого цього не знає і не знатиме — я зовсім не кваплюся говорити йому про це. Але люди могли б угадати правду, а я не збираюсь оголювати душу перед їхніми хтивими очима. Я ніколи не покладу своє серце їм під мікроскоп. Ось так, Гаррі, — занадто багато вклав я своєї душі в цей портрет, занадто багато...

— Поети не такі дразливі, як ти. Вони знають корисність пристрастей для друку. У наш час розбите серце витримує багато видань.

— Я їх зневажаю за це! — вигукнув Голворд. — Митець повинен творити прекрасне, але не повинен у нього нічого вкладати із свого власного життя. У нашу добу люди тлумачать мистецтво, як різновид автобіографії. Ми втратили абстрактне почуття краси. Колись я покажу світові, в чому воно полягає, і хоча б задля цього світ ніколи не побачить мого портрета Доріана Ґрея.

— Гадаю, що ти помиляєшся, Безіле, але не хочу сперечатись. Суперечки — лише для недолугих умів... Скажи-но, а Доріан Ґрей дуже любить тебе?

Художник задумався.

— Я йому подобаюсь, — відповів він після паузи. — Так, я йому подобаюсь. Звичайно, я його безбожно улещую. Мені це чомусь приємно — навіть коли я кажу йому такі речі, за які пізніше шкодуватиму. І він здебільшого дуже лагідний зі мною — ми сидимо вдвох цілі години у мене в студії, розмовляємо про тисячі речей. Однак часом він буває страшенно бездумний і, здається, навіть з радістю завдає мені болю. В такі моменти я відчуваю, що моя душа для нього — це наче квітка в петельці, наче маленька оздоба, що тішить його марнославність один лише літній день...

— Дні влітку довгі, — упівголоса промовив лорд Генрі. — Мабуть, він тобі набридне раніше, ніж ти йому. Хоч як жаль, але це так: Геній живе довше від Краси. Ось чому ми всі ладні на будь-які жертви, аби збагатити свій розум. В шаленій боротьбі за існування ми прагнемо бодай щось мати тривке й постійне і

тому хапаємось натовкувати собі голови мотлохом різних фактів у марній надії втримати своє місце в житті. Високоосвічена людина — ось сучасний ідеал. А голова такої всебічно освіченої людини — це якийсь жах. Це наче крамниця лахмітника, ущерть напхана допотопним дрантям і порохом, де все оцінюється понад свою істинну вартість... Справді, Безіле, я думаю, що він тобі обридне раніше, ніж ти йому. Одного чудового дня ти глянеш на свого друга — і він здасться тобі трохи негармонійним, або ти не вподобаєш відтінку його шкіри, або ще чогось. В душі ти гірко дорікатимеш йому, і на повному серйозі подумаєш, що він повівся зле з тобою. В наступні його відвідини ти будеш уже зовсім холодний і байдужий. Дуже шкода, що все це станеться, бо воно змінить тебе. Те, що ти розповів мені, — чистісінький роман, мистецький роман, так би мовити. А найгірше в усякому романі — що після нього людина стає зовсім неромантичною.

— Не кажи так, Гаррі. Доки мого життя, образ Доріана Ґрея пануватиме наді мною. Ти не можеш відчути того, що я відчуваю, — ти занадто мінливий.

— Е, любий Безіле, якраз через це я й можу тебе зрозуміти! Ті, що зберігають вірність у любові, знають тільки тривіальний її бік; невірні — ось хто пізнає любовні трагедії.

Черкнувши сірником по витонченій срібній коробці, лорд Генрі запалив цигарку. Вигляд при цьому він мав такий, ніби в його фразі вмістилася мало не вся життєва мудрість.

Між зеленим, наче лакованим листям плюща з цвіринькотом шерхотіли горобці. Сірі тіні від хмар, мов ластівки, одна за одною пропливали по траві... Як гарно було в садку! І які захопливі були почуття інших людей! Куди більше захопливі, ніж їхні думки, здавалося лордові Генрі. Він малював собі з потайною втіхою той нудний полуденок, що пропустив,

залишаючись у Безіла Голворда. Там, у своєї тітки, він неодмінно здибав би лорда Ґудбоді і всі розмови точилися б навколо потреби дешевих їдалень та зразкових нічліжних будинків... Кожен клас полюбляє проповідувати важливість чеснот, непотрібних йому самому. Багаті охоче розводяться про значення ощадності, а нероби красномовно обстоюють гідність праці. Як чудово, що він уник цієї бридоти!

Коли він подумав про тітку, щось ніби спливло йому в пам'яті. Він обернувся до Голворда:

— Любий мій, я оце пригадав...

— Що пригадав, Гаррі?

— Де я чув ім'я Доріана Ґрея.

— Де саме? — спитав художник, злегка спохмурнівши.

— Ну, не дивись так сердито, Безіле. Це було у моєї тітоньки, леді Аґати. Вона розповідала мені, що знайшла пречудового юнака, котрий обіцявся допомагати їй у благодійництві в Іст-Енді, і що звуть його — Доріан Ґрей. Щоправда, вона ані півсловом не натякнула на його вроду. Жінки, в усякому разі, жінки лагідної вдачі, не вміють оцінити привабливої зовнішності. Вона сказала, що він дуже серйозний, що в нього прегарна душа. Я зразу уявив собі такого добродія в окулярах, з прилизаним волоссям і таранкуватою парсуною, як він важко ступає дебелими ногами... Шкода, що я тоді не знав про вашу дружбу.

— А я дуже радий, що ти не знав цього, Гаррі.

— Чому ж?

— Я не хочу, щоб ти зустрівся з ним.

— Не хочеш, щоб я зустрівся з ним?

— Ні, не хочу.

— Містер Доріан Ґрей у робітні, сер, — доповів служник, з'являючись у садку.

— Тепер тобі хоч-не-хоч доведеться познайомити нас, — засміявся лорд Генрі.

Голворд обернувся до служника, що стояв, мружачись від сонця.

— Попросіть містера Ґрея зачекати, Паркере. Я буду за кілька хвилин.

Служник уклонився і пішов.

Тоді художник подивився на лорда Генрі.

— Доріан Ґрей — мій найдорожчий друг. Твоя тітонька мала цілковиту рацію — душа в нього чиста й прекрасна. Не зіпсуй його, Гаррі. Не намагайся впливати на нього. Твій вплив мав би згубні наслідки. Світ широкий, і в ньому багато чарівних людей. Тож не забирай від мене цієї єдиної людини, що надає принади моєму мистецтву. Моє майбутнє, як митця, залежить від нього. Пам'ятай, Гаррі, я покладаюся на тебе.

Він говорив дуже повільно, слова пробивались немовби проти його волі.

— Що за дурниці ти торочиш! — з усміхом перепинив Голворда лорд Генрі і, взявши його під руку, трохи не силою повів до будинку.

Розділ II

Увійшовши, вони побачили Доріана Ґрея. Він сидів за роялем, спиною до них, і гортав сторінки "Лісових сцен" Шумана.

— Та це ж чудові речі, Безіле! — вигукнув Доріан. — Ви повинні позичити мені ці ноти, я хочу їх вивчити!

— Це цілком залежить від того, як ви сьогодні позуватимете, Доріане.

— Ой, як мені воно набридло! Я вже й портретові своєму не радий, — з вередливою міною відповів юнак, повертаючись на дзиґлику. Завваживши незнайомого, він ледь почервонів і схопився на ноги. — Перепрошую, Безіле, я не знав, що ви не самі.

— Знайомтесь, Доріане, — це мій давній друг, ще з Оксфорда. Я тільки-но говорив йому, як добре ви позуєте, а ви взяли та й зіпсували все.

— Але ви не зіпсували мого задоволення від зустрічі з вами, містере Ґрей, — сказав лорд Генрі, виступивши наперед і простягаючи Доріанові руку. — Моя тітонька часто згадує про вас. Ви один з її улюбленців і, боюся, також одна з її жертв.

— Я тепер у чорному списку леді Аґати, — промовив Доріан з виглядом жартівливої покути. — Я обіцяв поїхати з нею минулого вівторка до клубу у Вайтчепелі і, далебі, забув про це.

Ми збиралися там грати в чотири руки, — здається, аж цілих три дуети... Тепер не знаю, що вона й скаже мені. Я вже й заходити до неї побоююсь.

— О, я вас помирю з моєю тітонькою. Вона вельми прихильна до вас. А ваша відсутність на концерті — то я не думаю, щоб мала яке значення. Публіка, певно, вважала, що грало двоє. Коли тітонька Аґата сідає за рояль, вона зчиняє гамір на рівні двох душ.

— Їй було б дуже прикро почути таку думку про себе, та й мені не дуже приємно, — засміявся Доріан.

Лорд Генрі подивився на нього. Так, безперечно, цей юнак — з ніжними обрисами ясно-червоних уст, чистими блакитними очима, злотистими кучерями — був надзвичайно вродливий. Його обличчя чимось таким одразу викликало довіру. З нього промовляла вся щирість юності, вся чистота юнацького запалу. Бачилось — життєвий бруд ще не позначив його своїм тавром. Чи ж дивина, що Безіл обожнював Доріана!

— Ви занадто чарівні, щоб віддаватися філантропії, містере Ґрей, занадто чарівні.

Лорд Генрі вмостився на дивані й розкрив портсигар.

Художник тим часом заклопотано змішував фарби і готував пензлі. Почувши останнє зауваження лорда Генрі, він глянув на нього, хвильку повагався, а тоді сказав:

— Гаррі, я хотів би сьогодні закінчити портрет... Ти не образишся, коли я попрошу тебе піти?

Лорд Генрі усміхнено подивився на Доріана Ґрея.

— Піти мені, містере Ґрей?

— О ні, будь ласка, залишіться, лорде Генрі. Я бачу, Безіл сьогодні знов насумрений, а я не можу терпіти, коли він такий. Крім того, мені б хотілося, щоб ви пояснили, чому я не повинен віддаватися філантропи.

— Не знаю, чи варто це пояснювати, містере Ґрей. Це така нудотна матерія, що про неї треба було б говорити серйозно... Але я певно вже не піду, як ви просите. Ти ж не заперечуватимеш, Безіле? Адже ти сам казав мені, що тобі подобається, коли твій позувач має з ким погомоніти на сеансі.

Голворд закусив губу.

— Якщо Доріан бажає, ти, звичайно, повинен залишитись. Доріанові примхи — закон для всіх, окрім нього самого.

Лорд Генрі взяв капелюха й рукавички.

— Хоч ти й дуже наполягаєш, Безіле, але, на жаль, я таки мушу йти. У мене призначено зустріч з одним чоловіком у ресторані "Орлеанс". До побачення, містере Ґрей. При нагоді завітайте до мене на Керзон-стріт. О п'ятій годині я майже завжди вдома. Тільки сповістіть завчасу — я б шкодував, якби ми розминулись.

— Безіле! — скрикнув Доріан Ґрей. — Якщо лорд Генрі піде, я також піду. За роботою ви ніколи й уст не розтуляєте, а мені тут стій і ще показуй приємну міну! Це жах як набридає! Попросіть його залишитись — я так хочу!

— Залишись, Генрі! Зроби таку ласку й Доріанові, і мені, — сказав Голворд, зосереджено дивлячись на картину. — Доріан

каже правду — я ніколи сам не говорю, працюючи, і не слухаю, що кажуть інші, а це, мабуть, страшенно докучливо моїм бідолашним натурникам. Я прошу тебе, залишись.

— А як же з тією особою, що чекає на мене в ресторані?

Художник засміявся:

— Не думаю, щоб це був який клопіт. Сідай, Гаррі. Ну, а тепер, Доріане, станьте на поміст і не дуже ворушіться. І не звертайте ніякої уваги на те, що говоритиме лорд Генрі. Він має вкрай поганий вплив на всіх своїх друзів, за винятком хіба що мене.

Доріан Грей з виглядом юного грецького мученика ступив на підвищення, зобразивши невдоволену гримасу до лорда Генрі, котрий дуже йому сподобався. Він був такий несхожий на Безіла! Між ними двома — разючий контраст. І голос у лорда Генрі такий приємний!..

Трохи згодом Доріан Грей звернувся до нього:

— Справді ви маєте поганий вплив, лорде Генрі? Аж настільки поганий, як каже Безіл?

— Доброго впливу взагалі не існує, містере Ґрей. Будь-який вплив неморальний — неморальний з наукового погляду.

— Чому це?

— Тому що впливати на когось — означає віддавати комусь власну душу. Людина вже не думає своїх природних думок, не запалюється своїми природними пристрастями. І чесноти вона переймає від інших, і гріхи — коли є така річ, як гріх, —

запозичує. Людина перетворюється на відлунок чужої музики, на актора, що грає не для нього написану роль. Мета життя — розвиток власного "я". Повністю реалізувати своє єство — ось для чого існує кожен з нас. Але в наш час люди стали боятися самі себе. Вони забули найвищий з усіх обов'язків — обов'язок перед самими собою. Звичайно, вони доброчинні. Вони годують виснажених і одягають жебраків, але їхні власні душі голодні й голі. Мужність покинула нас. А можливо, ми ніколи й не мали її. Страх перед суспільством, що є основою моралі, страх перед Богом, що є таїною релігії, — ось що владує нами. А проте...

— Доріане, будьте слухняним хлопчиком, поверніть голову трошки праворуч, — сказав художник. Поринувши у роботу, він усвідомлював тільки те, що ніколи раніш не бачив такого виразу в юнака на обличчі.

— А проте, — низьким мелодійним голосом вів далі лорд Генрі з граціозним помахом руки, притаманним йому ще з Ітону, — я певен, що якби кожна людина проживала все своє життя повністю й цілковито, даючи вияв кожному почуттю, вираз кожній думці, втілюючи кожну мрію, — тоді, я певен, світ дістав би такий свіжий і дужий збудник радості, що ми забули б усі хвороби середньовіччя і повернулись до еллінського ідеалу, а можливо, й до чогось іще кращого, ще багатшого. Але й найхоробріший із нас боїться самого себе. Самозаперечення, цей трагічний пережиток дикунських збочень, і досі калічить нам життя. Ми покарані за свою саможертву. Кожен імпульс, що ми намагаємось притлумити, нависає над розумом і отруює нас. А згрішивши, ми покінчуємо з гріхом, бо вже чинячи гріх — людина тим самим очищується. Тоді залишаються тільки згадки про насолоду або розкоші каяття. Єдиний спосіб збутися спокуси — піддатись їй. А опирайтеся спокусі — і ваша душа знеможе від жадання речей, що їх ви самі собі заборонили, від бажань, що їх ваші ж потворні закони зробили потворними і незаконними. Хтось сказав, що найбільші події світу

відбуваються в людському мозкові. І так само слушно, що й найбільші гріхи світу чиняться в людському мозкові і тільки в мозкові. Та й ви самі ж, містере Ґрей, — і в світлому своєму отроцтві, і в рожевій юності, — не раз зазнавали пристрастей, що лякали вас, думок, що сповнювали вас жахом, мрій і сонних марень, сама лише згадка про які — і то може спопелити вам щоки соромом...

— Годі-бо! Годі! — затинаючись, пробелькотів Доріан Грей. — Ви приголомшили мене. Я не знаю, що сказати. Якась відповідь на ваші слова має бути, але я не можу знайти її. Не говоріть більше! Дайте мені подумати... Чи ні — краще, мабуть, не думати про це...

Хвилин десять він стояв непорушно, з напіврозтуленими устами і незвичним блиском в очах. Він неясно усвідомлював, що в ньому збудилися зовсім нові думки й чуття. Але йому здавалося, що вони підіймаються з глибин його єства, а не принесені ззовні. Ті декілька слів, що Безілів друг повів йому, — слів умисне парадоксальних, але сказаних, безумовно, випадково, — торкнулись якоїсь потайної струни, ніколи ще не займаної, і він чув, як вона оце тріпотіла й вібрувала в ньому чудними поштовхами.

Так зворушувала й бентежила його музика. Однак вплив музики менш виразний... Вона-бо творить у людині не новий світ, а скорше новий хаос. А тут — слова! Самі слова! Але які моторошні! Які ясні, промовисті, жорстокі! Від них не втечеш. І до того ж — які в них невловні чари! Слова ці, здавалося, надають відчутної форми туманним маренням, і бринить у них своя музика, така ж солодка, як у віоли чи лютні. Самі слова! Та чи ж є що-небудь так само реальне, як слова?

То правда: в його ранній юності бувало таке, чого він не міг зрозуміти. Але зараз він це розумів! Життя враз постало перед

ним у вогненних барвах. Йому здавалось, він іде крізь полум'я... І чому він не відчував цього досі?

З ледь помітним усміхом лорд Генрі стежив за юнаком. Він добре знав, коли треба помовчати. Доріан збудив у ньому щиру зацікавленість, і він сам був вражений несподіваною дією своїх слів. Йому пригадалася книжка, що її він прочитав у шістнадцять літ, — вона відкрила перед ним чимало невідомого раніше, і йому кортіло знати, чи й Доріан Ґрей переживає цю мить щось подібне. Він пустив стрілу просто так, навмання. Невже вона влучила в ціль?.. Але ж який чарівний цей юнак!

Голворд усе працював, і в кожному сміливому мазку його були справжня витонченість і досконала ніжність, що засвідчують, — в усякому разі, в мистецтві, — дужий хист. Він не відчував мовчанки.

— Безіле, я втомився стояти! — скрикнув раптом Доріан. — Я хочу вийти в садок. Тут така задуха!

— О, даруйте, друже мій! За роботою я забуваю про все... Але ви ніколи не позували так гарно. Ви навіть не поворухнулись! І я схопив той вираз, якого прагнув, — напівстулені уста і яскравість в очах... Не знаю, що Гаррі казав вам, але, безперечно, це він викликав у вас такий прегарний вираз. Він, певно, наговорив вам компліментів? Не беріть за правду його слів.

— Ні, він ніяких компліментів мені не говорив. Можливо, саме тому я й не вірю жодному його слову.

— Е ні, Доріане, ви добре знаєте, що повірили всім моїм словам, — заперечив лорд Генрі, мрійно дивлячись на нього своїми томливими очима. — Я, мабуть, і собі вийду в садок. Тут

страшенно гаряче. Безіле, почастуй нас чимось холодненьким, чимось із полуничним соком...

— О, будь ласка, Гаррі. Подзвони лишень Паркерові, і я скажу йому, що подати. Я вийду в садок пізніш, бо ще маю докінчити задній план. Тільки не затримуй Доріана занадто довго. У мене сьогодні так добре йде робота, як ніколи. Цей портрет має бути моїм шедевром. Та вже й тепер це шедевр.

У садку, зануривши лице в прохолодне ґроно бузкового цвіту, Доріан Ґрей спрагло, наче вино, пив його аромат. Лорд Генрі підійшов до нього впритул і поклав руку йому на плече.

— Оце ви маєте слушність, — упівголоса сказав він. — Бо ніщо не лікує так душі, як відчуття, і ніщо не лікує так відчуттів, як душа.

Юнак здригнувся і відступив. Він стояв простоволосий, листя розкуйовдило його непокірні кучері й сплутало їх злотисті пасма. Очі були перелякані — як у людини, зненацька розбудженої. Гарно виточені ніздрі тремтіли, якийсь прихований неспокій пробивався в трепеті ясних його уст.

— Так, — провадив далі лорд Генрі, — це велика таїна життя — лікувати душу відчуттями, а відчуття — душею. Ви надзвичайна людина, містере Ґрей. Ви знаєте більше, ніж вам здається, але менше, ніж вам хочеться знати.

Доріан Ґрей спохмурнів і одвернув голову. Він не міг не вподобати цього високого стрункого молодика, що стояв поруч. Це романтичне смагляве обличчя і стомлений вигляд збуджували цікавість. Було щось несказанно-принадне в його низькому млосному голосі. Навіть ці руки — холодні, білі, подібні до квітки, — мали своєрідні чари. На звук його голосу вони

мелодійно рухались і, здавалося, теж промовляли щось по-своєму. Доріан відчував острах перед ним і соромився цього остраху. Чом це хтось сторонній мав би відкрити йому його ж власну душу? Він знав Безіла Голворда вже не один місяць, але їхня приязнь зовсім не змінювала його. І ось раптом з'являється людина, що їй немовби судилося розкрити перед ним життєві таємниці... А втім, чого тут боятись? Він же не школяр чи дівчисько! Це смішно — лякатись.

— Сядьмо в затінку, — запропонував лорд Генрі. — Паркер уже приніс напої... Якщо ви будете довго на сонці, то зіпсуєте собі шкіру, і Безіл ніколи більше не малюватиме з вас. Далебі, вам не слід бути на осонні. Засмага вам не пасує.

— Та яке це має значення? — засміявся Доріан Ґрей, сідаючи на лаву в кінці садка.

— Це означає все для вас, містере Ґрей.

— Як-то все?

— Адже перед вами чудова юність, а юність — це єдина річ у світі, яку варто мати!

— Я не відчуваю цього, лорде Генрі.

— Авжеж, ви не відчуваєте цього зараз. А коли до вас прийде старість, коли ваше обличчя змарніє і вкриється зморшками, коли думки зорють вам чоло борознами і пристрасть опече уста гидким вогнем, ви з жахом це відчуєте. Тепер куди б ви не пішли, ваш вигляд чарує всіх. Та хіба завжди так буде? У вас на диво прегарне обличчя, містере Ґрей. Не хмурте брів, — справді прегарне! А Краса є прояв Генія — ба навіть вище за Генія, і то настільки, що це не потребує

пояснення. Краса — одна з великих істин світу, як сонячне світло, як весняна пора, як відбиття в темних водах тої срібної шкаралупи, що ми звемо місяцем. Краса — це поза всякими сумнівами. Їй дано божественне право на верховенство, Вона робить принцами тих, хто її має. Ви посміхаєтесь? О, коли настане час її втратити, ви не посміхатиметесь!.. Кажуть іноді, що Краса — це просто тлін. Може, й так. Але, в усякому разі, вона не така тлінна, як Думка. Для мене Краса є дивом з див. Це тільки поверхові люди не можуть судити із зовнішності. Справжня таїна життя — це видиме, а не невидиме... Так, містере Ґрей, боги були щедрі до вас. Але що вони дають, те скоро й забирають. Перед вами лише кілька років життя справжнього, багатющого, розмаїтого! А коли ваша юність мине і врода разом з нею, — тоді ви раптом відкриєте, що для вас не лишилося перемог, або ж змушені будете вдовольнятись мізерними перемогами, що їх пам'ять про минуле зробить ще гіркішими, ніж поразки. Кожен місяць ви все ближче до того жахливого майбутнього. Час — ревнивий, він зазіхає на ваші троянди й лілеї. Ваше лице стане жовтавим, щоки позападають, очі потьмяніють. Ви будете неймовірно страждати... О! Розкошуйте часом, допоки юні! Не легковажте золотою своєю порою, прислухаючись до нудних базік, вдосконалюючи безнадійних невдах, покладаючи своє життя заради неуків, нездар і нікчем. Наша доба заражена цими нездоровими потягами та хибними ідеями. Живіть своїм життям! Тим чудовим життям, що є у вас! Нічого не проминіть, шукайте всякчас нових вражень. І не бійтесь нічого. Новий гедонізм — ось що потрібне нашому вікові. Ви могли б стати його наочним символом. З такою зовнішністю — все у ваших руках! Але світ належить вам тільки на коротку пору... Я відразу побачив, що ви зовсім не свідомі своєї сили й можливостей. Багато чим ви так вразили мене, що я був просто змушений трохи допомогти вам пізнати самого себе. Я подумав, який це трагізм був би, коли б таке життя намарно стратилось. Бо ж так швидко промайне ваша юність, так швидко!.. Звичайнісінькі лугові квіти в'януть, але

вони розцвітають знову. Верболіз і наступного літа в червні сяятиме золотистим цвітом, як сяє ним нині. Через місяць ломиніс укриють пурпурові зорі, і рік у рік зелена сутінь його листя знов і знов іскритиметься цими пурпуровими зорями. Але наша молодість ніколи не повертається. Живець радості, що у двадцять років гаряче пульсує в нас, поступово млявішає, руки й ноги наші слабнуть, емоції блякнуть. Ми вироджуємось у бридких маріонеток, переслідуваних пам'яттю пристрастей, що їх ми занадто боялись, і гострих спокус, що їм не зважувалися піддатись. Юність, юність! Нічого чисто немає в світі, крім юності!

Доріан Ґрей зачудовано слухав, широко розплющивши очі. Бузкова гілка впала з його руки на рінь. Підлетіла пухнаста бджола, з гудінням покружляла над гілкою і рушила в мандри по овальній зоряній китиці крихітних квіточок. Він спостерігав її з тією дивною зацікавленістю в буденних речах, яку ми намагаємось пробудити в собі, коли нас страхає щось дуже важливе, або коли нас бентежать нові, непевні ще почуття, або коли якась моторошна думка несподівано облягає мозок і закликає здатись... За хвилину бджола полетіла далі. Доріан бачив, як вона заповзла в барвисту трубку березки. Квітку немовби стрепенуло, і стебельце плавно колихнулось.

Раптом у дверях робітні з'явився Голворд і рвучким помахом руки покликав гостей до будинку. Вони ззирнулись поміж себе і пересміхнулися.

— Я чекаю! — гукнув він. — Увіходьте ж бо. Освітлення чудове! А напої можете забрати сюди.

Вони разом підвелись і рушили алейкою. Двійко зеленавих метеликів пролинуло повз них; на сливі, що росла край садка, заспівав дрізд.

— Адже ж ви раді нашому знайомству, містере Ґрей? — сказав лорд Генрі, дивлячись на юнака.

— Так, зараз я радий. Але чи завжди буде так?

— Завжди!.. Це бридке слово. Від нього мене кидає в дрижаки. Його дуже полюбляють жінки. Вони псують будь-який роман, силкуючись, аби він розтягнувся на вічність... До того ж це слово беззмістовне. Між примхою та довічною пристрастю тільки й різниці, що примха триває трохи довше.

Коли вони повернулись у робітню, Доріан Ґрей поклав руку на лікоть лорда Генрі.

— Якщо так, хай наша дружба буде примхою, — упівголоса промовив він, спалахнувши від власної сміливості, і ступив на поміст, прибираючи знову належної пози.

Лорд Генрі, відкинувшись у великому плетеному кріслі, пильнував за ним. Тишу порушували тільки удари й мазки пензля по полотні, що затихали, коли вряди-годи Голворд відступав назад поглянути здалека на свою роботу. У скісному промінні, що струміло крізь розчинені двері, танцював золотистий порох. Повітря повнив п'янкий дух троянд.

Минула яка чверть години. Голворд перестав малювати. Звівши брови, він довго дивився спершу на Доріана Ґрея, а потім на портрет, покусуючи кінчик пензля.

— Все! — озвався він урешті і, нахилившись, підписав великими червоними літерами своє ім'я у лівому кутку картини.

Підступивши ближче, лорд Генрі уважно оглянув портрет. Це був, без жодних сумнівів, чудовий витвір мистецтва, та й подібність його до прообразу була разюча.

— Любий мій, від щирого серця вітаю тебе, — сказав він. — Це найкращий портрет нашого часу. Містере Ґрей, підійдіть-но погляньте самі!

Юнак сіпнувся, мов розбуджений із задуми.

— Його справді закінчено? — пробурмотів він, сходячи з помосту.

— Цілком, — відповів художник. — Ви позували сьогодні бездоганно, друже мій, і я без міри вдячний вам.

— Це все завдяки мені, — втрутився лорд Генрі. — Правда ж, містере Ґрей?

Доріан, не відповідаючи, недбало пройшов повз картину і обернувся до неї обличчям. Ледве скинувши оком на портрет, він мимохіть ступив крок назад і аж зашарівся від задоволення. У погляді його заіскрилася радість, немовби він уперше впізнав себе. Юнак стояв непорушний і зачудований; він чув краєм вуха, що Голворд звертається до нього, але не розумів слів. Усвідомлення своєї власної вроди спало на Доріана, як одкровення. Він ніколи не помічав її раніше! Безілові компліменти здавались йому просто чарівною даниною дружби — він слухав їх, сміявся і забував про них. Вони не впливали на його душу. Та от прийшов лорд Генрі Воттон зі своїм дивним панегіриком юності, зі своїм моторошним застереженням про її тлінність. Це одразу розворушило Доріана, і ось зараз, коли він стояв, задивлений у відбиття своєї вроди, в його свідомості вияснів увесь глибокий сенс тих слів. Так, прийде день, коли

його обличчя зморщиться й висохне, очі потьмяніють і втратять барву, стан буде зігнуто й понівечено. Померхнуть червоні уста, злиняє золотінь волосся. Життя, творячи йому душу, спотворюватиме тіло. А стареча його незграбність викликатиме тільки відразу й огиду.

На думку про це Доріана, мов ножем, різонув біль, і кожна жилка в ньому задрижала. Очі його стали темні, як аметист, і зайшли слізьми. На серце ніби лягла крижана рука.

— Хіба портрет вам не подобається? — вигукнув нарешті Голворд, трохи збентежений незрозумілою мовчанкою Доріана.

— Певна річ, йому подобається, — зауважив лорд Генрі. — Та й кому б не сподобався такий портрет? Це ж один з вершинних творів у сучасному малярстві! Я ладен віддати за нього скільки ти скажеш, Безіле. Я мушу придбати його.

— Це не моя власність, Гаррі.

— А чия ж?

— Доріанова, звичайно, — відповів художник.

— Йому таки пощастило.

— Який жаль! — пробурмотів Доріан Ґрей, усе ще не зводячи очей з картини. — Який жаль! Я зістарюся, стану бридким і потворним, а цей портрет повік лишиться молодим. Він ніколи не буде старішим, ніж ось цього червневого дня... О, якби тільки можна було навпаки! Якби це я міг лишатись повік молодим, а старішав — портрет! За це... за це... я віддав би все! Так, все, геть-чисто все на світі! Я віддав би за це навіть саму душу!

— Ти, Безіле, навряд чи пристав би на таку угоду, — засміявся лорд Генрі. — Вона б не дуже принадно позначилась на твоїй роботі!

— Авжеж, Гаррі, я рішуче б заперечив, — сказав Голворд.

Доріан Ґрей обернувся до нього.

— Я цього певен, Безіле. Бо вам ваше мистецтво дорожче за друзів. Я для вас не більше, ніж позеленіла бронзова статуетка! А може, й того навіть не вартий.

Художник у подиві розширив очі. Це було так несхоже на Доріана. Що сталося? Він увесь аж мало не кипів від роздратування, вид його палав.

— Так, — вів далі Доріан. — Я для вас менше, ніж срібний Фавн чи отой Гермес із слонової кості. Вони вам подобатимуться завжди. А доки я подобатимусь? Мабуть, до першої зморшки на моєму обличчі!.. Тепер я знаю, що, втрачаючи вроду, яка вона не є, людина втрачає все. Ваш портрет навчив мене цього. Лорд Генрі Воттон має цілковиту рацію. Юність — це єдине, що варто мати. Коли я побачу, що старію, то заподію собі смерть.

Голворд пополотнів і схопив його за долоню.

— Доріане, Доріане! Не кажіть цього! Адже я ніколи не мав такого друга, як ви, і ніколи не матиму! Невже ж ви заздрите цим мертвим речам, — ви, красивіші за будь-яку з них?!

— Я заздрю всьому, чия краса безсмертна! Я заздрю цьому портретові, що ви намалювали з мене. Чому він має право зберігати те, що я мушу втратити? Кожна мить забирає щось

від мене і дарує щось йому. О, якби тільки можна було навпаки! Якби це портрет міг змінюватись, а я повік лишався б таким, як зараз! Навіщо ви намалювали його? Він же колись глузуватиме з мене, о, і як жорстоко глузуватиме!

Гарячі сльози виступили Доріанові на очах, він висмикнув руку і, кинувшись на диван, припав обличчям до подушок, немов у благанні.

— Це все ти накоїв, Гаррі, — гірко мовив художник. Лорд Генрі знизав плечима.

— Це справжній Доріан Ґрей, і тільки.

— Ні, він не такий.

— Якщо він не такий, то що я тут міг накоїти?

— Тобі треба було піти, коли я просив тебе, — пробурмотів Безіл Голворд.

— Я залишився тому, що ти попросив мене, — заперечив лорд Генрі.

— Гаррі, я не можу заразом посваритися з двома найкращими друзями!.. Але ви примусили мене зненавидіти свій шедевр, і я знищу його. Та й що він, власне, крім полотна й фарб? Я не дозволю йому стати поміж наші троє життів і скалічити їх!

Доріан Ґрей, звівши від подушки злотисту голову з поблідлим обличчям у сльозах, пильнував за Ґолвордом, як той підійшов до круглого столика під високим завішеним вікном. Що він там робить? Пальці його порпаються серед купи тюбиків

з фарбою та сухих пензлів, чогось шукаючи. А-а, ножика з гнучкої сталі, яким чистять палітру... Ось він нарешті знайшов його. Він хоче порізати картину!

З придушеним риданням юнак схопився з дивана, підбіг до художника, вирвав у нього з рук ножа і шпурнув у куток кімнати.

— Не смійте, Безіле, не смійте! — закричав він. — Це було б убивство!

— Я радий, що ви кінець кінцем оцінили мою роботу, — холодно озвався Голворд, приходячи до тями. — Я вже не думав, що вас на це стане.

— Оцінив? Я закоханий у неї! Це ж ніби частка мене самого!

— Ну що ж, гаразд. Як тільки ви підсохнете, вас покриють лаком, вставлять у раму і відішлють додому. Тоді зможете чинити з собою що завгодно. — І, пройшовши через кімнату, художник подзвонив за чаєм. — Ви, звичайно, вип'єте чаю, Доріане? А ти теж, Гаррі? Чи ти відкидаєш такі прості втіхи?

— Я захоплююсь простими втіхами, — сказав лорд Генрі. — Це останній притулок для складних натур. А от сцени мені подобаються лише на кону. І диваки ж ви обидва! Цікавий би я знати, хто це визначив людину як розумну істоту. То був найнеобдуманіший висновок! Людина — це багато що, але вона не є розумна. Зрештою, я навіть радий цьому, хоч мені б і не хотілося, щоб ви сварилися через портрет. Ти зробив би набагато краще, Безіле, якби віддав портрета мені. Справді, цей дурненький хлопчина не потребує його так, як я.

— Безіле, якщо ви оддасте портрета комусь іншому, я вам ніколи цього не подарую! — вихопився Доріан Ґрей. — І я не дозволю нікому обзивати мене "дурненьким хлопчиною"!

— Ви ж знаєте, що портрет належить вам, Доріане. Я віддав його вам ще до того, як він постав на світі.

— І ви знаєте, що повелися трохи по-дурному, містере Ґрей. Так само ви не можете серйозно заперечувати, коли вам нагадують, що ви дуже молоді.

— Сьогодні вранці я навідліг заперечив би це, лорде Генрі.

— О, сьогодні вранці! Лиш від цього ранку ви почали жити!

Постукавши в двері, увійшов служник і поставив на японський столик тацю з чаєм. Задзеленькотіли чашки й блюдечка, зашипів великий жолобкуватий чайник. Потому підліток-служка вніс два кулястих порцелянових полумиски з накривками. Доріан Ґрей взявся наливати чай. Двоє інших неквапливо підійшли до столика і подивились, що було на полумисках.

— Ходім сьогодні ввечері до театру, — запропонував лорд Генрі. — Десь щось певно має йти путнє. Щоправда, я обіцяв одному чоловікові повечеряти з ним у клубі Вайта, але оскільки він мій давній приятель, я можу сповістити його телеграмою, що заслаб або що мені стала на заваді пізніша домовленість. Я думаю, це було б навіть дотепне вибачення: воно вразило б щирістю.

— Ой, як я не люблю переодягатись у вихідне вбрання, — буркнув Голворд. — І так неприємно почуваєшся в ньому!

— Маєш рацію, Безіле, — мляво погодився лорд Генрі. — Сучасні костюми відразливі — вони такі похмурі, такі гнітючі. Гріх — це єдина барвиста річ, що залишилась нам нині.

— Гаррі, тобі направду-бо не слід так говорити перед Доріаном.

— Перед котрим Доріаном? Перед тим, що наливає чай, чи тим, що на портреті?

— Перед обома.

— Я радо пішов би з вами до театру, лорде Генрі, — обізвався нараз Доріан Ґрей.

— То й підете. І ти також, Безіле?

— Їй-бо, я не можу. У мене сила роботи. Та й щось не хочеться.

— Гаразд, тоді ми вдвох виберемося, містере Грей.

— Я буду страшенно радий!

Художник прикусив губу і з чашкою в руці ступив до портрета.

— Я лишуся із справжнім Доріаном, — сумно мовив він.

— То це він — справжній Доріан? — скрикнув прообраз портрета, підходячи до художника. — Невже я й справді такий, як він?

— Авжеж, ви точнісінько такий самий.

— Це ж чудово, Безіле!

— Принаймні ви такий самий на вигляд. Але він ніколи не зміниться, — зітхнув Голворд, — а це вже неабищо.

— І як тільки людям кортить отієї постійності! — вигукнув лорд Генрі. — Таж навіть у коханні це справа чисто фізіологічна. Наша воля тут безсила. Молоді хочуть бути вірні, та не бувають; старі хочуть бути невірні, та вже не можуть. Ото й тільки.

— Не ходіть сьогодні до театру, Доріане, — мовив Голворд. — Залишіться у мене, пообідаємо разом.

— Не можу, Безіле.

— Чому?

— Я ж пообіцяв лорду Генрі Воттонові піти з ним.

— Не бійтеся, Доріане, ви не розподобаєтесь йому, коли не дотримаєте обіцянки. Він же сам вічно свої порушує! Прошу вас, не ходіть.

Доріан Ґрей засміявся і похитав головою.

— Я благаю вас.

Юнак завагався і зирнув на лорда Генрі, що з усміхом приглядався до них, сидячи за столиком.

— Ні, я мушу йти, Безіле, — відповів Доріан.

— Ну що ж, гаразд, — сказав Голворд. Він підійшов до столика і поставив чашку на тацю. — Уже пізнувато, а вам ще перевдягатись, тож краще не гаяти часу. До побачення, Гаррі. До побачення, Доріане. Заходьте до мене чимскорше. Ну хоча б завтра?

— Неодмінно.

— Ви не забудете?

— Ні, звичайно, ні, — запевнив Доріан.

— І... Гаррі!

— Що, Безіле?

— Пригадай, про що я просив тебе в садку сьогодні вранці.

— А я вже й забув,

— Я покладаюся на тебе, Гаррі.

— Хоча б я сам міг покладатись на себе! — засміявся лорд Генрі. — Ходімо, містере Ґрей, мій кабріолет чекає надворі. Я відвезу вас додому. До побачення, Безіле. У нас сьогодні був неймовірно цікавий день!

Коли двері зачинились за гістьми, художник важко сів на диван. На його обличчі з'явився вираз болю.

Розділ III

Наступного дня о пів на першу лорд Генрі Воттон простував із Керзон-стріт до будинку Олбені, маючи на думці відвідати свого дядька, лорда Фермора. Цього добродушного, хоч і грубуватого трохи старого парубка ширший загал називав себелюбним, не мавши з нього жодної вигоди, а своє, світське, товариство вважало щедрим, бо він радо пригощав тих, що приносили йому розраду. Батько лорда Фермора був британським послом у Мадриді за часів молодості королеви Ізабелли, коли про Пріма ще й чутки не було. Під одну химерну хвилю він покинув дипломатичну службу, образившись, коли йому не запропонували посольства в Парижі — посади, що на неї він буцімто мав повне право з огляду на своє походження і безділля, на добірний стиль своїх донесень і безмежну пристрасть до насолод. Син, що секретарював при ньому, подав у відставку разом із шефом — вчинок дещо нерозважний, як гадали в той час, — і, успадкувавши по кількох місяцях титул лорда, заходився на повному серйозі опановувати велике аристократичне мистецтво цілковитого неробства. Він мав у Лондоні дві чималі кам'яниці, однак волів проживати у найманих мебльованих помешканнях, оскільки це було менш клопітно, а щодо їжі — переважно задовольнявся послугами свого клубу. Деяку увагу лорд Фермор приділяв наглядові за власними вугільними копальнями в середній Англії, виправдовуючись перед собою за цей не вельми похвальний інтерес до промисловості тим, що володіння вугіллям дає, мовляв, спромогу джентльменові у своєму каміні з пристойністю палити дрова. У політиці він був торі, за винятком періодів, коли торі стояли при владі, — тоді він безпардонно шпетив їх як зграю радикалів. Він хвацько, дарма що безуспішно, гороїжився перед своїм камердинером, — безуспішно, бо камердинер усе ж тримав його в шорах, — а своєю численною ріднею коверзував уже таки насправжки. Породити таку постать могла лише Англія, хоч він і казав усе, що ця країна котиться в прірву. Принципи лорда Фермора були старомодні, але багато що можна зауважити в обороні його упереджень.

В кімнаті, до якої увійшов лорд Генрі, сидів його дядько у грубій мисливській куртці з сигарою в зубах. Невдоволено буркотячи, він переглядав "Таймс".

— А, Гаррі! — промовив старий добродій. — Що тебе принесло так рано? Я гадав, що ви, денді, встаєте не раніш другої і до п'ятої не виходите з дому.

— Чисто родинні почуття, запевняю вас, дядечку Джордже. Мені треба дещо від вас.

— Певно, грошей, — скривився лорд Фермор. — Ну гаразд, сідай та кажи, що тобі сталося. Теперішня молодь уявляє, ніби гроші — це все.

— Авжеж, — пробурмотів лорд Генрі, поправляючи квітку в петельці, — а з часом вона ще й упевнюється в цьому. Але мені грошей не потрібно, дядечку, — їх потребують лише ті, хто сплачує свої рахунки, а я до такого не привчився. Капітал молодшого сина — кредит. І він пречудово живе собі на цей капітал. До того ж я завжди маю справу з поставниками Дартмура, тим вони ніколи й не турбують мене. Що мені потрібно — так це деяких даних, не якихось корисливих — ні, ні, зовсім не корисних.

— Ну що ж, я можу тобі розповісти що завгодно з англійських Синіх книг, хоча ці теперішні діячі заводять туди безліч нісенітниць. За тих часів, коли я був дипломатом, все йшло далеко краще. Я чув, тепер стають дипломатами, тільки склавши іспити. Тож чого можна сподіватись? Іспити, мій друже, це справжнісіньке ошуканство від початку до кінця. Коли людина — джентльмен, вона знає цілком достатньо; а коли не джентльмен, то хоч скільки б вона знала, це погано для неї.

— Містер Доріан Ґрей не причетний до Синіх книг, дядечку, — мляво зауважив лорд Генрі.

— Містер Доріан Ґрей? Хто це такий? — спитав лорд Фермор, хмурячи сиві кошлаті брови.

— Я й прийшов саме, щоб дізнатись про це, дядечку. Власне, хто він — я знаю. Він — онук останнього лорда Кельса. Прізвище його матері Девере, леді Марґерит Девере... Ось про неї я й хотів би, щоб ви мені розповіли. Що вона була за одна? З ким була одружена? Ви ж знали мало не всіх у свій час, так ото, мабуть, її також. Тепер мене дуже цікавить містер Ґрей: я щойно лише познайомився з ним.

— Онук Кельса! — повторив старий лорд. — Онук Кельса! Авжеж!.. Я близько знав його матір. Здається, навіть був на її хрестинах. Вона була несказанна красуня, ця Марґерит Девере... Мужчини геть усі показилися, коли вона втекла з молодиком, котрий не мав і шеляга за душею, — та, власне, він був ніщо, сер, усього лишень якийсь піхотний офіцерик чи щось таке... Атож, атож... Ця історія стоїть у мене в пам'яті, наче вона тільки вчора сталася... Бідолаху офіцера забили на дуелі в Спа через кілька місяців після одруження. Ходили чутки, що то не зовсім чиста була справа. Казали, нібито Кельсо намовив якогось бельгійського лотра, аби той прилюдно образив його зятя, і заплатив йому за це, — підкупив себто, — і той негідник проштрикнув бідного хлопчину, як курча. Справу сяк-так затерли, але ще довго Кельсо в клубі мусив на самоті споживати свого січеника... Я чув — він забрав дочку назад до себе, але вона відтоді ані словом не обзивалася до старого. Далебі, сумна історія. Десь так за рік дочка померла... Отож від неї зостався син? Я забув це. І що за хлопець? Коли він схожий на матір, то має бути гарний лицем.

— Він дуже гарний на вроду, — підтвердив лорд Генрі.

— Сподіваюся, він потрапить у добрі руки, — вів далі старий. — У нього буде сила грошей, коли Кельсо справедливо повівся з ним. Мати його також мала дещо. Їй дістався від діда весь маєток Селбі. Дід її ненавидів Кельса, називав його жмикрутом. І таки мав рацію. Одного разу цей Кельсо приїхав до Мадрида, ще коли я був там. Ну й набрався ж я сорому за нього! Королева потому все, бувало, питає мене про англійського пера, що завше свариться з візниками за гроші. Там з цього зробили цілу історію. Я добрий місяць і носа не важився показати при дворі. Та бодай до свого внука він поставився краще, ніж до мадридських кучерів?

— Цього я не знаю, — відповів лорд Генрі. — Але, гадаю, цей хлопець буде багатий. Зараз він ще неповнолітній. Селбі то він уже має — я сам чув від нього. А... його мати була справді дуже вродлива?

— Я мало бачив у житті таких гарних дівчат, як Марґерит Девере. І що за ґедзь укусив її, коли вона кинулась на цей шлюб, — ніколи я не міг збагнути. Вона ж могла одружитися з ким би не захотіла! Без тями закоханим у неї був Карлінґгон. Хоча, правда, вона була романтична, як і вся жінота в тій родині. Чоловіки там у них якісь нездалі, але жінки, їй же бо, чудові... Карлінґгон навколішках благав її, сам мені розказував. А вона брала його на сміх, і це тоді, коли на цілий Лондон не було дівчини, що не упадала б за ним!.. До речі, коли вже зайшло про дурні шлюби. Твій батько щось плів мені про намір Дартмура взяти собі американку. Що, англійські дівчата не досить гарні для нього?

— Нині, дядечку, модно одружуватися з американками.

— Та я за англійок готовий закластися проти цілого світу! — вигукнув лорд Фермор, бухаючи кулаком по столу.

— Але ставка на американках.

— Я чув, вони не витривалі, — буркнув Генрів дядько.

— Так, довгі перегони їх скоро знесилюють, але на коротких, з бар'єрами, їм немає рівних. Перепони вони беруть просто вмах! Не думаю, щоб Дартмур мав який шанс вистояти.

— А хто її батьки? — пробурчав старий добродій. — І чи є вони взагалі в неї?

Лорд Генрі похитав головою.

— Американські дівчата вміють утаювати своїх батьків так само спритно, як англійські жінки своє минуле, — промовив він, підводячись.

— Її батько десь, мабуть, із тих консервних фабрикантів?

— Заради Дартмура я б хотів, щоб так і було, дядечку. Кажуть, в Америці це найприбутковіший фах після політики.

— Але ж вона хоча б гарненька?

— Вона поводить себе як справжня красуня! Так більшість американок робить — у цьому й секрет їхньої принадності.

— А чого б тим американкам не лишатись у себе вдома? Ми ж тільки й чуємо, що ота Америка — сущий рай для жіноцтва.

— Авжеж, рай. Тим-то вони й намагаються так ревно, як і Єва колись, драпанути з нього, — сказав лорд Генрі. — До побачення, дядечку Джордже. Я мушу йти, а то спізнюсь на

полуденок. Дякую за розповідь! Мені до вподоби знати все про своїх нових знайомих і нічого не знати про давніх.

— Де ти полуднуватимеш, Гаррі?

— У тітоньки Аґати. Я напросився туди разом з містером Ґреєм. Він її останній протеже.

— Гм!.. Тоді перекажи своїй тітоньці Аґаті, хай більше не набридає мені цими благодійними зверненнями. Мене вже нудить від них. Ну де ж бо, цій добросердій жінці здається, що у мене тільки й роботи — підписувати чеки на її дурні забаганки!

— Гаразд, дядечку, я перекажу їй. Хоча це марна річ. Філантропи втрачають будь-яке почуття людяності, це характерна їхня риса.

Старий лорд схвально мугикнув і подзвонив, щоб слуга провів гостя. Через пасаж лорд Генрі вийшов на Берлінґгон-стріт і завернув у бік Барклі-сквер.

...Так ось яка Доріанова історія! Самі лише голі факти почув він, а як вони схвилювали, нагадуючи цікавий, майже сучасний роман. Вродлива дівчина ризикує всім заради шаленої пристрасті. Кілька тижнів безтямного щастя, обірваного мерзенним підступним ударом. Місяці мовчазного страждання, і потім дитина, породжена в муках. Матір забирає смерть, а хлопчик залишається сиротою, відданим на сваволю старого нелюда. Справді, тло було промовисте, воно пасувало юнакові, немовби додавало чару його образові. За прекрасним завжди криється щось трагічне. Щоб хоча б найдрібніша квітка могла запахтіти, світи мусять творитись у болях...

А який прегарний був Доріан учора за обідом у клубі! Він сидів навпроти Генрі, очі йому палали, уста були напіврозтулені в жахній насолоді, а тіні червоних абажурів ще більш підсилювали рум'янець того дива, що розквітало на його обличчі. Розмовляти з ним — це наче торкатися ніжних струн скрипки: він подає голос на кожен дотик і порух смичка....

Та й самий вплив твій на іншу людину — як він зачаровує! Ніщо не можна прирівняти до цього. Переносити на якусь хвилю власну душу в чиїсь граційні форми; чути, як твої власні думки відлунюють до тебе, збагачені музикою пристрасті і юності; вливати в когось власний темперамент, немов це невидимий флюїд чи дивний аромат, — в усьому цьому справжнє задоволення, може, навіть найповніше задоволення, що тільки можливе в такому обмеженому й вульгарному віці, як наш вік, вкрай плотський у своїх насолодах і вкрай банальний у своїх потягах....

До того ж цей юнак, якого він таким незвичайним випадком запізнав у Безіловій робітні, — чудовий образ. В усякому разі, з нього може розвинутися щось чудове. Його привабливість, незаймана чистота його юності, його врода, схожа на ту, яку увічнив давньогрецький мармур... З нього можна витворити що завгодно. Його можна зробити титаном — або забавкою. Який живий жаль, що така врода приречена загинути!...

А Безіл? Яка психологічно цікава постать! Новий метод творчості, свіжий спосіб бачення життя, так дивно навіяний самою лише присутністю людини, що несвідома всього цього. Мовчазний і незримий дух імлистих пущ та чистих лук нараз, немов Дріада, безстрашно постає перед зір митця, бо в його душі, давно спраглій за ним, пробудилася та натхненна проникливість, якій одній тільки відкриваються чудовні тайни природи. Форми й обриси звичайних речей стали високо досконалі, вони мовби набрали символічної вартості — як взірці

зовсім іншої, вищої структури, що її лиш тінню є реальний світ. Яке все це незвичайне! Щось подібне знавали і в минулому. Чи ж не Платон, митець думки, перший заналізував це? І чи не Буонарроті вирізьбив це у барвистому мармурі низки своїх сонетів? Але, як на нашу добу, воно дивовижне....

Так, він повинен стати для Доріана Ґрея тим, чим несвідомо є сам юнак для художника, що створив чудовий його портрет. Він спробує підкорити Доріана своєму впливові — та, власне, вже наполовину досяг цього. І ця чудесна душа скорятиметься йому... А й справді безмежними чарами наділено цього сина Кохання й Смерті!

Раптом лорд Генрі зупинився і оглянувся на будинки. Е, та він уже проминув тітчин! Усміхнувшись до себе, лорд Генрі завернув назад. Коли він увійшов у сутінковий передпокій, дворецький доповів йому, що полуденок розпочався. Віддавши лакеєві капелюха й тростину, лорд Генрі пройшов до їдальні.

— Ти, як завжди, спізнюєшся, Гаррі, — докірливо похитала головою тітонька Аґата.

Він тут-таки знайшовся з вибаченням і, сівши на вільний стілець поруч леді Аґати, оглянув присутніх. З кінця столу до нього сором'язливо кивнув Доріан, зашарівшись від задоволення. Напроти лорда Генрі сиділа герцогиня Гарлі, жінка надзвичайно добродушної і лагідної вдачі, котру дуже любили всі, хто знав її, і таких щедрих архітектурних пропорцій, які в жінках-негерцогинях сьогочасні літописці називають огрядністю. Праворуч від неї містився сер Томас Бердон, радикальний член парламенту. Відомий він був тим, що у громадському житті залишався вірним своєму лідерові, а в приватному — найкращим кухарям, керуючись загальнознаним мудрим правилом: думай з лібералами і обідай з торі. Місце ліворуч від герцогині посідав містер Ерскін із Тредлі, літній

добродій вельми високої культури й принадності, котрий, однак, засвоїв собі лиху звичку мовчання, оскільки сказав усе, що мав сказати, до тридцятирічного віку, — як він сам колись пояснив леді Аґаті. Сусідкою лорда Генрі за столом була місіс Ванделер, давня приятелька його тітоньки, достеменна свята серед жіноцтва, але вбрана з таким жахливим несмаком, що її зовнішність скидалася на поганенько оправлений молитовник. На щастя для нього, по другий бік вона мала сусідою лорда Фаудела — чоловіка середніх літ, з великими знаннями й пересічними здібностями, і так само нудного, як міністерський звіт у Палаті громад. Розмову між ним і місіс Ванделер проваджено було з тією напруженою серйозністю, що є, кажучи його ж таки словом, непрощенною помилкою, якої припускаються всі добропорядні люди і якої жодному з них несила уникнути.

— Ми балакаємо про бідолаху Дартмура, — поінформувала герцогиня лорда Генрі, приязно киваючи до нього через стіл. — Як на вашу думку, він справді одружиться з цією чарівною юною особою?

— Я гадаю, герцогине, що це вона вирішила запропонувати йому руку.

— Який жах! — вигукнула леді Аґата. — Комусь конче треба втрутитись.

— Я чув з авторитетних джерел, що її батько крамарює галантереєю та ще якимось канцур'ям, — з презирливою гримасою мовив сер Томас Бердон.

— А мій дядько висунув думку про консерви!

— Якесь канцур'я! Що це таке? — спитала герцогиня, зводячи в подиві пишними руками.

— Це американські романи, — пояснив лорд Генрі, дістаючи собі перепілку.

Герцогиня спантеличено розширила очі.

— Не звертайте на нього уваги, моя люба, — прошепотіла їй леді Аґата. — Він ніколи не говорить серйозно.

— Коли було відкрито Америку... — почав радикальний член парламенту і заходився викладати цілий оберемок наймарудніших істин. Але, як і кожен, хто намагається вичерпати тему, він тільки вичерпав терпіння слухачів. Герцогиня зітхнула і, скориставшися своїм привілеєм, впала у слово.

— Було б далеко краще, якби її зовсім не відкривали! — озвалась вона. — Де ж пак, наші дівчата тепер не мають ніякого вибору. Це зовсім несправедливо.

— А я таки гадаю, що Америки ніколи й не відкривали, — докинув містер Ерскін. — її, властиво, тільки запримітили.

— О! Але мені доводилось бачити її мешканок, — непевно провадила герцогиня. — І, мушу визнати, здебільшого вони дуже гарні. Та й одягаються зі смаком. Вони ж бо замовляють собі вбрання у Парижі. Якби це й мені таку змогу!

— Кажуть, що доброчесні американці після смерті потрапляють до Парижа, — пирснув сер Томас, власник невичерпного запасу заяложених дотепів.

— Но, справді? А куди ж потрапляють після смерті погані американці? — поцікавилась герцогиня.

— До Америки, — півголосом обізвався лорд Генрі. Сер Томас насумрився.

— Боюся, ваш небіж упереджений щодо цієї великої країни, — звернувся він до леді Аґати. — Я об'їздив усю Америку — директори тамтешніх залізниць були такі люб'язні, що надавали мені спеціальні вагони. І мушу запевнити вас: це чимало важить для освіти, відвідини такої країни.

— Невже треба обов'язково побачити Чикаго, щоб стати освіченою людиною? — жалісним тоном запитав містер Ерскін. — Я не почуваюсь на силі для такої подорожі.

Сер Томас повів рукою.

— У містера Ерскіна в Тредлі ввесь світ зібрано на книжкових полицях! Але ми, практичні люди, волімо бачити речі, а не читати про них. Американці — надзвичайно цікавий народ: вони мають здорову розсудливість, це найхарактерніша їхня риса. Так, так, містере Ерскін, американці дуже розсудливі. Запевняю вас, серед них немає безглуздя!

— Це чистий жах! — скрикнув лорд Генрі. — Я можу пристати на грубу силу, але груба, практична розсудливість — річ нестерпна. Просто непорядно керуватися нею у житті. Це наче підступний удар по інтелектові.

— Я не розумію вас, — сказав сер Томас, заходячись краскою.

— А я розумію вас, лорде Генрі, — з посмішкою пробурмотів містер Ерскін.

— Парадокси по-своєму штука дуже добра, але ж... — почав баронет.

— Це був парадокс? — спитав містер Ерскін. — Я не думав. Що ж, можливо. У парадоксів і правди — один шлях. Дійсність повинна перше показати себе на цирковій линві. Поки істина не стала акробатом, на неї не можна покладатись.

— Боже мій, як ви, чоловіки, любите сперечатись! — озвалася леді Аґата. — Я, мабуть, нізащо у світі не візьму втямки ваших балачок... А на тебе, Гаррі, я така сердита! Навіщо ти намовляєш нашого милого містера Ґрея облишити з Іст-Ендом? Повір, йому б там ціни не було. Слухачам би сподобалась його гра.

— Я хочу, щоб він грав для мене. — Лорд Генрі посміхнувся і, глянувши край столу, вловив палкий погляд у відповідь.

— Але ж вони там такі нещасні, в тому Вайтчепелі, — не здавалася леді Аґата.

— Я можу співчувати будь-чому, крім страждання, — знизав плечима лорд Генрі. — Цьому я вже не можу співчувати. Горе — це щось бридке й відразливе, воно занадто гнітить нас. Модне тепер співчування болеві — страшенно хвороблива річ. Яскраві барви, краса, радість життя — ось що має викликати симпатії людини. А життєві виразки — чим менше про них говориться, тим краще.

— І все-таки Іст-Енд — дуже важлива проблема, — глибокодумно киваючи головою, промовив сер Томас.

— Ви маєте рацію, — погодився молодий лорд. — Але це проблема рабства, а ми намагаємось розв'язати її, звеселяючи рабів.

Політик запитливо подивився на нього.

— Тоді які ж зміни ви пропонуєте? Лорд Генрі засміявся.

— Я не бажаю змінювати в Англії нічого, крім погоди. Мене цілком задовольняє філософське споглядання. Але дев'ятнадцяте століття збанкрутувало через надужиток співчуттів. Тому моя рада була б удатися до науки, щоб вона випростала нас. Емоції добрі тим, що зводять людей на манівці, а наука — тим, що не знає емоцій.

— Проте на нас лежить така велика відповідальність, — несміливо докинула місіс Ванделер.

— Страшенно велика, — підтвердила леді Аґата.

Лорд Генрі поглянув на містера Ерскіна.

— Людство сприймає себе надто серйозно — це його первородний гріх. Якби печерна людина вміла сміятись, історія виглядала б зовсім інакше.

— Ваші слова дуже втішили мене, — прощебетала герцогиня. — Заходячи до нашої дорогої тітоньки, я завжди почуваюсь наче винною в чомусь, бо мене аніскільки не цікавить Іст-Енд. Тепер я зможу дивитись їй у вічі і не червоніти.

— Червоніти — це жінкам дуже до лиця, герцогине, — зауважив лорд Генрі.

— Тільки молодим, — відповіла вона. — А коли червоніє така стара жінка, як я, це дуже погана прикмета. Любий лорде Генрі, порадили б ви мені, як знову стати молодою!

Лорд Генрі подумав хвилину.

— Ви можете пригадати, герцогине, яку-небудь велику свою помилку, ще ззамолоду? — спитав він, дивлячись на неї через стіл.

— О, і не одну, на жаль!

— Тоді вчиніть їх усі знову, — поважно сказав лорд Генрі. — Повернути власну молодість — значить просто повторити свої нерозважні вчинки, та й годі.

— Це захоплива теорія! — вигукнула герцогиня. — Я неодмінно скористаюся з неї.

— Це небезпечна теорія! — почулося крізь стулені уста сера Томаса.

Леді Аґата лише похитала головою, але не стрималась від усміху. Містер Ерскін мовчки наслухався.

— Так, — вів далі лорд Генрі, — це одна з великих таїн життя. Тепер більшість людей помирає від так званого тверезого глузду, що геть увесь просяк рабським духом, і надто пізно спохоплюється, що тільки за єдиним людина ніколи не жалкує — за власними помилками й дивацтвами.

Круг столу розлігся сміх.

А лорд Генрі дав волю буйній фантазії і заходився жонглювати своєю думкою, змінюючи її раз у раз до невпізнання: то відкидаючи її, то переймаючи, то примушуючи її веселково іскритися в спалахах його уяви, то окрилюючи її парадоксами. Похвала шалові поступово піднеслася до філософії, а Філософія стала юною і, ввібравши в себе дику музику Насолоди, сама наче вакханка в заплямованих вином шатах і у плющевому вінку кинулася в несамовитий танець на пагорбах життя, беручи на кпин тверезість вайлуватого Сілена. Факти розбігались перед нею, мов сполохані лісові звірята. Її голі ступні топтали величезне давило, на якому сидів мудрий Омар, і сік винограду, бурлячи, здіймався хвилями пурпурових бульбашок довкіл її білих ніг і стікав червоним шумовинням по спадистих чорних стінках кадовба.

Це була блискуча імпровізація. Лорд Генрі відчував на собі зосереджені очі Доріана Ґрея, і усвідомлення того, що серед присутніх є душа, яку він прагне заполонити, наснажувало його дотепністю і забарвлювало йому уяву. Осяйні образи його яскравої фантазії геть відмітали вимоги розуму. Мимохіть піддаючись цим чарам, слухачі забували себе і радо йшли на клич його сопілки. Доріан Ґрей і на мить не зводив з нього пильного погляду, сидячи, мов заворожений, і тільки усмішка раз по раз вигравала йому на устах та захоплення в потемнілих очах побиралося задумою.

Нарешті в убранні нашої доби до кімнати ввійшла Дійсність — в особі служника, котрий доповів герцогині, що її екіпаж подано. Леді з жартівливим розпачем сплеснула в долоні:

— Як прикро! Я мушу йти! Треба ще забрати чоловіка в клубі і разом з ним поїхати на якісь противнющі збори, де він має головувати. Якщо я спізнюся, він обов'язково розшаленіє, а в цьому капелюшку я не можу допускати сцен. Цей капелюшок у мене надто крихкий — гостре слово може понівечити його. Ні,

ні, я мушу йти, люба Аґата. До побачення, лорде Генрі, я захоплена вами, хоч ваші думки й дуже нездорові. Я рішуче не знаю, що й сказати про ваші погляди... Неодмінно заїжджайте коли до нас на обід. Може, у вівторок? Ви вільні у вівторок?

— Для вас, герцогине, я завжди вільний, — з уклоном промовив лорд Генрі.

— О, це і дуже гарно, і дуже погано з вашого боку! — скрикнула герцогиня. — Отже, майте на увазі: ми вас чекатимем.

З цими словами вона велично випливла з кімнати, а за нею і леді Аґата та інші дами.

Коли лорд Генрі знову сів, містер Ерскін підійшов до нього і примостився поруч, поклавши руку юнакові на плече.

— Ви розмовляєте так, що куди там тим книжкам! — сказав він. — А чому б вам не написати від себе книжку?

— Я занадто люблю читати книжки, містере Ерскін, щоб іще морочитись писанням їх. Певна річ, я б не проти написати роман, такий пишний, як перський килим, і так само фантастичний. Але у нас в Англії публіка цікавиться лише газетами, букварями й енциклопедіями. З усіх народів світу англійці найменше знаються на красі літератури.

— Боюся, ви маєте слушність, — погодився містер Ерскін. — Я й сам свого часу мав намір стати письменником, але давно скинувся цієї думки... А зараз, мій юний друже, коли дозволите мені так вас називати, чи можу я запитати — ви серйозно все це говорили за полуденком?

— Я зовсім забув, що тут говорив, — осміхнувся лорд Генрі. — Мабуть, якісь дурниці?

— Так, і дуже небезпечні. Я без жарту гадаю, що ваш вплив вельми загрозливий, і коли що станеться з нашою доброю герцогинею, ми вважатимем вас за головного винуватця... Але мені було б цікаво побалакати з вами про життя — знаєте, моє покоління таке нудне! Коли-небудь, як Лондон обридне вам, завітайте до мене в Тредлі. Там, за чаркою чудового бурґундського, — на щастя, його в мене ще досить, — ви б виклали свою філософію насолоди.

— Це буде чарівно! Візит до Тредлі — велика честь. У Тредлі надзвичайний господар і надзвичайна книгозбірня.

— Ви прикрасите її своєю присутністю, — з ґречним уклоном відповів літній добродій. — Ну, а тепер я мушу попрощатися з вашою милою тітонькою. Мені пора в "Атенеум"*. Це година, коли ми там куняємо.

— Всі ви, містере Ерскін?

— Так, усі сорок чоловік у сорока кріслах. Ми готуємось до засідання в Англійській літературній академії.

Лорд Генрі, сміючись, підвівся.

— А я піду до Гайд-парку.

У дверях його руки доторкнувся Доріан Ґрей.

— Дозвольте й мені піти з вами, — пробурмотів він.

— Але ж ви, здається, обіцяли зайти до Безіла Голворда?

— Я радше пішов би з вами. Мені навіть потрібно з вами піти! Дозвольте мені! І ви обіцяєте розмовляти зі мною весь час? Ваша мова така чарівна, як ні в кого.

— Ой, я вже набалакався сьогодні, — посміхнувшись, заперечив лорд Генрі. — Зараз мені хочеться хіба що дивитись на життя. Коли це вас цікавить — ходімо, подивимось разом.

Розділ IV

Одного дня місяцем пізніше Доріан Ґрей сидів у розкішному кріслі в маленькій бібліотеці будинку лорда Генрі в Мейфері. Це була по-своєму дуже гарна кімната, обличкована високими дубовими панелями кольору оливи, з кремовим фризом, з ліпним оздобленням стелі. Підлогу покривала цеглиста повстина, а на ній там і сям розстелено було шовкові перські килимці з довгими торочками. На столику з атласного дерева стояла статуетка роботи Клодіона, а обік неї лежав примірник "Les Cent Nouvelles" в оправі Кловіса Ева. Книжка ця колись належала самій Марґариті Валуа, і палітурки її були поцятковані золотими стокротками, що їх королева обрала собі за емблему. На полиці каміна красувалося кілька блакитних порцелянових ваз із барвистими тюльпанами. Крізь вікно, густо похрещене свинцевим переплетінням, ллялося рожеве світло літнього лондонського полудня.

Лорд Генрі ще не повернувся. Він, як завжди, спізнювався, виходячи з принципу, що пунктуальність — це крадій часу. Отож вигляд гостя був трохи насуплений, коли він знічев'я гортав розкішне ілюстроване видання "Манон Леско", взяте в одній з книжкових шаф. Монотонне цокання годинника в стилі Луї XIV дратувало його, і він уже раз чи два поривався піти.

Нарешті зокола почулась чиясь хода, і двері відчинилися.

— Як ви пізно, Гаррі, — буркнув юнак.

— На жаль, це не Гаррі, містере Ґрей, — відповів високий дзвінкий голос.

Сквапно озирнувшись, Доріан скочив на ноги.

— Перепрошую! Я думав...

— Ви думали, що це мій чоловік, а це лише його дружина! Дозвольте познайомитися з вами. Я вже знаю вас дуже добре по фотокартках. Мій чоловік має їх кільканадцять!

— Невже аж так багато, леді Генрі?

— Ну, то, може, й двадцять. І, крім того, раз я бачила вас удвох з ним в опері.

Говорячи це, вона нервово усміхалась і пильно дивилася на нього своїми рухливими й голубими, наче незабудки, очима. Чудна це була жінка — її вбрання завше виглядали так, немов їх кроїли в нестямі, а одягали в бурю. Леді Воттон вічно була закохана в кого-небудь, а що її пристрасть ніколи не мала взаємності, всі ілюзії зберігалися при ній. Вона претендувала на мальовничість, а спромоглася стати лише неохайною. Ім'я її було Вікторія, і вона страх як любила ходити до церкви.

— Мабуть, на "Лоенґріні", леді Генрі?

— Так, тоді саме ставили незрівнянного "Лоенґріна". Ваґнер мені над усіх подобається! Його музика така гучна, що можна

весь час розмовляти і ніхто сторонній не почує. Це дуже зручно, правда-бо, містере Ґрей?

Знов такий самий шарпливий і нервовий сміх зірвався з її тонких уст, і вона почала крутити в руках довгий черепаховий ножик, що ним ріжуть папір.

Доріан посміхнувся і струснув головою.

— Даруйте, леді Генрі, але я іншої думки щодо цього. Я ніколи не розмовляю під музику, принаймні під гарну музику. Ну, а якщо ви чуєте погану музику, то це навіть ваш обов'язок заглушити її розмовою.

— А-а, це погляд Гаррі, чи не так, містере Ґрей? Я завжди чую думки свого чоловіка від його друзів. Лише в такий спосіб я й можу про них дізнатися... Та не думайте, що я не люблю музики. Гарною музикою я захоплююсь, але вона мене лякає — через неї стаєш надто романтичною. І я просто боготворю піаністів — іноді аж двох заразом, як каже Гаррі. Сама не знаю, чому це так. Чи не тому, що вони чужинці? Адже правда, вони всі чужинці? Навіть ті, що народилися в Англії, згодом стають чужинцями. Хіба ж не правда? Це так розумно і так до честі їхньому мистецтву! Воно стає цілком космополітичним, правда ж бо? Ви, містере Ґрей, здається, ніколи не бували у мене на званих вечорах? Ви повинні прийти. Я не можу дозволити собі такої розкоші, як орхідеї, але на чужинців я не шкодую коштів. Завдяки їм вітальня стає така мальовнича!.. А ось і Гаррі! Гаррі, я зайшла про щось тебе спитати — забула, про що саме, — і застала тут містера Грея. Ми з ним так приємно побалакали про музику! Думки в нас зовсім однакові. Ні, ні, не те, — здається, зовсім протилежні. Але він дуже приємний співрозмовник. Я така рада, що познайомилася з ним.

— Я в захваті, моя люба, просто в захваті, — сказав лорд Генрі, з веселим усміхом дивлячись на них обох і зводячи темні зігнуті брови. — Даруйте, що примусив вас чекати, Доріане. На Вордор-стріт я нагледів шматок старовинного грезету, і довелося години дві за нього торгуватись. Нині люди знають ціну всього, хоч не мають і поняття про справжню вартість бодай чого-небудь.

— На жаль, мені треба йти! — вигукнула леді Генрі, порушуючи ніякову мовчанку своїм раптовим і недоречним смішком. — Я обіцяла герцогині поїхати з нею на прогулянку. До побачення, містере Ґрей. До побачення, Гаррі. Ти, мабуть, дома не обідатимеш? Я також. Може, побачимось у леді Торнбері.

— Напевне, моя мила, — відповів їй чоловік, причиняючи за нею двері.

Коли вона з виглядом райської пташки, що перебула цілу ніч під дощем, випурхнула з кімнати, лишивши по собі легкі пахощі жасмину, лорд Генрі запалив цигарку й сів на канапі.

— Ніколи, Доріане, не одружуйтеся з жінкою, що має біляве волосся, — промовив він, кілька разів затягнувшись.

— Чому, Гаррі?

— Такі жінки надміру сентиментальні.

— А мені подобаються сентиментальні люди.

— І взагалі не одружуйтесь, Доріане. Чоловіки одружуються з нудьги, жінки з цікавості; ті й ті знаходять розчарування.

— Та я й не збираюсь одружуватись, Гаррі. Я занадто закоханий. Це теж один з ваших афоризмів. Я переводжу його в життя, як роблю тепер з усім, що ви кажете.

— У кого ж ви закохані? — запитав лорд Генрі після короткої паузи.

— В одну актрису, — зашарівшись, відповів Доріан Ґрей.
Лорд Генрі знизав плечима.

— Дебют досить банальний.

— Побачивши її, ви б так не сказали, Гаррі.

— Хто ж вона?

— Її звуть Сібіл Вейн.

— Ніколи не чув про таку.

— І ніхто ще не чув. Проте колись почують. Вона — геній.

— Любий хлопчику, жінка не може бути генієм. Жіноцтво — декоративна стать. Жінки ніколи не мають чого сказати світові, але кажуть, і то чарівно. Вони уособлюють торжество матерії над розумом, так само як чоловіки — торжество розуму над мораллю.

— Гаррі, як ви можете!

— Любий Доріане, це щира правда. Якраз тепер я студіюю жіноцтво, отож мушу знати. Предмет не такий уже важкий, як би то здавалося. Я виявив, що кінець кінцем є тільки дві

категорії жінок: звичайні і підмальовані. Звичайні — дуже корисні. Якщо вам треба набути доброї репутації, досить лише запросити таку жінку повечеряти з вами. Друга категорія жінок — дуже чарівні. Але вони припускаються однієї помилки: підмальовують себе тільки для того, щоб виглядати молодими. Колись наші бабусі підмальовувались, щоб іскритися дотепністю в розмові — rouge et esprit1 ішли тоді рука в руку. Тепер це все минулося. Доки жінка виглядає на десять років молодшою за свою доньку, вона повністю вдоволена. Що ж до словесної вправності, то на весь Лондон є тільки п'ятеро путніх співрозмовниць-жінок, та й то двоє з них не для пристойного товариства... Та нехай їм, краще розкажіть мені про свого генія. Коли ви познайомилися з нею?

— О Гаррі, ваші погляди жахають мене.

— То дарма. Отже, давно ви з нею знайомі?

— Тижнів зо три.

— І де ж ви побачили її вперше?

— Зараз розповім; тільки ви не повинні бути байдужим, Гаррі! Адже зрештою цього ніколи б і не сталося, якби я не познайомився з вами. Це ж ви наповнили мене шаленим бажанням дізнатись усе про життя. Відтоді, як ми познайомились, душа моя втратила спокій, кожна жилка стала звабно тріпотіти в мені... Прогулюючись у Гайд-парку чи на Пікаділлі, я пожадливо задивлявся на кожну людину, яку перестрівав, і намагався вгадати, чим вона живе. Дехто з них приваблював мене, інші сповнювали жахом. Немов якусь витончену отруту було розлито в повітрі... Я палко жадав гострих вражень... І ось раз надвечір, десь так близько сьомої години, я подався на пошуки чогось незнаного. Я відчував, що

цей наш сірий страхітливий Лондон з його міріадами людей, з його — як то ви казали — ницими грішниками й пишними гріхами, повинен мати щось і для мене. Тисячі речей ввижалися мені. Саме вже передчуття небезпеки проймало захопленням. Я пам'ятав ваші слова з того чудового вечора, коли ми вперше разом обідали, що справжній сенс життя полягає в шуканні краси. Сам не знаю, чого я сподівався, виходячи з дому і подаючись кудись до Іст-Енду. Там я скоро заблукав у лабіринті занехаяних вуличок і похмурих, без жодної травинки, майданів. Було, мабуть, пів на дев'яту, коли я минав якийсь жалюгідний театрик з величезними газовими ріжками і ляпуватими афішами побіля дверей. При вході стояв бридкий єврей у неможливо чудернацькому жилеті і палив смердючу сигару. Волосся в нього було масне й кучеряве, а на брудній сорочці виблискував величезний діамант. "Чи не зволите ложу, мілорде?" — звернувся він до мене і так ото догідливо скинув капелюха. Дуже кумедна була та потворна постать. Вам, звичайно, воно смішно, але я таки ввійшов і заплатив цілу ґінею за ложу біля сцени. І досі не можу збагнути, чого я так зробив. Але ж якби не це, любий Гаррі, якби не це, — я пропустив би найчудовіший роман свого життя! Ви смієтеся? Ну, чом ви такий, Гаррі?

— Я не сміюся, Доріане, а якщо й сміюся, то не з вас. Але вам не слід казати "найчудовіший роман свого життя", — радше скажіть: "перший роман". Вас завжди кохатимуть, і ви самі будете завжди закоханий у кохання. Grande passion2 — привілей тих, що живуть у неробстві. Це єдине пуття з нетрудящих класів. Не журіться, у майбутньому ви матимете ще багато гострих перечувань! Це тільки початок.

— Ви гадаєте, що мої почуття аж такі поверхові? — обурився Доріан.

— Якраз навпаки: я гадаю, що аж такі глибокі!

— Тобто як?

— Любий хлопчику, справді поверхові почуття в людей, що кохають лише раз у житті. Те, що вони називають постійністю і відданістю, — це просто летаргія звички або брак уяви. Вірність у житті емоцій — те саме, що незмінність і послідовність у житті інтелекту, коротше, це визнання своєї неспроможності, та й годі. Вірність! Колись я зацікавлюся нею ближче. У ній є жага за власністю. Багато речей ми б відкинули, якби не боялися, що інші їх підберуть... Але не перебиватиму вас. Розповідайте далі.

— Отже, я опинився в поганенькій тісній ложі, а просто перед мене красувалась абияк розмальована завіса. Визирнувши з-за куртини, я почав оглядати залу. І стіни її, і стеля були оздоблені з кричущим несмаком, де не кинь — купідони й роги достатку, мов на дешевому весільному торті. На гальорці й у задніх рядах партеру публіки було вщерть, але перші ряди обшарпаних крісел зяяли пусткою, та й на тих місцях, що вони, мабуть, вважають за бельетаж, ледве чи була хоч одна душа. Між рядів ходили жінки, продавали апельсини та імбирне пиво, і вся зала немилосердно лускала горіхи.

— Мабуть, чисто, як у театрі Шекспірових часів!

— Так, щось подібне, і враження справляло вельми гнітюче. Я вже подумував, чи не вибратися звідтіля, коли це погляд мій упав на афішу. І, як би ви гадали, Гаррі, що за п'єсу вони ставили?

— Певно, щось на зразок "Хлопчина-ідіот, або Німий, та безвинний". Наші батьки полюбляли такі п'єси. Чим довше я живу, тим більш переконуюсь: що було досить добре для наших батьків, для нас уже нездале. У мистецтві, як і в політиці, les grandperes ont toujours tort.

— Ця п'єса, Гаррі, і для нас досить здала. Це "Ромео і Джульєтта". Правду кажучи, мене аж пересмикнуло на думку побачити Шекспіра в такій глухій дірі. Але все-таки я відчув деяке зацікавлення; в усякому разі, вирішив дочекатись першої дії. Жахливий оркестр під орудою молодого єврея, що сидів за деренчливим піаніно, мало не примусив мене втекти, та ось нарешті завіса піднялась і почалася вистава. Ромео грав гладкий, як барило, літнього віку добродій з підкоркованими бровами і хрипким трагічним голосом. Ледве чи кращий був і Меркуціо. Його роль виконував якийсь комік з фарсовими вибриками власної руки. Він явно звик бути запанібрата з гальоркою. І актори, і декорації — все це виглядало гротескно, нагадуючи ярмарковий балаган. Але Джульєтта!.. Гаррі, уявіть собі дівчину літ сімнадцяти, обличчя в неї — наче квітонька, голівка грекині, а на голівці тій вінок темно-каштанових кіс. Очі її — немов бузкові плеса пристрасті, а вуста — пелюстки троянди... Такої прегарної вроди я ніколи в житті не бачив! Якось ви сказали, що пафос полишає вас байдужим, але краса — і тільки краса — може викликати сльози на очах. От і я кажу вам, Гаррі: вона так вразила мене, що я ледве міг її бачити через поволоку сліз, що застували мені зір. А її голос! Я зроду не чув такого! Спочатку дуже тихий, з глибокими лагідними нотками, що, здавалося, просто самі западають у вухо. Потім він посилився і зазвучав, наче флейта або далекий гобой. У сцені в садку цей голос забринів усім тим трепетним екстазом, що ми чуємо в досвітньому співі соловейка. Ще далі бували моменти, коли в ньому промовляла шалена пристрасть скрипки... Ви знаєте, як може зворушувати голос! Ваш голос і голос Сібіл Вейн — їх мені повік не забути! Заплющивши очі, я чую їх, і кожен з них каже щось одмінне. І я не знаю, котрого слухатись. Як же я міг не закохатись у неї? Гаррі, я кохаю її! Вона для мене все в житті. Вечір за вечором я ходжу дивитися на її гру. Сьогодні вона — Розалінда, завтра — Імогена. Я бачив, як вона вмирала в похмур'ї італійського склепу, випивши цілунком отруту з уст коханого. Я стежив, як вона блукала в

Арденнському лісі, прибрана ладним хлопчиною, — у короткому камізелку, рейтузах і чепурненькій шапочці. Причинною вона приходила до короля-провинця і давала йому рути й гірких трав. Вона була безневинна, і чорні руки ревнощів душили її тонку, як очеретина, шийку. Я бачив її в усіх віках і в усіх убраннях. Звичайні жінки ніколи не розпалюють уяви. Вони обмежені своєю добою. Ніяким чудесам несила змінити їх. Душі їхні пізнаєш так само легко, як і їхні капелюшки, — жодних зусиль на те не треба. В них нема ніякої таємниці. Вранці вони проїжджають по Гайд-парку, а пополудні плещуть язиками за чаєм. У них стандартні усмішки і модні манери. Вони геть в усьому ясні. Але актриса!.. О, актриса — це щось зовсім інше. Чого ви не сказали мені, Гаррі, що з усіх жінок варто кохати тільки актрис?

— Бо я кохав дуже багатьох їх, Доріане.

— Атож, бридких істот з пофарбованим волоссям і підмальованими обличчями!

— Не гребуйте так дуже пофарбованим волоссям і підмальованими обличчями. Деколи в них надзвичайні чари, — сказав лорд Генрі.

— Тепер я шкодую, що розповів вам про Сібіл Вейн!..

— Ви не могли не розповісти мені, Доріане. Усе своє життя, хоч би що вам випало робити, ви розповідатимете мені.

— Так, Гаррі, мабуть, це правда. Я не можу таїтись перед вами. Ви маєте якийсь чудний вплив на мене. Навіть якби я вчинив злочин, то й то зізнався б вам. Ви зрозуміли б мене.

— Такі люди, як ви, Доріане, — це примхливі сонячні промені, що осявають життя, і вони не чинять злочинів. Але за комплімент красно дякую!.. А скажіть-но тепер... подайте, будь ласка, мені сірники... дякую... які ж насправді ваші стосунки з цією Сібіл Вейн?

Доріан Грей схопився з місця, увесь спаленівши; очі його взялися вогнем.

— Гаррі! Сібіл Вейн для мене священна!

— Тільки священні речі й варті, щоб їх торкатися, Доріане! — прорік лорд Генрі з незвичним пафосом у голосі. — Та й чого вам так дратуватись? Я гадаю, однак же вона колись вам належатиме. Закоханий завше починає тим, що ошукує себе, а кінчає тим, що ошукує інших. Ось це й називають романом. Але ж ви бодай познайомилися з нею?

— Певна річ! Першого ж вечора після вистави той бридкий старий єврей підійшов до моєї ложі і запропонував провести мене за лаштунки й познайомити з Джульєттою. Я розлючено напався на нього — мовляв, Джульєтта померла кількасот років тому, і тіло її лежить у мармуровому склепі у Вероні. Він спантеличено витріщив на мене очі — певно гадаючи, що я перебрав шампанського абощо.

— Воно й не дивно.

— Тоді він спитав, чи не дописую я до газет. Я відповів, що навіть не читаю їх. Це його страшенно розчарувало, після чого він довірливо повідомив мене, що всі театральні критики у змові проти нього і що всіх їх підкуплено.

— Може, він у цьому й має рацію. Хоча, судячи з їхньої зовнішності, більшість критиків дешево обходиться покупцям.

— Однак йому вони, очевидячки, не по кишені, — засміявся Доріан. — Ну, а тим часом у залі почали гасити світло, і я мусив іти. Єврей силкувався накинути мені ще якісь там сигари, що він дуже розхвалював, але я й від них відмовився. Наступного вечора я, звичайно, був знову на тому самому місці. Він привітав мене низьким уклоном, запевняючи, що я щедрий меценат мистецтва. Проте, хоч яка огидна в нього фізіономія, слід визнати, що він ревний Шекспірів прихильник. Він з гордістю сказав мені, що всіма своїми п'ятьма банкрутствами його театр цілковито завдячує "бардові", — так він уперто воліє називати Шекспіра. Він вважає це, либонь, чи не за особливу відзнаку.

— Це й є особлива відзнака, любий Доріане, велика відзнака. Здебільшого люди стають банкрутами, коли надміру запопадливо віддаються прозі життя. Зазнати ж руїни через поезію — це честь... Ну, а коли ж уперше ви заговорили з міс Сібіл Вейн?

— Третього вечора. Вона тоді грала Розалінду. Я вже не міг стримуватись. Під час вистави я кинув їй квіти, і вона глянула на мене. Принаймні так мені видалось... А старий єврей не відставав, немов утявшись таки затягти мене за лаштунки, ну, я й погодився... Дивно ж, правда, що мені не хотілося знайомитися з нею?

— Ні, не думаю.

— Чому ж, любий Гаррі?

— Колись при нагоді скажу. Але зараз я хочу слухати далі про цю дівчину.

— Про Сібіл? О, вона така сором'язлива, така лагідна! У ній ще багато дитинного. Коли я почав говорити, що захоплений її грою, очі в неї широко розкрились у такому милому подиві — вона, здається, зовсім не свідома власної сили. Мабуть, і вона, і я були тоді досить збентежені. Старий єврей, осміхаючись, стовбичив на порозі запорошеної акторської кімнатини і просторікував перед нами, а ми обоє собі дивились одне на одного, мов діти. Він уперто титулував мене "мілордом", тож я мусив запевнити Сібіл, що я зовсім не лорд. А вона сказала мені просто: "Ви більше схожі на принца. Я називатиму вас Чарівний Принц".

— Слово честі, Доріане, міс Сібіл знається на компліментах!..

— Ви не розумієте її, Гаррі. Я ж для неї немов герой з п'єси! Вона нічого не відає про реальне життя. Живе вона разом з матір'ю, виснаженою, змарнілою жінкою, що першого вечора в якомусь червоному капоті грала леді Капулетті. По матері видно, що колись вона бачила кращі дні.

— Знаю я таких жінок. Вигляд їх нагонить тугу, — пробурмотів лорд Генрі, розглядаючи свої персні.

— Єврей хотів розповісти про її минуле, але я сказав, що то мене не цікавить.

— Ви маєте рацію. У трагедіях інших людей є щось безмежно жалюгідне.

— Сібіл — це єдине, що мене обходить. Що я маю до її роду? Від голівки й до ніжок вона геть-чисто в усьому божественна! Щовечора я ходжу дивитись на її гру, і з кожним разом Сібіл стає все більш і більш чудовою.

— Он воно чому ви тепер ніколи не обідаєте зі мною! Я так і гадав, що у вас якийсь роман. І не помилився, хоч це трохи інше, ніж я сподівався.

— Гаррі, любий, ми ж кожного дня буваємо разом — чи за полуденком, чи за вечерею, і кілька разів я їздив з вами в оперу, — заперечив Доріан, здивовано розширивши свої голубі очі.

— Але ви щоразу страшенно спізнюєтесь.

— Та що ж мені подіяти? Я не можу пропустити гру Сібіл! — скрикнув Доріан. — Навіть коли вона виступає лише в одній сцені... Мені вже несила жити без неї. Коли я подумаю, що за чарівна душа криється в цьому тендітному тілі немов із слонової кості, мене проймає побожний трепет.

— Ну, а сьогодні — ви, певно, зможете пообідати зі мною, Доріане?

Юнак похитав головою.

— Сьогодні вона Імогена, а завтра буде Джульєтта.

— Коли ж вона Сібіл Вейн?

— Ніколи.

— Поздоровляю вас.

— Який ви неможливий, Гаррі! Вона — це всі великі героїні світу заразом. Вона — щось більше, ніж просто окрема особа. Сміється? А я вам кажу — вона геній. Я кохаю її і зроблю все, щоб вона покохала мене! Гаррі, ви осягли всі таємниці життя,

скажіть же мені — як можна причарувати Сібіл Вейн? Я хочу, щоб Ромео запалився ревнощами. Я хочу, щоб усі закоханці минулого почули наш сміх і посмутніли; я хочу, щоб подих нашої пристрасті розворушив їхній порох, розбудив їхній тлін і примусив його страждати! Ви й не повірите, Гаррі, як я її обожнюю!

Кажучи це, Доріан схвильовано ходив по кімнаті. Гарячкова барва заграла йому на щоках, юнак був украй збуджений.

Лорд Генрі стежив за ним з ледь помітним почуттям задоволення. Наскільки Доріан різнився від того сором'язкого, несміливого хлопця, що його він здибав у робітні Безіла Голворда! Вдача його немовби тільки-но розквітла і вже викинула пломенистий цвіт. З потайного сховища вийшла Душа, і Бажання постало, щоб зустріти її в дорозі.

— І що ж ви гадаєте робити? — спитав нарешті лорд Генрі.

— Я хочу, щоб ви й Безіл пішли зі мною подивитись на її мистецтво. Я не маю жодного сумніву, що ви теж визнаєте хист Сібіл Вейн. Тоді треба буде вирвати її з рук того єврея. Вона зв'язана контрактом ще на три роки, точніш, на два роки й вісім місяців. Певна річ, я заплачу йому щось там. А коли все це влаштується, заорендую який-небудь театр у Вест-Енді і покажу її світові в усій її силі! Вона зачарує всіх так само, як зачарувала мене.

— Ну, це вже чи не занадто, мій любий!

— Ось побачите! У неї не тільки незрівнянне мистецьке чуття, але й своя індивідуальність. А ви ж часто казали мені, що саме особистості, а не принципи, рухають наш вік.

— Та вже нехай. А коли ж ми підемо до театру?

— Сьогодні у нас вівторок?.. Тоді давайте взавтра. Завтра вона грає Джульєтту.

— Гаразд. Зустрінемось у "Брістолі", о восьмій вечора. Я привезу Безіла.

— Де ж можна о восьмій, Гаррі! О пів на сьому! Нам треба там бути перед початком вистави. Ви повинні побачити її в першій дії, коли вона зустрічається з Ромео.

— О пів на сьому? Так рано? Наче ми збираємось чаювати або читати англійський роман! Ні, хіба вже о сьомій. Жодна порядна людина не обідає раніш сьомої. Ви побачитеся з Безілом перед цим? Чи, може, мені написати йому?

— Любий Безіл! Цілий тиждень я не бачив його! Я такий невдячний — він же прислав мені мого портрета у чудовій рамі, зробленій за його ескізом. І хоч я трохи заздрю портретові, що він уже на цілий місяць молодший від мене, я все-таки ним захоплений. Але, мабуть, краще ви напишіть Безілові. Я не хочу бачитися з ним наодинці — мене нудять його добрі поради.

Лорд Генрі посміхнувся.

— Деякі люди дуже люблять розкидатись тим, чого самі найбільше потребують. Ось що я називаю вершиною щедрот.

— Безіл — чудовий товариш, але він трошки філістер. Я завважив це, відколи познайомився з вами.

— Любий мій хлопчику, Безіл усе, що має в собі найкращого, вкладає у свою роботу! І на життя у нього нічого не лишається,

крім упереджень, моральних приписів і здорового глузду. З усіх митців, що я знаю, привабливі, як особи, самі лиш нездари. А ті, що мають якийсь хист, існують тільки в тому, що вони творять, і, отже, самі з себе зовсім не цікаві. Великий поет, справді великий, — найменш поетична істота. Зате пересічні поети — просто чарівні. Що гірші в них рими, то більш мальовничі їхні особистості. Самий уже факт надрукування книжки другорядних сонетів робить людину зовсім невідразною. Вона живе тією поезією, якої не могла викласти у словах. Інші ж поети пишуть поезію, яку не насмілюються здійснити в житті.

— Хотів би я знати, чи це й справді так, Гаррі, — мовив Доріан Ґрей, напахкуючи носовичка парфумами із флакона з золотою шийкою, що стояв на столі. — Мабуть, так, якщо ви кажете... Ну, я йду. На мене чекає Імогена. Не забудьте про завтрашній вечір. До побачення!

Коли юнак вийшов, лорд Генрі задумався, опустивши важкі повіки. Мало хто коли цікавив його так, як Доріан Ґрей, це безперечно, — а проте безтямне юнакове поклоніння перед кимось іншим не викликало в нього ні найменшої образи чи ревнощів. Він був навіть задоволений цим — тепер вивчення Доріана ставало ще цікавішим! Лорд Генрі завжди захоплювався методами природничих наук, але ординарні їх об'єкти видавались йому нудними й мізерними. Отож він почав з розтину самого себе, а кінчив розтином інших. Людське життя — це єдине, що варто вивчати, вважав він. Проти цього решта світу — пусте. То правда, що, досліджуючи життя в його найхимерніших проявах страждань і насолод, людина не може пройти увесь шлях з непроникною скляною маскою на обличчі, так щоб задушливі випари не збурили мозку і не скаламутили уяви страхітливими образами й моторошними марами. В житті є отрути такі тонкі, що їхні властивості можна спізнати, лише самому піддавшись їх дії. В житті є хвороби такі дивні, що лише переслабувавши на них, можна збагнути їхню сутність. Але ж

яку велику винагороду одержує за все це людина! Яким чудовим постає тоді цілий світ перед нею! Постерігати несхильну логічність пристрастей і забарвлене емоціями життя інтелекту — завважувати, де вони стикаються і де розходяться, в який момент вони у злагоді, а коли у розладі — це справжня насолода. Що там ціна, яку за це платиться! За нові, незвідані відчуття не шкода й найвищої заплати!

Лорд Генрі розумів — і на цю думку його карі агатові очі радісно зблиснули, — що всі ті зміни в Доріані спричинив він, що це музика його мелодійних слів навернула Доріанову душу до тієї білявої дівчини і примусила юнака уклінно схилитись перед нею. Так, Доріан великою мірою був його, Генрі, творінням, і тому так рано зміг цей юнак уздріти суть життя. Пересічні люди чекають, поки саме життя явить їм свої таємниці, але кільком обраним життєві тайни розкриваються ще до того, як запону відслонено. Часом це наслідок впливу мистецтва і, головне, літератури, що діє безпосередньо на почуття та розум. Але вряди-годи функції мистецтва перебирає складна індивідуальність, котра, власне, й сама є витвором мистецтва, — Життя-бо також виплекує шедеври, як творять їх поезія, скульптура, малярство.

Авжеж, юнак цей рано пробудився до життя. Він збирає врожай ще о весняній своїй порі. Увесь запал, уся пристрасність юності вирують у ньому, але водночас він уже починає усвідомлювати і своє "я". Яка розкіш — спостерігати за ним! Із своїм чудовим обличчям та чудовою душею він немов і створений задля того, щоб ним захоплюватись. Байдуже, чим це все скінчиться, байдуже, яка доля судилася йому! Він схожий на ті грацiйні постаті з маскараду або п'єси, що їхні радості чужі нам, але страждання — збуджують у нас почуття краси. Їхні рани — немов червоні троянди.

Душа і тіло, тіло і душа — які вони таємничі! Душі притаманна чуттєвість, а тіло здатне на одухотворення. Почуття можуть витончуватись, а розум деградувати. Хто може сказати, де тілесні збудники змовкають і де бере слово душа? Які поверхові й довільні розумування пересічних психологів! Але ж і важко як розібратися між вимогами різних шкіл! Чи й справді душа лише тінь, вміщена в гріховну оболонку? Чи, може, тіло міститься в дусі, як гадав Джордано Бруно? Відокремлення душі від тіла — таємниця така ж незбагненна, як і злиття душі з тілом.

Лорд Генрі запитував себе, чи зможе коли-небудь психологія стати точною наукою, так щоб кожен найменший порух життя розкрився перед нами? Бо досі ми ніколи не розуміли себе і рідко розуміли інших. Досвід не має ніякої етичної вартості — це тільки назва, яку людина дає своїм помилкам. Моралісти здебільшого оцінюють його як своєрідне застереження, гадаючи, що він справляє вплив на формування характеру. Вони підносять досвід, який, мовляв, показує нам, за чим іти й чого уникати. Але досвід не має рушійної сили. Він такий же малодійовий збудник, як і сумління. Він свідчить, власне, лише за те, що наше майбутнє буде таким самим, як наше минуле, і що гріх, вчинений нами колись один раз, і то гидуючи, — опісля ми повторюватимем багато разів, і радо.

Лордові Генрі було ясно, що тільки експериментальним методом можна домогтись успіху в науковому аналізі пристрастей і що вивчення Доріана Ґрея обіцяє плідні наслідки. Раптова шалена закоханість юнака у Сібіл Вейн з психологічного боку становила неабиякий інтерес. Звісно, тут чимало заважила цікавість — і цікавість, і жага нових переживань, — однак це почуття було не просте, не примітивне, а навпаки — дуже складне. Те, що в його коханні походило від суто чуттєвого інстинкту юності, уява юнакова перетворювала на щось високе, одуховлене, і якраз через це воно ставало ще

небезпечнішим. Адже ж саме ті пристрасті, про джерела яких ми судимо хибно, і владують нами найдужче. А ті чуття, що природу їх ми розуміємо, — найслабші. І часто здається нам, що ми експериментуємо на інших, тоді як насправді ми експериментуємо на собі...

Коли лорд Генрі сидів заглиблений у ці роздуми, в двері раптом постукали. Увійшов камердинер і нагадав, що вже пора перевдягатись на обід. Лорд Генрі підвівся й виглянув на вулицю. Призахідне сонце залляло золотим багрянцем горішні вікна в будинках навпроти, і шибки там виблискували, немов платівки розжареного металу. Небо над містом було зблякло-рожеве. А лорд Генрі думав про юне пломенисте життя свого нового друга, силкуючись розгадати, яка йому судилася доля.

Повернувшись додому десь о пів на першу ночі, він побачив на столі в передпокої телеграму. Доріан Ґрей сповіщав про свої заручини із Сібіл Вейн.

Розділ V

— Мамо, мамо, я така щаслива! — прошепотіла дівчина, зануривши лице в коліна втомленої змарнілої жінки, що сиділа спиною до світла в єдиному кріслі убогої віталеньки. — Я така щаслива! — повторила дівчина. — І ти теж повинна бути щасливою!

Місіс Вейн конвульсійно стисла схудлими набіленими руками доччину голову.

— Щасливою! — озвалася вона. — Я щаслива тільки тоді, коли бачу тебе на сцені, Сібіл. Ти не повинна думати ні про що інше, крім театру. Містер Айзекс дуже добрий до нас, і ми завинили йому багато грошей.

Дівчина підвела погляд і закопилила губи.

— Гроші, мамо! — скрикнула вона. — Що таке гроші? Кохання дорожче за гроші.

— Містер Айзекс позичив нам п'ятдесят фунтів, щоб ми могли сплатити борги і як слід спорядити Джеймса. Ти не повинна забувати цього, Сібіл. П'ятдесят фунтів — велика сума... Містер Айзекс дуже чуйно ставиться до нас.

— Але він не джентльмен, мамо! І мені гидко слухати, як він розмовляє зі мною, — заперечила дівчина, звівшись на ноги і підходячи до вікна.

— Не знаю, як би ми без нього впоралися з усім... — буркотливо додала мати.

Сібіл Вейн похитала головою і засміялась.

— Він нам більше не потрібен, мамо. Тепер нам життя влаштує Чарівний Принц!

Вона враз примовкла. Кров бурхнула їй у голову і щоки зарожевіли. Швидкий віддих розітнув пелюстки її уст. Вони тріпотіли. Гарячий вітер пристрасті пройняв дівчину і навіть ворухнув складками її сукні.

— Я кохаю його, — просто сказала вона.

— Дурненька моя, ой дурненька! — мов папуга, твердила у відповідь мати. А помах її скоцюрблених пальців з фальшивими оздобами надавав словам якогось жаского комізму.

Дівчина знов засміялася. Радість упійманої пташини бриніла у доччиному голосі. І очі її променились цією радістю — ось вони на мить зімкнулися, немов криючи свою таємницю, а коли розплющились, їх уже застилала мрійна поволока.

З потертого крісла промовляла до дівчини тонкогуба житейська мудрість, натякала на обачність, наводила сентенції з книги боягузтва, автор якої претендує на здоровий глузд. Сібіл не слухала. Вона чула себе вільною у в'язниці свого кохання — її принц, Чарівний Принц, був з нею. Вона викликала його образ із пам'яті, і він поставав перед її зором. Вона посилала свою душу по нього, і та приводила його до неї. Його поцілунок ізнов палав їй на устах, а повіки затеплились від його дихання.

Тоді Мудрість змінила тактику і завела мову про те, що треба приглянутися, треба перевірити. Можливо, цей юнак багатий. Коли цьому правда, то слід подумати про одруження... Але хвилі світової підступності розбивались об вуха Сібіл, стріли хитрощів марно ціляли в неї. Вона лише бачила, як ворушаться тонкі губи, і усміхалася.

Раптом вона відчула потребу заговорити. Насичена словами мовчанка стривожила її.

— Мамо, мамо! — скрикнула вона. — Чому він так палко покохав мене? Я знаю, чому я його покохала. Це тому, що він прекрасний, як саме Кохання! Але що він знайшов у мені? Я ж не варта його! Я така мізерна перед ним. І однак — не знаю, чому це, але я не відчуваю приниження. Я навіть пишаюся своїм коханням!.. Мамо, чи ти мого батька теж кохала так, як я Чарівного Принца?

Обличчя літньої жінки сполотніло під грубим шаром пудри; сухі її губи скривились у болісній спазмі. Сібіл метнулась до матері, обвила за шию руками і поцілувала.

— Пробач мені, матусю. Тобі, я знаю, боляче згадувати про нашого тата. Але це тільки тому, що ти його так гаряче кохала... Не треба цього смутку. Сьогодні я так само щаслива, як ти була двадцять років тому! Ой мамо! Дай мені стати щасливою на все життя!

— Дитя моє, ти ще надто молода, щоб думати про кохання. Та й що ти знаєш про цього юнака? Тобі навіть ім'я його не відоме! І так зовсім не личить поводитись. Тим більш тепер, коли Джеймс від'їздить до Австралії і в мене стільки клопотів, тобі б треба бути розважливішою... Проте, якщо він багатий...

— Ой мамо, мамо, дай мені стати щасливою!

Місіс Вейн глянула на дочку і стиснула її в обіймах з тим театральним жестом, які в акторів, бува, стають мало не другою натурою. У цю хвилину двері відчинились — і до кімнати ввійшов трохи незграбний присадкуватий хлопчина з кучмою каштанового волосся на голові і непропорційно великими руками й ногами. Він не мав і знаку сестриної витонченості, так що ледве можна було повірити в близьку спорідненість між ними. Місіс Вейн сторожко подивилась на сина, і усмішка її поширшала. Вона уявила собі, як то разюче має виглядати ця сцена в синових очах.

— Ти б трошки поцілунків приберегла мені, Сібіл, — добродушно пробурчав хлопець.

— Та ти ж не любиш, коли тебе цілують, Джіме! — вигукнула Сібіл. — У-у, такий страшний ведмедисько! — І, підбігши до брата, вона обняла його.

Джеймс Вейн ніжно глянув на лице сестри.

— Сібіл, ходім прогуляємось наостанці. Я ж, мабуть, ніколи більше не повернуся до цього осоружного Лондона. Та я певен, що й не жалкуватиму за ним.

— Сину мій, не кажи таких страшних слів, — зітхнула місіс Вейн, беручись лагодити якесь театральне вбрання в позлотицях. Її трохи розчарувало, що Джеймс не приєднався до них двох із дочкою, — тоді б картина була ще ефектніша.

— Чом не казати, мамо? Я ж так і думаю.

— Ти, сину, завдаєш мені болю. Я вірю, що, домігшися статку, ти повернешся з Австралії. У тих же колоніях не знайдеш пристойного товариства. Там і натяку на щось таке нема... Отож домігшися статку, ти повинен повернутися назад і влаштуватись у Лондоні.

— "Пристойне товариство!" — відгарикнувся хлопець. — Я й чути про нього не хочу. Мені лишень би заробити грошей, щоб забрати тебе й Сібіл з театру. Я ненавиджу театр!

— Ой Джіме! Ну нащо ти так? — сміючись, сказала Сібіл. — Але ж ти направду збираєшся зі мною прогулятись? О, це чудово! Я боялася, що ти підеш прощатися зі своїми приятелями — з Томом Гарді, який дав тобі цю бридку люльку, або з Недом Ленґтоном, який глузує з тебе, коли ти палиш її. Це дуже гарно, що ти даруєш мені свій останній день. Куди ж ми підемо? Ходім до Гайд-парку!

— В мене занадто простацьке вбрання, щоб туди йти. — Джеймс охмурнів. — Там гуляє тільки панство.

— Пусте, Джіме, — прошепотіла Сібіл, погладжуючи рукав його пальта.

— Ну, гаразд, — згодився він, трохи повагавшись. — Тільки хутчій збирайся.

Дівчина вистрибом подалася до дверей. Було чути, як вона співала, збігаючи вгору сходами. Потому її ніжки задріботіли десь нагорі.

Хлопець разів два пройшовся по кімнаті, а тоді обернувсь до непорушної постаті в кріслі.

— Мамо, мої речі готові? — спитав він.

— Все готове, Джеймсе, — відповіла мати, не відриваючи очей від роботи.

Останні місяці місіс Вейн, залишаючись наодинці зі своїм суворим і важким на вдачу сином, щоразу почувала себе трохи ніяково. Її неглибоку й потайну душу завжди бентежило, коли їхні погляди стикалися. Часто вона запитувала себе, чи не підозрює син чого.

Джеймс більше не озивався, і мовчанка стала нестерпною для неї. Тоді мати вдалась до нарікань. Жінки все бороняться тим, що переходять у наступ, а наступають у той спосіб, що зненацька й дивно здаються.

— Сподіваюся, ти будеш задоволений своєю професією, Джеймсе, — сказала вона. — Пам'ятай, ти ж сам вирішив стати

моряком. Ти міг би піти до контори котрогось адвоката. Адвокати — вельми поважані люди, і на провінції їх нерідко запрошують на обіди до найкращих родин.

— Я ненавиджу контори й писарів! — відрубав Джеймс. — Але твоя правда, я сам обрав собі таке життя. Єдине, що я тебе прошу, мамо, — це пильнуй за Сібіл. Не допусти, щоб хто-небудь її скривдив. Ти повинна оберігати її.

— Ти й справді кажеш чудні речі, Джеймсе! Звичайно, я пильную за Сібіл.

— Я чув, якийсь панич буває щовечора в театрі і ходить за лаштунки до Сібіл на розмови. Це правда? Що за цим криється?

— Ти на таких справах не розумієшся, Джеймсе. Прояви вдячної уваги — природна річ для нас, акторів. Колись і мене вшановувано зливою квітів. Тоді нашу гру вміли як слід цінувати... Ну, а щодо Сібіл — я ще не знаю, чи її захоплення серйозне. Але нема ніякого сумніву, що цей юнак достеменний джентльмен. Він завжди такий ґречний зі мною! Крім того, він, здається, багатий, та й квіти, що він посилає Сібіл, такі милі...

— Але ж ви навіть імені його не знаєте! — гостро вкинув хлопець.

— Ні, — відповіла мати, незворушно спокійна. — Він ще не відкрив нам свого справжнього імені. Це так романтично! Він, певно, з самої аристократії.

Джеймс Вейн прикусив губу.

— Пильнуй за Сібіл, мамо, — повторив він. — Вберігай її!

— Мій сину, твої слова завдають мені прикрощів. Я завжди звертаю особливу увагу на Сібіл. Звісно, коли цей добродій заможний, чому б їм не одружитись? Я впевнена, що він з вищого товариства. За це говорить весь його вигляд. І для Сібіл це чудова партія. З них було б таке чарівне подружжя! Він же надзвичайно вродливий — це кожному видно.

Хлопець щось пробурмотів під ніс, тарабанячи своїми грубими пальцями по шибці. Він саме обернувся відказати щось вголос, коли двері відчинилися і вбігла Сібіл.

— Які ви серйозні обоє! — скрикнула вона. — Що сталося?

— Нічого, — озвався брат. — Просто людині треба часом бути серйозною. До побачення, мамо, я прийду обідати о п'ятій. Все спаковане, крім сорочок, отже, ти не клопочись.

— До побачення, мій сину, — відповіла мати і, повагом, хоч дещо й силувано, кивнула Джеймсові.

Їй було прикро, що він розмовляв з нею таким тоном, а від його погляду їй ставало лячно.

— Поцілуй мене, мамо, — сказала дівчина. Ніжні, мов квітка. уста Сібіл торкнулися побляклої материної щоки і зігріли її.

— Дитя моє! Дитя моє! — скрикнула місіс Вейн, зводячи очі до стелі, де б мала бути уявна гальорка.

— Ходім, Сібіл! — роздратовано гукнув Джеймс. Він терпіти не міг цієї материної афектації.

Вони вийшли на вулицю і рушили вздовж непривітної Юстон-род. На небі хмарки, гнані вітром, час від часу застували сонце.

Перехожі здивовано позирали на понурого вайлуватого парубійка у грубому, недоладно зшитому вбранні, що йшов у товаристві такої гожої та вишуканої дівчини. Він скидався на простого садівника з трояндою в руках.

Подеколи, перехоплюючи допитливий чий погляд, Джім хмурнів. Він аж нетямивсь, коли його роздивлялися, — до геніїв це почуття приходить лише на схилі віку, але людей пересічних воно ніколи не полишає. Сібіл, однак, зовсім не зауважувала, яке враження вона справляє. В її сміхові тріпотіла радість кохання. Вона думала про свого Чарівного Принца, і щоб вільно віддаватись плинові цих думок, говорила не про нього, а про корабель, на якому Джім має відплисти, про золото, що він, безперечно, знайде в Австралії, про багату дівчину-красуню, що він вирятує з рук лихих утікачів-каторжників у червоних сорочках. Бо ж він не буде абияким собі матросом, чи навіть помічником капітана, або ще кимось, як він собі гадає. О ні! Моряцьке життя таке жахливе! Подумати лишень: тебе замкнено на цьому гидкому судні, рипучі горбасті хвилі перехлюпують через борти, а лютий вітер пригинає щогли і роздирає вітрила на довгі посмуги, що аж завивають під вітром! Ні, він у Мельбурні чемненько попрощається з капітаном, зійде на берег і відразу подасться до золотих копалень. Не мине й тижня, як він знайде великий самородок щирого золота, найбільший з усіх на світі, і у фургоні, під вартою шести кінних полісменів, приставить його до узбережжя. На них тричі нападатимуть грабіжники з диких нетрищ, але щоразу їх ущент розбиватимуть. Або ні, він зовсім не піде на золоті копальні. То страшні місця — там суціль пиятика, стрілянина, лайка! Краще він осяде на землі, стане розводити овець... І ось одного вечора, повертаючись верхи додому, він перестріне розбійника на чорному коні, з прегарною й багатою дівчиною-полонянкою, і поженеться за ним, і вирятує її. Звичайно, вона закохається в нього, а він у неї, і вони поберуться, і вернуться до Лондона, і оселяться тут у пишному будинку. Авжеж, у Джіма будуть

захопливі пригоди! Тільки він повинен бути добрий, не дратуватись, не тринькати грошей. Вона лиш на рік старша за нього, але куди більше знає про життя!.. Зрозуміла річ, він повинен також писати їй з кожною поштою і щовечора молитись перед сном. Бог дуже добрий, він берегтиме його. А вона теж молитиметься за нього, і через кілька років він повернеться додому страх який багатий і дуже щасливий...

Хлопець слухав її насуплено й мовчки. Близька розлука з домівкою краяла йому серце.

Але не це одне хмурило й гнітило Джеймса. Хоч який він був недосвідчений, а проте сильно відчував небезпеку в становищі Сібіл. Залицяння цього світського джиґуна не віщувало їй нічого доброго. Він був аристократ, і Джеймс ненавидів його за це, ненавидів тим дужче, що й сам не здавав собі справи в тому дивному расовому інстинкті, якому скорявся. Він усвідомлював також поверховість та марнославність материної вдачі, і в цьому бачив величезну загрозу для Сібіл, для її щастя. Діти завжди починають з любові до батьків; дійшовши своїх літ, вони судять їх і часом — прощають.

Мати! Він давно мав на думці дещо поспитати в неї — довгі місяці воно не дає йому спокою. Слово, ненароком почуте в театрі, глузливий шепіт, що долинув до його вух одного вечора, коли він стояв біля входу за лаштунки, розбурхали цілий ланцюг пекучих здогадів. Тоді воно було немов удар батогом в обличчя. І зараз, на згадку про те, його брови стяглись, аж глибока зморшка пролягла між ними. Здригнувшися з болю, він конвульсійно прикусив нижню губу.

— Ти зовсім не слухаєш мене, Джіме! — скрикнула нараз дівчина. — А я сную для тебе такі захопливі плани на майбутнє! Скажи-бо хоч що-небудь.

— Що ж тобі сказати?..

— Ну, що ти будеш гарним хлопчиком і не забуватимеш нас, — мовила Сібіл, усміхаючись до брата.

Він здвигнув плечима.

— Ти, Сібіл, мабуть, скорше забудеш мене, ніж я тебе.

Вона зашарілася.

— Що ти цим хочеш сказати?

— Адже я чув, у тебе є новий знайомий? Хто він такий? Чому ти не розповіси мені про нього? Це знайомство не обіцяє тобі нічого доброго.

— Джіме, облиш! — вигукнула вона. — Ти не повинен зле говорити про нього! Я його кохаю!

— Але ж ти навіть імені його не знаєш! — заперечив Джеймс. — Що він за один? Я маю право знати.

— Його звуть Чарівний Принц. Хіба тобі не подобається таке ім'я? Ох ти, мій дурнику! Ти повинен це ім'я запам'ятати. Якби ти тільки побачив його, ти повірив би, що кращого за нього немає в цілісінькім світі! Ось коли ти повернешся з Австралії і познайомишся з ним, він тобі ще й як сподобається, Джіме! Він усім подобається, ну, а я... я кохаю його. Я б так хотіла, щоб ти був сьогодні в театрі! Приїде він, а я гратиму Джульєтту. О, як я її зіграю! Лишень уяви собі, Джіме, — бути закоханою і грати Джульєтту! Коли він сидить перед тобою! Грати для його насолоди! Я навіть боюся, щоб не налякати всіх у залі, — так, я їх або налякаю, або зачарую! Бути закоханою — це піднестися

над самою собою. Цей бідолашний бридун, містер Айзекс, знову правитиме перед своїми завсідниками у буфеті, що я "геній". Досі він тільки вірив у мене, а сьогодні він проголосить мене одкровенням. Я відчуваю це. І все це лише завдяки йому, моєму Чарівному Принцові, моєму прекрасному коханому, моєму богові краси! Але я така бідна проти нього... Бідна! Ну то й що? Коли злидні вповзають у двері, кохання влітає у вікно! Ось так має звучати прислів'я — їх треба усі попереробляти. Їх придумували взимку, а тепер літо... Ні, для мене тепер весняна пора — справжній танець квітів під блакитним небом!

— Він аристократ, — похмуро мовив Джеймс.

— Він — Принц! — наспівом протягла Сібіл. — Чого ще тобі треба?

— Він хоче зробити тебе рабою!

— Я здригаюся від думки про волю.

— Ти повинна стерегтись його, Сібіл.

— Бачити його — це його обожнювати, а знати його — це вірити йому.

— Сібіл, ти просто збожеволіла перед ним! Дівчина засміялась і взяла брата за руку.

— Ох ти, мій Джіме, в тебе думки — як у столітнього діда! От зажди, колись ти й сам закохаєшся, тоді зрозумієш, що це таке. Ну не дивись так набурмосено! Тобі б радіти, що хоч ти й від'їжджаєш, а сестра твоя така щаслива, як ніколи! Нам обом жилося важко, дуже важко й невесело. Але тепер усе буде інакше. Ти їдеш до нового світу, а я свій знайшла тут... Ось два

місця, сядьмо, Джіме, — подивимось, як гуляє гарно виряджена публіка.

Вони усілися серед юрми відпочивальників. Тюльпани на клумбах по той бік алеї пломеніли тремтливими вогнистими язичками. У повітрі трепетною хмаркою духовитої пудри зависав білий порох. Мов якісь величезні метелики, пурхали й колихались барвисті парасольки квітів.

Сібіл усе пробувала розворушити брата, розпитуючи, що він гадає робити, які має сподіванки. Джеймс відповідав звільна і неохоче. Вони перекидалися словами, як гравці обмінюються фішками. Сібіл чулася пригніченою, що не зуміла запалити брата своєю радістю. Слабка усмішка на його понурому обличчі — ото й усе, чого вона домоглася.

Дівчина замовкла. Раптом у погляд їй упало злотисте волосся й усміхнені уста: повз них у відкритому екіпажі проїхав з двома дамами Доріан Ґрей.

Сібіл скочила на ноги.

— Он він!

— Хто? — спитав Джім Вейн.

— Чарівний Принц, — відповіла вона, проводжаючи поглядом екіпаж.

Хлопець, і собі схопившись, міцно стиснув її руку.

— Де? Покажи мені! Де він? Мені треба його побачити! — вигукував він. Але в цю мить той екіпаж заслонила запряжена

четвіркою карета герцога Бервіка; коли ж вона проїхала, його вже зовсім не було видно.

— Уже зник, — сумовито прошепотіла Сібіл, — а я так хотіла, щоб ти його побачив...

— І я хотів. Бо коли він скривдить тебе, я знайду його й уб'ю. Це так само певно, як те, що Бог є на небі!

Сібіл жахно глянула на брата. Він ще раз повторив свої слова. Вони розітнули повітря, мов кинджал. На Джеймса почали озиратися люди; якась пані, що стояла поблизу дівчини, пирснула сміхом.

— Ходім звідси, Джіме, ходім! — стиха мовила Сібіл. Вона стала пробиратися крізь юрбу, а брат слухняно рушив за нею, радий, що нарешті розважив душу.

Коли вони дійшли до статуї Ахілла, дівчина обернулась і подивилася на брата. Жаль стояв їй в очах, а вуста — усміхались. Вона докірливо похитала головою;

— Ти зовсім здурів, Джіме, ну геть-чисто здурів! Ти просто хлопчисько-сердюк, та й годі. Ну де ж можна говорити такі бридкі речі? Ти сам не розумієш, що кажеш. Ти просто ревнивий і злющий!.. Ой, як я хотіла б, щоб ти закохався! Любов робить людей добрими, а твої слова такі злі...

— Мені вже шістнадцять років, — заперечив Джеймс, — і я знаю, що кажу. Мати не зарадить тобі. Вона не зможе про тебе подбати... Тепер я взагалі шкодую, що виладнався до Австралії. Мені треба було б плюнути на все і лишитися з тобою. Я б так і зробив, якби не підписав уже контракту.

— О, не треба так, Джіме. Ти поводишся, як герої тих безглуздих мелодрам, що в них так залюбки грала мама. Але я не хочу сваритися з тобою. Я ж тільки-но бачила його, а бачити його — це справжнє щастя! Ми не будемо сваритись. Я певна, ти ніколи не образиш того, кого я кохаю, — правда, Джіме?

— Мабуть — доки ти кохатимеш його, — була понура відповідь.

— Я кохатиму його повік! — вигукнула вона.

— А він тебе?

— І він теж!

— А ні — то хай начувається!

Вона аж відсахнулась, вражена братовим тоном, тоді засміялася і поклала руку йому на плече. Адже брат її — всього лишень хлопчисько!

Біля Мармурової арки вони сіли в омнібус, що довіз їх під самий їхній обшарпаний будинок на Юстон-род. Було вже за п'яту, і Сібіл мала лягти відпочити яку часину перед виставою. На цьому наполіг Джеймс, сказавши, що він радніше попрощається з нею, поки мати ще внизу. А то мати неодмінно встругне яку препротивну сцену!

І вони попрощались у кімнатинці Сібіл. Джеймсові душу пекли ревнощі й люта ворожість до незнайомця, котрий, як здавалося йому, став поміж ним і сестрою. Та коли її руки обвили його шию, її пальці пестливо торкнулись його волосся, хлопцеві одлягло від серця, і він поцілував Сібіл щиро й ніжно. А коли спускався сходами, на очах у нього бриніли сльози.

Внизу на хлопця чекала мати. Вона докірливо буркнула щось за спізнення, але він не відповів, мовчки беручись до злиденного обіду. Круг столу дзижчали й повзали по брудній скатертині мухи. Крізь гуркіт омнібусів і екіпажів на вулиці до хлопця доходив туркотливий голос, що пожирав останні його хвилини вдома.

Попоївши, він відсунув тарілку і спер голову на руки. Хлопець відчував, що має право знати. Якщо все було так, як він підозрював, мати давно мусила б сказати йому. Крижаніючи зі страху, місіс Вейн стежила за сином. Слова механічно спадали з її губ, пальці нервово бгали подерту мереживну хусточку. Коли дзиґарі вибили шосту, Джеймс підвівся і рушив до дверей. Потім нараз обернувся і глянув на матір. Погляди їхні зустрілись. В її очах він прочитав ревне благання милосердя. Це тільки скріпило його рішучість.

— Мамо, я мушу запитати щось у тебе, — почав він. Її очі непевно забігали по кімнаті. Вона мовчала.

— Скажи мені правду, я маю право знати! Ти була одружена з моїм батьком?

Мати полегшено зітхнула. Моторошна мить, якої вона перестрашено чекала й удень і вночі протягом довгих місяців, — ця мить нарешті прийшла, а проте не нагнала на неї жаху. Це навіть трохи розчарувало її. Різка прямота запитання вимагала такої ж прямої відповіді. До цієї сцени годилося б поступово підійти, тоді вона не скидалася б в її очах на погану репетицію.

— Ні, — відповіла мати, вражена суворою простотою життя.

— Отже, мій батько — негідник! — вигукнув хлопець, стискаючи кулаки.

Місіс Вейн похитала головою.

— Ні, сину. Я знала, що він не був вільний. Але ми дуже любилися між собою. Якби він був живий, він забезпечив би нас. Не май серця на нього, сину, він же твій батько, і він порядна людина. Справді-бо, він був з вищого товариства...

Прокляття зірвався юнакові з уст.

— Мені байдуже за себе, — скрикнув він, — але не допусти, щоб із Сібіл!.. Він теж порядна людина, отой, що закоханий в неї чи прикидається закоханим? І теж, мабуть, з вищого товариства!

На мить місіс Вейн охопило принизливе почуття сорому, голова її похнюпилась. Тремтячими руками вона витерла сльози.

— Сібіл має матір, — пробурмотіла вона, — а я не мала.

Сина це зворушило. Він підійшов до матері і, нахилившись, поцілував її.

— Прости мені, мамо, що я завдав тобі болю, питаючи про батька, — мовив він. — Але я не міг стриматись... Я вже мушу йти. Прощавай! Не забувай тільки — відтепер ти повинна дбати лише про одну Сібіл!.. І повір мені: якщо цей чоловік скривдить мою сестру, я знайду, хто він такий, я вистежу його й уб'ю, як собаку. Присягаюсь у цьому!

Очевидна перебільшеність погрози, запальність жестів, що супроводили цю мелодраматичну тираду, немовби зробили реальнішою всю сцену в очах місіс Вейн. Ця атмосфера була їй знайома зблизька, подих її став вільніший, і вперше за багато місяців вона відчула справжнє захоплення сином. Вона була не

від того, щоб це дійство продовжити в тому ж ключі, але Джеймс різко урвав розмову. Треба було позносити вниз валізи, знайти ще десь кашне. Метушливо то вбігав, то вибігав поденник, що обслуговував мебльовані кімнати, де вони мешкали. Потім рядилися з візником. Слушний момент було згаяно на дріб'язкову вовтузню. І коли син уже від'їжджав, місіс Вейн, махаючи йому з вікна мереживною хусточкою, почувалася ще більш розчарованою, ніж раніше. Така чудова нагода — і минула намарне! Щоправда, вона трохи втішилась, виповідаючи Сібіл, яке то тепер самітне буде в неї життя, коли вона муситиме дбати лише про дочку. Ці слова їй сподобалися, і вона вирішила запам'ятати їх. Але про синову погрозу, хоча й було то сказано вельми вимовно і драматично, вона ані прохопилась. Місіс Вейн була впевнена, що колись вони всі посміються з цієї присяги.

Розділ VI

— Гадаю, ти вже чув новину, Безіле? — звернувся лорд Генрі до Голворда, тільки-но той з'явився в окремому кабінеті ресторану "Брістоль", де було накрито стіл на три персони.

— Ні, Гаррі, не чув. А що таке? — запитав художник, віддаючи пальто й капелюха офіціантові, що схилився в уклоні. — Сподіваюся, не з політики? Політичні новини не цікавлять мене. На цілу Палату громад ледве чи знайдеться хоч одна людина, гідна пензля. Хоча, правда, побілувати багато кого з них не завадило б.

— Доріан Ґрей взяв заручини, — промовив лорд Генрі, пильно дивлячись на художника.

Голворд здригнувся і спохмурнів.

— Доріан взяв заручини? — вигукнув він. — Це неможливо!

— Але це так.

— А з ким?

— З якоюсь там акторкою.

— Не можу повірити. Доріан такий розважливий!

— Доріан досить розумний, щоб робити вряди-годи дурниці, любий Безіле.

— Навряд чи одруження така дурниця, яку можна робити "вряди-годи", Гаррі!

— Так, для Англії, але не для Америки, — мляво заперечив лорд Генрі. — А втім, я не сказав, що він одружився. Я сказав, що він взяв заручини. А це зовсім інша річ. Я, приміром, добре пам'ятаю, як одружувався, зате про заручини анінайменших згадок у мене не лишилось. Мені здається, що я ніколи й не заручувався.

— Але ж тільки подумай про Доріанове походження, становище, багатство! Це справжнє безглуздя — брати такий нерівний шлюб!

— Коли ти хочеш, щоб він одружився з цією дівчиною, то ось так йому й скажи. Тоді він неодмінно візьме з нею шлюб. Найбільші дурощі люди завжди чинять з найшляхетніших мотивів.

— Але ця дівчина бодай порядна? Шкода було б, якби Доріан зв'язав своє життя з якоюсь нечупахою, що покалічила б йому душу й скаламутила розум.

— О, вона більш ніж порядна, вона прекрасна, — пробурмотів лорд Генрі, попиваючи з келиха вермут із помаранчевою настоянкою. — Доріан каже, що вона красуня, а він у таких справах не часто хибить. Твій портрет навчив його розумітись на людській вроді! Так, і цей чудодійний вплив належиться твоєму творові. Ну, та ми й самі побачимо її сьогодні ввечері, коли тільки цей хлопчина не забув про нашу умову.

— Ти все це без жарту, Гаррі?

— Авжеж без жарту, Безіле. Я чув би себе нещасним, якби мені довелося коли-небудь бути серйознішим, ніж зараз.

— І ти погоджуєшся на це, Гаррі? — спитав художник, збуджено ходячи туди-сюди по кімнаті й кусаючи губи. — Та ні, де ж ти можеш таке схвалювати! Це справжнє безглуздя!

— Я ніколи нічого не схвалюю і не осуджую — це було б абсурдне ставлення до життя. Ми ж не для того на світі, аби хизуватися своїми моральними упередженнями. Я ніколи не звертаю жодної уваги на те, що кажуть посередності, і ніколи не втручаюсь у вчинки тих, ким захоплююсь. Якщо чиясь особистість чарує мене, то хай хоч би чим вона себе виявляє, я буду в захваті від неї. Доріан Ґрей закохався в прекрасну дівчину, що грає Джульєтту, і збирається одружитися з нею. То чом би й ні? Навіть якби він брав за себе Месаліну, і то б він не став менш цікавим. Ти знаєш, я не поборник одруження. Головна вада шлюбу — що він позбавляє людину себелюбства. А несебелюбні люди — безбарвні, їм бракує індивідуальності. Правда, є натури, що їх подружнє життя робить складнішими.

Вони зберігають своє "я" і додають до нього ще багато інших "я". Така людина тоді живе більше, ніж одним життям, — вона стає вище зорганізована, в чому, як на мене, і полягає сенс людського існування. Окрім того, будь-який досвід — цінний, а що б не говорили проти шлюбу, це все-таки досвід. Мені здається, Доріан одружиться з цією дівчиною, яких півроку нестямно кохатиме її, а потім раптом захопиться кимось іншим. З нього буде чудовий об'єкт вивчення.

— Ти все це несерйозно кажеш, адже так, Гаррі? Ти ж і сам розумієш — якби життя Доріанове було розбите, тебе б це більш, ніж кого, боліло! Насправді ти кращий, ніж удаєш.

Лорд Генрі засміявся.

— Ми всі так охоче віримо в інших, тому що боїмося за самих себе. Основа оптимізму — голий страх. Ми здаємось собі-великодушними, коли покладаємо в ближньому чесноти, корисні для нас. Похваляємо банкіра, сподіваючись підвищити свій кредит у банку, і наділяємо шляхетними рисами навіть розбійника — в надії, що він пожалує наші кишені... Ні, Безіле, усе, що я сказав, я казав серйозно. А оптимізму я й за ламаний гріш не маю! Що ж до розбитого життя, то розбитим є якраз те життя, ріст якого затримано. Поліпшувати людську природу — означає просто псувати її, А коли йдеться про шлюб Доріанів — то це, певна річ, було б глупство. Бо ж є інші, цікавіші форми зв'язку між чоловіком та жінкою. Я, безперечно, за них — вони приваблюють своєю модністю... Але ось і сам Доріан! Він тобі розповість більше, ніж я.

— Гаррі, Безіле, дорогі мої, ви повинні поздоровити мене! — мовив юнак, скидаючи вечірнього плаща, підбитого атласом, і тиснучи руки друзям. — Ніколи я ще не був такий щасливий! Звичайно, це випало несподівано, як взагалі буває з чарівним у житті. Хоча мені здається, що саме цього я завжди й прагнув.

Він аж пашів від збудження й радості і виглядав навдивовижу прегарним.

— Бажаю вам щастя на ціле ваше життя, Доріане! — сказав Голворд. — Але чому ви не сповістили мене про свої заручини? Я не можу вам дарувати цього. Гаррі ви ж повідомили.

— А я не можу дарувати вам спізнення на обід, — усміхнено докинув лорд Генрі, кладучи руку юнакові на плече. — Сідаймо краще до столу та погляньмо, що тут новий шеф-кухар утяв. А тоді ви нам і розповісте все, як годиться.

— Та тут і не багато що розповідати, — почав Доріан, коли вони сіли за невеликий круглий стіл. — А сталося все це ось як. Вчора надвечір від вас, Гаррі, я пішов додому перевдягтися, далі пообідав у тому італійському ресторанчику на Руперт-стріт, куди ви мене ввели, і о восьмій годині поїхав до театру. Сібіл грала Розалінду. Декорації були, як завжди, жахливі, Орландо смішний по саме нікуди... Але Сібіл! Якби ви її тільки бачили! Очей не можна було відвести від її стрункої постаті, коли вона вийшла на сцену, прибрана за хлопчика. На ній була зеленава оксамитова куртка з світло-коричневими рукавами, щільно по нозі брунасті штанці, вишукана зелена шапчина з соколиним пером під пряжкою і плащ із каптуром. Ніколи вона ще не здавалась мені аж такою чарівною. Її ніжна грація нагадувала ту танагрську статуетку, що є у вас, Безіле, в робітні. Волосся обрамляло їй обличчя, як темне листя оточує бліду троянду. А грала вона... Ну, та ви самі побачите її сьогодні. Вона просто вроджена актриса! Я сидів у пошарпаній ложі, сам себе не тямлячи від захвату. Я забув, що я в Лондоні і в дев'ятнадцятому столітті. Я був із своєю коханою далеко, в тому пралісі, де ще нога людська не ступала... Після вистави я пішов за лаштунки й заговорив з нею. Ми сиділи поряд, і раптом в її очах з'явився такий вираз, якого я ніколи ще не бачив. Наші губи зійшлись, і ми поцілувалися... Мені несила передати вам,

що я відчував ту мить. Здавалося, все моє життя зосередилось на цій хвилині безмежної насолоди. Сібіл уся затріпотіла, як білий нарцис. А тоді нараз упала на коліна і стала цілувати мої руки... Я знаю, мені не слід би все це вам говорити, але я не можу стриматись. Ясна річ, наші заручини — в найсуворішій таємниці. Сібіл навіть своїй матері не сказала. Та й я ще не знаю, якої заспівають мої опікуни. Лорд Редлі, певно, буде в нестямі. Хай, мені байдуже! Менше ніж за рік я стану повнолітній і тоді зможу робити все, що схочу... Ну, скажіть, Безіле, хіба ж я не мав рації, що кохання пізнав з поезії, а дружину знайшов у Шекспірових п'єсах? Губи, що їх Шекспір навчив говорити, шепотіли мені на вухо свої секрети. Мене обіймали руки Розалінди, і я цілував уста Джульєтти...

— Так, Доріане, я гадаю, ви маєте рацію, — повільно мовив Голворд.

— А сьогодні ви бачилися з нею? — запитав лорд Генрі.

Доріан Ґрей похитав головою.

— Я залишив її в Арденнському лісі, а зустріну тепер в садку у Вероні.

Лорд Генрі в задумі відпив шампанського.

— В яку ж саме мить ви завели з нею мову про шлюб, Доріане? І що вона відповіла? Чи ви, мабуть, уже позабули?

— Любий Гаррі, я ж не мав з нею якоїсь ділової розмови, щоб конче ото формально освідчуватись! Просто я сказав їй, що кохаю її, а вона відповіла, що не варта бути моєю дружиною. Не варта! Боже мій, таж мені цілий світ проти неї — ніщо!

— Жінки надзвичайно практичні, — пробурмотів лорд Генрі, — далеко практичніші, ніж ми, чоловіки. Ми в таку мить часто забуваємо сказати про шлюб, а жінка обов'язково нагадає нам про нього.

Голворд доторкнувся його ліктя.

— Облиш, Гаррі, ти ж ображаєш Доріана. Він не такий, як інші, — в нього занадто гарна душа, щоб зробити жінку нещасною.

Лорд Генрі глянув на Доріана й відказав:

— Доріан ніколи не ображається на мене. Я запитав його з найблагороднішої причини — єдиної, що може виправдати будь-які запитання, — з чистої цікавості. У мене склалася думка, що завжди саме жінки пропонують нам руку, а не ми їм. Це, ясна річ, за винятком буржуазії. Проте буржуазія — старомодна.

Засміявшись, Доріан Ґрей крутнув головою.

— Ви безнадійні, Гаррі, але я не звертаю уваги на ваші слова. На вас неможливо сердитись. Коли ви побачите Сібіл Вейн, то й самі зрозумієте, що треба бути негідною тварюкою, щоб її образити. Мені й у голові не вкладається, щоб можна було ославити кохану дівчину! Я кохаю Сібіл Вейн. Я хочу піднести її на золотий п'єдестал, щоб увесь світ поклонявся моїй коханій. Що таке шлюб? Довічна обітниця. Вам це смішно? Не смійтеся, Гаррі! Адже якраз таку довічну обітницю я й збираюся дати. Її довір'я робить мене відданим, її віра — кращим. Коли я з нею, мені соромно за все те, чого ви, Гаррі, навчили мене. Тоді я стаю інакшим, зовсім інакшим. Так, тоді я змінююся: самий лише дотик руки Сібіл Вейн — і я забуваю й вас, і всі ваші чарівні теорії, такі отруйні й нездорові.

— Які ж саме? — спитав лорд Генрі, беручись до салати.

— Ну, про життя, про кохання, про насолоду. Словом, усі ваші теорії, Гаррі.

— Єдине, що варте теорії, — це насолода, — неквапливо промовив лорд Генрі своїм мелодійним голосом. — Але боюся, я не маю права претендувати на цю теорію. Її створила Природа, а не я. В насолоді Природа випробовує людину і насолодою ж виявляє своє схвалення. Щаслива людина — завжди добра, але добра — не конче щаслива.

— Але кого ж ти вважаєш добрим? — запитав Безіл Голворд.

— Атож, — приєднався до художника Доріан, відкинувшись на стільці і дивлячись на лорда Генрі з-над розкішного букета пурпурових ірисів, що стояв посеред столу, — кого ви вважаєте добрим?

— Добрий той, хто живе у злагоді з самим собою, — відповів лорд Генрі, торкаючись ніжки келиха білими, немов відточеними пальцями. — А хто мусить жити в злагоді з іншими людьми, той у розладі з самим собою. Своє власне життя — це найважливіше. Що ж до ближніх, то якщо кому смакує філістерський чи пуританський дух, він може собі козиритися перед ними своєю моральністю, але насправді ближні його не обходять. До того ж в індивідуалізму, безперечно, вища мета. Сучасна мораль вимагає від нас погодження з приписами часу. Я ж, однак, вважаю, що для кожної культурної людини годитися з нормами своєї доби — це щонайгрубша неморальність.

— Але ж ти знаєш, Гаррі, коли людина живе тільки для себе, вона розплачується за те жахливою ціною, — зауважив митець.

— Авжеж, у нас за все нині правлять надміру. Мені здається, справжня трагедія бідних якраз у тому, що вони не можуть дозволити собі нічого, крім самозречення. Красиві гріхи, як і красиві речі, — привілей багатих.

— Людина за таке життя розплачується не грошима.

— А чим же ще, Безіле?

— Ну, хоча б докорами сумління, стражданням, нарешті, свідомістю свого морального занепаду...

Лорд Генрі знизав плечима.

— Любий мій, середньовічне мистецтво чарівне, але середньовічні емоції віджилі. Щоправда, як на письменство, вони ще годяться, але якась річ тільки тому й стає здала для письменства, що нею в житті перестали користатись. Повір мені, цивілізована людина ніколи не кається в пережитих насолодах, а людина нецивілізована — не знає, що таке насолода.

— Я знаю, що таке насолода! — вигукнув Доріан Ґрей. — Це обожнювати кого-небудь.

— Певна річ, це краще, ніж бути обожнюваним, — відказав лорд Генрі, вибираючи собі фрукти. — Страх набридливо терпіти, як тебе обожнюють. Жінки ставляться до нас, представників чоловічого роду, точнісінько як людство до своїх

богів. Вони поклоняються нам і вічно дозоляють своїми проханнями.

— А я гадаю, вони просять у нас лише того, що перше вже дали нам, — упівголоса й серйозно мовив Доріан. — Вони пробуджують у нас Кохання і мають право сподіватися його від нас і для себе.

— Це абсолютно слушно, Доріане, — піднесеним тоном підтвердив Голворд.

— У світі нема нічого абсолютно слушного, — заперечив лорд Генрі.

— Ні, Гаррі, таки є! — вигукнув Доріан. — Ви ж самі добре знаєте, що жінки віддають чоловікам найдорожче, що мають.

— Можливо, — зітхаючи, погодився лорд Генрі. — Але вони незмінно вимагають його назад, і то все в дрібній монеті. Ось із чим морока. Жінки, як зауважив один дотепний француз, запалюють нас на шедеври, та ніколи не дають змоги їх творити.

— Гаррі, ви вже зовсім неможливий! І чого ви мені так дуже подобаєтесь?

— Я вам завжди подобатимусь, Доріане, — відповів лорд Генрі. — Може, вип'ємо кави, друзі?.. Офіціанте, принесіть кави, коньяку і цигарок... Ні, цигарок не треба, у мене є... Безіле, я не можу тобі дозволити палити сигари, візьми цигарку! Цигарки — це довершений взірець довершеної насолоди, витонченої, гострої, але такої, що не дає повного задоволення. Чого ще бажати?.. Авжеж, Доріане, ви завжди любитимете мене. Ви

бачите в мені втілення всіх гріхів, які не маєте духу вчинити самі.

— Що за дурниці ви правите, Гаррі! — скрикнув юнак, прикурюючи від вогнедишного срібного дракона, що його офіціант поставив на стіл. — Краще от їдьмо до театру. Коли ви побачите Сібіл на сцені, перед вами відкриється новий ідеал життя. Вона явить вам щось таке, чого ви не знали ще досі.

— Я вже знаю все, — з утомою в очах мовив лорд Генрі. — Проте я завжди охочий до свіжих вражень, хоч боюся, що для мене їх уже не лишилося. А втім, хто й зна? Може, ваша чудова дівчина і розворушить мене. Я люблю сцену — вона куди реальніша за життя. Ну що ж, ходімо! Доріане, ви поїдете зі мною. Мені дуже прикро, Безіле, але в моїй кареті лише два місця. Тобі доведеться їхати за нами в кебі.

Вони підвелись і, одягши пальта, допивали каву стоячи. Художник був мовчазний і похнюплений. Смуток посів його душу. Не лежало йому серце до цього шлюбу, хоч він і розумів, що з Доріаном могло статися й далеко гірше.

Через кілька хвилин вони спустилися сходами. Як і домовилися, Голворд їхав сам-один і бачив попереду поблимування ліхтарів маленької карети лорда Генрі. Почуття безповоротної втрати нараз пройняло художника. Він усвідомив, що Доріан Ґрей ніколи вже не буде йому тим, чим був дотепер. Поміж них двох стало життя... Очі його заволокло сльозою, і яскраво освітлені людні вулиці розтанули перед ним у каламуті. Коли кеб під'їхав до театру, Голвордові вже здавалося, що за цей день він постарів на багато років.

Розділ VII

Не знати чому, але публіки в театрі того вечора було повно, і гладкий єврей-директор, що зустрів при вході Доріана та його друзів, розпливався аж до вух у солодкаво-влесній посмішці. З виглядом урочистим і водночас послужливим він провів гостей до ложі, розмахуючи пухкими руками в перснях і просторікуючи на повен голос. Доріанові він ще огиднішим видався, ніж раніше, — юнак почував себе так, немов, шукаючи Міранду, надибав Калібана. Лорд Генрі, навпаки, радше вподобав єврея. Принаймні так він заявив і напосівся потиснути йому руку, запевняючи, що пишається знайомством з людиною, котра відкрила справжнього генія і збанкрутувала через любов до поета. Голворд задовольнявся розгляданням облич у партері. Духота стояла неймовірна, і величезна люстра пломеніла, наче якась фантастична жоржина з огненними пелюстками. Молодики на гальорці, знявши куртки й жилети, порозвішували їх на бар'єрі. Вони перегукувалися через цілу залу й частували апельсинами своїх строкато повбираних подруг, що сиділи поряд них. У партері весело гомоніли якісь жінки, дратуючи слух верескливим реготом. З буфету чути було, як бахкали корки.

— Гарненьке ж місце — саме знаходити собі божество! — озвався лорд Генрі.

— А так, — зауважив Доріан Ґрей. — Якраз тут, серед смертних, я й знайшов свою богиню! Коли вона грає, забуваєш усе на світі. Навіть оця сіра публіка — у них неотесані обличчя й грубі манери, — але вони стають просто невпізнанні, коли Сібіл на сцені. Вони сидять, затамувавши віддих, і стежать за нею. Досить їй захотіти — і вони ридають або сміються. Вона робить їх чуткими, як скрипка, вона духовно підносить їх, і тоді почуваєш, що ці люди з такої ж плоті й крові, як і ти сам.

— З такої ж плоті й крові! Ну ні, це вже даруйте! — вигукнув лорд Генрі, який у бінокль розглядав гальорку.

— Не звертайте на нього уваги, Доріане, — мовив художник. — Я чудово розумію вас і вірю в цю дівчину. Та, яку ви покохали, не може не бути гарною! Коли вона здатна так впливати на людей, душа в неї витончена і шляхетна. Духовно підносити своє покоління — о, це велика заслуга! Якщо ця дівчина спроможна надихнути душу тим, хто досі обходився без неї, якщо вона може зародити любов до краси в людей, чиє життя брудне й потворне, якщо вона має силу зідрати з них шкаралупу себелюбства і збудити сльози співчуття до чужого горя, — тоді вона варта вашого кохання, варта того, щоб цілий світ уклінно схилився перед нею. Ви правильно робите, що з нею одружуєтесь. Спершу я не думав так, але тепер я згоден з вами. Сібіл Вейн боги створили для вас. Без неї вам чогось би бракувало.

— Дякую, Безіле, — відповів Доріан Ґрей, тиснучи йому руку. — Я знав, що ви мене зрозумієте. А Гаррі просто жахає своїм цинізмом... Ага, ось і оркестр. Він препоганий, правда, та грає лише хвилин п'ять. Тоді підніметься завіса і ви побачите дівчину, якій я віддам ціле своє життя, якій я вже віддав усе, що є в мені найкращого.

За чверть години під сплеск бучних оплесків на сцену ступила Сібіл Вейн. Вона й справді була дуже гарна — лорд Генрі навіть визнав у думці, що таку вроду йому рідко доводилось бачити. В її сором'язливій грації і боязкому виразі очей було щось від молодої сарни. Легка барва, наче тінь троянди в срібному дзеркалі, заграла на щоках дівчини, коли їй передався щирий запал залюдненої зали. Вона відступила два кроки, і губи її затремтіли. Безіл Голворд скочив на ноги і заплескав у долоні. Доріан Ґрей сидів непорушно, наче вві сні, прикипівши до дівчини поглядом. А лорд Генрі, все дивлячись у бінокль, бурмотів:

— Чарівно! Чарівно!

До широкої вітальні в домі Капулетті разом з Меркуціо та іншими приятелями ввійшов Ромео в одежі прочанина. Убогий оркестрик процигикав кілька тактів, і почався танець. Поміж гурту незграбних обшарпаних акторів Сібіл Вейн виглядала на якусь вищу, неземну істоту. її тіло колихалось у танці, як тростина над водою. Вигини її шиї нагадували білу лілею, а руки були ніби виточені з холодної слонової кості.

Але вона лишалася на диво байдужною. Ані іскрини радості не блиснуло їй в очах, коли вона побачила Ромео. Ті декілька слів Джульєттиних —

О пілігриме, в тім гріха немає —

З молитвою торкатись рук святих:

Такий привіт нам звичай дозволяє.

Стискання рук — то поцілунок їх, —

і короткі репліки в подальшому діалозі прозвучали явно фальшиво. Голос був чарівний, але тон — зовсім невідповідний, якийсь нещирий, штучний. Хибна інтонація вичавила все живе з віршів, а почуття, в них висловлене, унеправдила.

Доріан Ґрей, приглядаючись до Сібіл, щодалі більш полотнів. Він був ошелешений і стривожений. Ні Безіл, ні лорд Генрі не наважувалися зайняти його. Дівчина — бачилось їм — не мала анінайменшого хисту, і вони були вкрай розчаровані.

Знаючи, однак, що справжнє випробування будь-якої Джульєтти — сцена на балконі у другій дії п'єси, вони ще мали надію. Якщо Сібіл Вейн і тут не спроможеться, значить, дівчина бездарна, та й усе.

Коли вона вийшла на сцену, освітлену місяцем, вигляд у неї був чарівний — це годі було заперечити. Але разюча неприродність гри ставала все нестерпнішою. Надуманість жестів доходила до безглуздя, штучний пафос псував геть усе, що Сібіл промовляла. Прекрасний уступ —

Моє лице ховає маска ночі,

Але на нім пала дівочий стид,

Що ти цю ніч мої слова підслухав, —

був продекламований з нудотною педантичністю учениці якого-небудь другорядного викладача красномовства. Нарешті вона перехилилася через балкон і почала проказувати чудові рядки:

Хоч ти — єдина радість,

Та не на радість змовини нічні...

Все сталось несподівано занадто —

Так швидко, так раптово й необачно,

Як блискавка, що блисне й раптом зникне,

Ледь встигнемо сказати: "Он сяйнуло!"

Добраніч, любий! Теплий подих літа

Нехай цю бруньку ніжного кохання

Оберне в пишну квітку запашну,

Коли з тобою зійдемося ще раз...

Але вона промовила ці слова так, наче зовсім не усвідомлювала їхнього значення. То були не нерви, ні, — вона ніби повністю зберігала самовладання. То була просто кепська гра. Дівчина не мала й крихти таланту.

Навіть невибаглива публіка гальорки й задніх рядів партеру втратила сякий-такий інтерес до п'єси. Зала неспокійно заворушилась, почулися голосні розмови, а далі й свист. Єврей-директор, що стояв у глибині бельетажу, тупотів ногами й люто лаявся. І тільки сама дівчина зоставалась незворушною.

По другій дії у залі вибухла ціла буря шикання. Лорд Генрі підвівся й одягнув пальто.

— Вона прегарна, Доріане, — мовив він, — але грати не може. Ходімо звідси!

— Ні, я досиджу до кінця, — різко, болісним голосом заперечив Доріан. — Мені, Гаррі, дуже прикро, що через мене у вас пропав вечір. Перепрошую вас обох.

— Мій любий Доріане, мабуть, міс Вейн сьогодні нездужає, — сказав Голворд. — Ми прийдемо колись іншим разом.

— Краще б їй і справді нездужати, — зітхнув Доріан. — Але мені здається, вона просто холодна й нечула. З нею сталася цілковита зміна! Ще вчора вона була велика артистка, а сьогодні це лише звичайнісінька посередня лицедійка.

— Не кажіть так про кохану дівчину, Доріане. Кохання вище за Мистецтво.

— І те, і те — тільки форми наслідування, — зауважив лорд Генрі. — Ну що ж, ходімо, Безіле. Але вам, Доріане, теж не слід тут довше залишатися. Дивитись на погану гру — зле для людської моральності. Окрім того, навряд чи ви, Доріане, схочете, щоб ваша дружина виступала на сцені, — тож і не має значення, що вона грає Джульєтту, мов дерев'яна лялька! Вона дуже гарненька, і коли про життя знає так само мало, як і про мистецтво, — близькість із нею принесе чимало насолоди! Є ж бо тільки два різновиди людей, по-справжньому чарівних, — це ті, що їм відомо абсолютно все, і ті, що їм не відомо абсолютно нічого. О Боже, любий мій хлопчику, не сприймайте це так трагічно! Секрет вічної молодості в тому, щоб остерігатись почуттів, які нівечать вроду. Краще їдьмо з нами до клубу. Там перекуримо і вип'ємо за вроду Сібіл Вейн. Вона прекрасна. Чого ще вам хотіти?

— Ідіть, Гаррі! — скрикнув юнак. — Мені треба побути на самоті. Безіле, ви теж залиште мене. Хіба ви не бачите, що в мене серце крається?

Йому до очей підступили гарячі сльози, губи засіпалися. Кинувшись у глиб ложі, він прихилився до стіни і затулив обличчя руками.

— Ходімо, Безіле, — з незвичною теплотою в голосі мовив лорд Генрі. І вони обидва вийшли з ложі.

Через кілька хвилин спалахнули вогні рампи, завіса знову піднялась і почалася третя дія. Доріан Ґрей повернувся на своє місце. Вид його був блідий, сповнений гордовитої байдужості. П'єса все тяглась, і, здавалося, кінця їй не буде. Зала

напівспорожніла, люди зі сміхом виходили, човгаючи важкими черевиками. Вистава безнадійно провалилася.

Коли грали останню дію, ряди були майже порожні. Врешті завіса опустилась під хихотіння і вигуки ремства.

Ледве було по виставі, як Доріан Ґрей метнувся за лаштунки, до кімнатинки Сібіл Вейн. Дівчина стояла сама, з виразом тріумфу на обличчі. Очі її яскраво зоріли, і вся вона немов променилася сяйвом. Напіврозтулені вуста усміхались якійсь лиш їй одній знаній таємниці.

Коли увійшов Доріан, Сібіл глянула на нього, і вмить її охопила безмежна радість.

— Як погано я сьогодні грала, Доріане! — вигукнула вона.

— Дуже погано! — ствердив Доріан, ошелешено вдивляючись у неї. — Просто жахливо! Ви що, хворі? Ви й не уявляєте собі, яка це була мука і як я страждав.

Дівчина усміхнулася.

— Доріане, — з наспівним протягом вимовила вона його ім'я, наче воно було солодше меду для червоних пелюсток її уст. — Доріане, ви ж повинні були зрозуміти. Але зараз ви вже розумієте, правда?

— Що зрозуміти? — сердито перепитав він.

— Чому я сьогодні так погано грала. І чому я тепер завжди погано гратиму. Чому я ніколи вже не зможу добре грати.

Доріан знизав плечима.

— Ви, мабуть, хворі. Вам не треба грати, коли нездужаєте. Ви стаєте тоді посміховиськом. Моїм друзям було нудно. І мені теж.

Сібіл немов не слухала його. Радість невпізнанно змінила її — вона вся була в екстазі щастя.

— Доріане, Доріане! — скрикувала вона. — Перед тим як познайомитися з вами, я знала в житті лише мистецтво, — я жила тільки тут, на сцені. Я гадала, що все це правда. Один вечір я була Розалінда, інший — Порція. Радість Беатріче була моя радість, горе Корделії — моє горе. Я вірила в усе це. Ті вбогі актори, що грали разом зі мною, здавались мені божественними, розмальована сцена — то був цілий мій світ. Я знала самих лише привидів і вважала їх за живих істот. А прийшли ви, мій прекрасний коханий, — і визволили мою душу, ви показали мені справжнє життя. Сьогодні вперше за весь час я побачила нещирість, бутафорність, глупоту цих пустих видовищ, в яких я граю. Сьогодні вперше я усвідомила, що Ромео бридкий, і старий, і підфарбований, що місячне світло в саду підробне, що декорації примітивні, що слова я говорила нереальні, що то не мої слова, не те, що я хотіла б сказати... Ви дали мені щось вище за мистецтво — ви дали мені пізнати справжнє кохання! А мистецтво — лише бліда тінь кохання. О мій коханий! Чарівний мій Принце! Мені набридло жити серед примар. Ви для мене більше, ніж усе мистецтво! Навіщо мені оті маріонетки зі сцени? Почавши сьогодні грати, я ніяк не могла збагнути, чому це мені нічого не дається. Я хотіла зачарувати всіх, а виявилось — я зовсім ні на що не здатна. І раптом я все зрозуміла, чому це. І мені стало так радісно! Я чула їхні шики — і тільки всміхалася. Бо що вони знають про таке кохання, як наше? Заберіть мене звідси, Доріане, заберіть куди-небудь, де б ми були самі-самісінькі! Я тепер ненавиджу театр. Я могла

вдавати пристрасть, коли сама її не відчувала, але тепер, коли вона пече мене вогнем, я не можу! О Доріане, Доріане, ви розумієте, що все це означає? Навіть якби я могла грати, то це було б глумом над коханням — грати закохану, коли ти сама насправді закохана. Завдяки вам я побачила це.

Доріан рвучко сів на канапу й одвернувся від Сібіл.

— Ви вбили моє кохання... — промурмотів він.

Сібіл у подиві глянула на Доріана і засміялась. Він не озивався. Вона підійшла до нього і своїми маленькими пучками погладила йому волосся. Тоді, ставши навколішки, торкнулася устами його рук. Здригнувшись усім тілом, Доріан вирвав від неї руки, схопився з канапи і рушив до дверей.

— Так! — вигукнув він. — Ви вбили моє кохання. Раніш ви розпалювали в мені уяву, а тепер навіть цікавості не збуджуєте. Тепер мені до вас просто байдуже. Я покохав вас, бо ви чудово грали, бо я бачив у вас хист і розум, бо ви втілювали мрії великих поетів і вбирали в живу плоть і кров примарні образи мистецтва. Але тепер з цим усім покінчено. Ви порожнє, бездарне створіння, та й годі. О Господи! Який божевільний я був, що покохав вас! Який же я був йолоп! Тепер ви для мене ніщо! Я не хочу вас більше бачити! Я ніколи більше не думатиму про вас, ніколи не згадуватиму вашого імені. Ви й не уявляєте, чим недавно ще були для мене... О, недавно!.. Тепер мені боляче навіть згадувати про те. І навіщо тільки ви трапили мені на очі! Ви ж скалічили мою любов. Як мало ви знаєте про кохання, коли кажете, що воно вбило ваш талант! Адже ви ніщо без свого мистецтва! Я дав би вам славу й велич, примусив би цілий світ боготворити вас, і ви носили б моє ім'я... А що ви тепер? Третьорядна акторка з гарненьким обличчям, та й ото!

Сполотнівши дівчина вся затряслась дрібним дрожем. Вона стиснула руки і насилу пробелькотіла, немовби слова застрявали їй у горлі:

— Ви ж це не серйозно, Доріане? Ви так наче граєте...

— Граю! Це вже заберіть собі. У вас воно так добре виходить! — уїдливо кинув Доріан.

Сібіл підвелась і підступила до нього. Болісно скулившись лицем, вона поклала руку йому на плече і заглянула в очі. Він відштовхнув її.

— Не торкайтесь мене!

Притамований стогін вирвався у неї, вона припала до його ніг і простерлась ниць, наче стоптана квітка.

— Доріане, Доріане, не кидайте мене! — шепотіла вона. — Простіть мені, що я сьогодні так погано грала, — адже ввесь час тільки ви один були в мене на думці!.. Але я спробую... Я все зроблю, щоб грати краще!.. Це ж прийшло так несподівано, наше кохання... Мабуть, я б його й не відчула, якби ви не поцілували мене... якби ми не поцілувались тоді... Поцілуй мене ще раз, мій коханий! О Доріане! Не кидай мене, бо... Мій брат... Ні, ні, то дурниці! Він лиш пожартував... Але ви, Доріане... Невже ви не простите мені сьогоднішній вечір? Я вперто працюватиму, я всіх сил докладу!.. Не будьте такий жорстокий зі мною, я ж люблю вас над усе на світі. Адже тільки однісінький раз моя гра не сподобалась вам! Ваша правда, Доріане, — мені не слід було забувати, що я актриса. Я знаю, це в мене по-дурному вийшло, але я нічого не могла з собою подіяти. О, не кидайте мене, Доріане, не кидайте!..

Заливаючись гарячими слізьми, вона корчилась на підлозі, немов зранене звірятко, а Доріан Ґрей дивився на неї згори своїми прегарними очима, і його виточені уста кривились у пиховитій зневазі. Почуття людей, яких розлюбили, завжди чимось смішні. І слова, і ридання Сібіл видавались Доріанові суцільною мелодрамою і викликали тільки осоругу.

— Я йду, — сказав він нарешті спокійно й чітко. — Я не хотів би бути недобрим, але я не можу більше зустрічатися з вами. Ви розчарували мене.

Вона тихо плакала і не озивалася, лише підповзла трошки ближче. Її маленькі руки простерлись навмання, немовби шукаючи його. Доріан обернувся і вийшов з кімнати. За кілька хвилин він був уже на вулиці.

Він ледве чи усвідомлював, куди йшов. Пізніше йому пригадувалось, як, блукаючи тьмяно освітленими вуличками, він минав якісь підозрілі будинки, проходив попід арками, що від них падали чорні тіні. Пронизливо сміючись, до нього щось гукали жінки хрипкими голосами. Непевною ходою, наче страхітливі якісь мавпи, пленталися п'яниці, то лаючись, то просто мугикаючи собі під ніс. Він бачив заморених дітлахів, що спали, скрутившись калачиком на приступках будівель, і чув з похмурих дворів верескливий лемент і прокляття.

При перших проблисках світання Доріан опинився перед Ковент-Ґарденом. Темрява спала, і осяяне блідими вогнями небо взялося чудовною перлиною. По лискучій бруківці безлюдної ще вулиці прогуркотіло кілька величезних підвод, вивершених тремтливими лілеями. Повітря духмяніло ароматом квіток, і краса їхня наче заспокоювала його біль. Він зайшов на ринок і став дивитись, як розвантажують вози. Один візник у білій хламиді почастував його вишнями. Доріан подякував і байдуже почав їсти, здивувавшись, чому візник відмовився

взяти за них гроші. Зірвані опівночі, вишні немов ще зберігали в собі прохолоду місячного світла. Повз Доріана довгою черідкою тяглися хлопчаки з кошиками смугастих тюльпанів і жовтих та червоних троянд, обережно пробираючись поміж світло-зеленим громаддям городини. Під портиком з сірими, освітленими сонцем колонами снував гурт забрьоханих простоволосих дівчат-перекупок, що дожидали кінця гуртового торгу. Ще трохи їх юрмилося біля обертових дверей кав'ярні на галереї. Важкі возові коні ховзали копитами по нерівному бруку і дзеленькотіли балабончиками та збруєю. Декотрі візники спали на купі лантухів. Рожевоногі голуби з райдужними шийками метушливо дзьобали розтрушені зернини.

Трохи згодом Доріан гукнув кеб і поїхав додому. Біля дверей він якусь хвильку загаявся, поглянувши на безгомінний майдан, на вікна будинків, щільно позакривані віконницями або шторами. Небо тепер стало чисто опалевим, і на його тлі навколишні дахи виблискували, мов срібло. З одного димаря навпроти вже курився тоненький струмінь диму, звиваючись блідо-бузковою стрічкою в перламутровому повітрі.

У просторому передпокої з дубовими панелями звисав зі стелі великий позолочений ліхтар, здобич із барки якогось венеційського дожа. Три газових ріжки ще мигтіли у ньому голубими пелюстками в облямівці білого полум'я. Доріан загасив ліхтаря і, кинувши на стіл капелюха й плаща, пройшов через бібліотеку до спальні, великої восьмикутної кімнати на першому поверсі. Охоплений новим для нього потягом до розкоші, він недавно все переладнав на власний смак у цьому покої і порозвішував на стінах рідкісні гобелени часів Ренесансу, що їх видобув із закинутої мансарди свого будинку в Селбі. Узявшись за ручку дверей, Доріан мимохідь зиркнув на портрет роботи Безіла Голворда. І враз відсахнувся, наче вражений якоюсь несподіванкою. До спальні він увійшов дещо приголомшений. Вийнявши квітку з петельки, він мовби

завагався в нерішучості. Зрештою таки вернув назад і, наблизившись до портрета, уважно приглянувся. У тьмяному світлі, що пробивалося крізь кремові шовкові штори, обличчя здалось йому трохи зміненим. Іншим став вираз, щось жорстоке з'явилося в обрисах рота. Дивна річ!

Доріан одвернувся і, підійшовши до вікна, підтягнув штори. У кімнату ступив променистий світанок, розігнавши химерні тіні по темних кутках, де вони, здригаючись, уляглися. Але дивний вираз на обличчі портрета не тільки не зник, а навіть став іще чіткішим. Трепетливе і яскраве денне світло виказувало йому складку жорстокості біля рота так ясно, наче він дивився у дзеркало після того, як вчинив щось жахливе. Його аж пересмикнуло, і, притьмом схопивши зі столу овальне люстерко в прикрашеній купідонами рамі із слонової кості — один з численних подарунків лорда Генрі, — він зазирнув у його гладку глибінь. Ні, ніяка така складка не викривлювала йому червоних уст. Що ж би це значило?

Він протер очі, наблизився мало не впритул до портрета і ще раз уважно приглянувся. Не було знаку жодної зміни, зробленої пензлем, а проте загальний вираз явно став інакшим. Це був не просто виплід його уяви. Ні, зміна до моторошності очевидна!

Доріан важко сів у крісло й задумався. І от нараз йому на пам'ять спливло те, що він був промовив у робітні Безіла Голворда того дня, коли портрет було закінчено. Так, він пригадував тепер геть усе до слова. У нього тоді прохопилося химерне бажання, щоб він сам залишався повік молодим, а старішав його портрет, і щоб його власна врода ніколи не марніла, а весь тягар його пристрастей та вад лягав на обличчя портретові; щоб цю намальовану його подобизну зорали зморшки страждань і мислі, а він сам щоб зберіг назавжди ніжний рум'янець і миловидість своєї щойно тоді усвідомленої

юності. Невже його бажання справдилось? Та ні, це ж неможливе! Жах навіть подумати про таке. А проте ж — осьде портрет, і на ньому складка жорстокості біля уст.

Жорстокість! Хіба він був жорстокий? Це вона завинила, а не він! Вона уявлялась йому великою артисткою, і за це він її покохав. А вона його розчарувала. Вона виявилася нікчемністю, не вартою його кохання... І все ж тепер він з почуттям безмежного жалю згадував, як Сібіл приклякла була коло його ніг, ридаючи немов мале дитя. Як твердосердо він дивився тоді на неї! І чого він такий? Чого йому дано таку душу?..

Однак хіба й він не страждав? За ті три жахітливі години, поки тривала вистава, він пережив цілі століття мордувань, цілу вічність муки! А його життя так само ж цінне, як і її! В усякому разі, коли він поранив її на все життя, то й вона на якийсь час завдала йому болю. Але жінки вміють легше зносити горе, ніж чоловіки, — вони ж бо тільки й живуть почуттями, тільки й думають, що про почуття. І коханців вони собі вибирають лише на те, щоб мати кому влаштовувати сцени. Так каже лорд Генрі, а він знає, що таке жінота... Отож навіщо йому мордуватись думками про Сібіл Вейн? Тепер вона для нього ніщо.

Але портрет! Як з ним бути? Портрет містить секрет його життя і виповідає усім правду. Портрет навчив його любити власну вроду. Тож невже він навчить його ненавидіти власну душу? Як же тепер і дивитись на цей портрет?

Ні, ні, то просто ілюзія, породження втомленої уяви. Це жахлива ніч, яку він пережив, лишила по собі примари... Раптом у його мозкові блимнула та крихітна ясно-червона цяточка, що призводить людину до божевілля. Портрет анітрохи не змінився, безглуздя навіть думати про це!

Але ж ось портрет, втуплений у нього з жорстоким усміхом, що нищить усю принадність обличчя. Яскраве волосся сяє під вранішнім сонцем, блакитні очі втоплені в очі живого Доріана Ґрея. Безмежний жаль — не за собою, а за намальованим своїм образом — пойняв юнака. Портрет уже змінився і змінюватиметься далі й далі. Золотавість його кучерів візьметься сивизною, поблякнуть ніжні троянди його юного обличчя. За кожен гріх, який він, Доріан, вчинить, лягатиме пляма ганьби на портрет і нівечитиме його красу... Але ні, він не грішитиме більше! Портрет — змінений він чи незмінений — стане для нього наочним втіленням його сумління. Він опиратиметься спокусі. Він не бачитиметься більше з лордом Генрі — принаймні не слухатиме його невловно-отруйних теорій, які колись у Безіловому садку вперше розворушили в ньому, Доріані, жагу неможливого... Він спокутує свою провину, повернеться до Сібіл Вейн, одружиться з нею, спробує знов її полюбити. Це його обов'язок. Вона ж, бідолашна, вистраждала, мабуть, більше за нього! Він повівся з нею як останній егоїст! Нічого, любов повернеться, і вони з Сібіл знову будуть щасливі. Життя їхнє буде прекрасне й чисте.

Він підвівся з крісла і заслонив портрет широкою ширмою, мимохіть здригнувшись від погляду на нього.

— Який жах! — пробурмотів він сам до себе, а тоді підійшов до засклених дверей і розчинив їх.

Опинившись у садку на траві, він спрагло дихнув на повні груди. Свіже ранкове повітря немовби розігнало всі його похмурі переживання. Тепер Доріан думав лише про Сібіл. Слабкий відлунок колишнього кохання бринів йому в серці, він знов і знов повторював її ім'я. І пташки, що їхній щебет розлягався в росою скропленому садку, здавалося, розповідали квіткам про неї.

Розділ VIII

Було далеко за полудень, коли Доріан прокинувся. Камердинер його, Віктор, уже кілька разів заходив навшпиньки до спальні довідатись, чи не пробудився молодий господар, дивуючись, чого це він так довго спить. Нарешті продзеленчав Доріанів дзвінок і Віктор, нечутно ввійшовши у спальню з чашкою чаю та купкою листів на маленькій таці з давньої севрської порцеляни, розсунув оливкові атласні запони на переливчастій блакитній підбивці, що закривали три високих вікна.

— Сьогодні мсьє добре виспалися, — сказав служник, усміхаючись.

— Котра година, Вікторе? — сонно спитав Доріан Ґрей.

— Чверть на другу, мсьє.

Так пізно! Доріан підвівся і, сьорбнувши трохи чаю, взявся до листів. Один з них був від лорда Генрі, принесений щойно вранці. Доріан повагався хвильку, а потім відклав його вбік. Інші листи він розпечатував байдуже. Тут було звичайне зібрання візитівок, запрошень на обіди, квитків на приватні виставки, програм добродійних концертів тощо — словом, усе те, що кожного ранку протягом лондонського сезону зливою звалюється на світську молоду людину. Був тут також доволі поважний рахунок за туалетне приладдя з гравійованого срібла у стилі Луї XV — Доріан і досі не наважився послати цей рахунок своїм опікунам: вони були люди вкрай старомодні і ніяк не могли взяти втямки, що в нашу добу людина потребує лише непотрібних речей. Було тут і кілька пропозицій лихварів із Джермін-стріт, що вельми ґречно висловлювали готовність

позичити будь-яку суму на першу ж вимогу і за найскромніших відсотків.

Хвилин через десять Доріан устав і, накинувши роз— шитий шовком кашеміровий халат, пройшов у ванну, об— личковану оніксом. Холодна вода просвіжила його після довгого спання. П]х> пережите вчора він, здавалося, вже все забув. Раз чи двічі йому, щоправда, спливало на пам'я— ті неясне відчуття своєї причетності до якоїсь дивної тра— гедії, але згадувалося це немовби крізь сон.

Одягнувшись, він пройшов у бібліотеку і сів за круглий столик проти відчиненого вікна, де йому звичайно подавали легкий французький сніданок. День випав чудовий. Тепле повітря прянко пахтіло. До кімнати влетіла бджола і, бринячи, покружляла над синьою китайською вазою з жовтуватими трояндами, що стояла перед Доріаном. Юнак почував себе без міри щасливим.

Раптом його погляд упав на ширму, що заслоняла портрет, і він здригнувся.

— Мсьє холодно? — спитав служник, ставлячи на столик яєчню. — Може, я зачиню вікно?

Доріан похитав головою.

— Ні, мені не холодно.

...Чи тому таки правда? Невже портрет справді змінився? Чи то просто його розладнаній уяві привидівся злостивий усміх там, де була усмішка радощів? Бо де ж може намальована картина змінюватись! Це безглуздя! Ото буде колись що розповісти Безілеві — та й розсмішити його!

А проте як виразно відтворювала все пам'ять! Спершу в тьмяних сутінках, а відтак при яскравому вранішньому світлі побачив він складку жорстокості, що скривила уста. І зараз він трохи не з ляком думав про ту хвилину, коли камердинер вийде з кімнати. Він знав, що на самоті неодмінно огляне портрет. А певність страхала його.

Коли, подавши каву й цигарки, служник повернувся до дверей, Доріан на превелику силу стримався, щоб не зупинити його. І зрештою таки покликав назад, як Віктор уже причиняв за собою двері. Служник зупинився, чекаючи наказу. Доріан кілька секунд дивився на нього мовчки, а потім сказав, зітхнувши:

— Вікторе, хто б не приходив, мене немає вдома.

Служник уклонився і вийшов.

Доріан Ґрей підвівся з-за столу, запалив цигарку і зручно вмостився на розкішних подушках канапи, що стояла якраз напроти ширми. Ширма була старовинна, з позолоченої іспанської шкіри, щедро змальована візерунками в стилі Луї XIV. Доріан зацікавлено приглядався до неї, запитуючи себе, чи доводилось їй коли-небудь раніше крити секрет людського життя?

Та чи й треба йому кінець кінцем відсувати ширму? Чого б її так і не полишити? Що йому прибуде від знаття? Коли цьому правда — це жахливо. А коли ні, то нічого цим і журитися... Але що, як примхою фатального випадку чиїсь чужі очі підгледять страшну зміну в портреті? Що він робитиме, коли прийде Безіл Голворд і схоче подивитись на свій твір? Певно, що Безіл захоче... Ні, в усьому цьому треба розібратись і чим хутчіш. Будь-що легше, ніж моторошна непевність.

Вставши, Доріан замкнув обоє дверей. Принаймні він буде сам, коли дивитиметься на вияв своєї ганьби! Тоді відсунув ширму і побачив себе лице в лице. Так, це було ясно як день: портрет змінився.

Доріан часто пригадував згодом і щоразу з немалим подивом, що в перші хвилини він сприймав портрет із чисто дослідницьким інтересом. Неймовірно, щоб така зміна могла зайти, а проте це був факт... Невже існує якась потайна спорідненість між хімічними атомами, що виображуються у форму й колір на полотні, і його власною душею? Тобто, що через ці атоми проступають на видноті всі порухи душі, її думки та мрії? Чи, може, тут прихована інша, ще страховитіша причина?.. Доріан здригнувся, пронизаний жахом. Повернувшись до канапи, він знову ліг, все не відриваючи моторошного погляду від портрета.

Одне лише надавало йому втіхи — що портрет уже дечого навчив його. Завдяки портретові він усвідомив, як несправедливо, як жорстоко повівся із Сібіл Вейн. Але ще не пізно виправитись. Вона стане йому дружиною. Його себелюбне й трохи надумане кохання скориться вищому впливові, перетвориться у шляхетніше почуття, і портрет, що намалював Безіл, стане для нього мовби провідником і вчителем у житті — тим, чим доброчесність є для одних, совість для інших, страх перед Богом для всіх нас... Докори сумління можна заглушити опієм, моральні збудники приспати наркотиками. Але тут перед ним — видимий символ деградації, спричиненої гріховністю. І до самого скону свого матиме він перед собою цей доказ руїни, що її людина може накликати на власну душу.

Годинник вибив третю, і четверту, і ще півгодини, а Доріан Ґрей усе сидів непорушно. Він намагався зібрати докупи ясно-червоні волоконця життя і зіткати з них якийсь візерунок, знайти собі шлях у багряному лабіринті пристрастей, де він

блукав. Доріан не знав, що чинити, що думати. Врешті він підійшов до столу і заходився писати палкого листа до коханої дівчини, благаючи її простити його і звинувачуючи себе у божевіллі. Сторінку за сторінкою він вкривав виразами пристрасного каяття і ще пристраснішого болю. Самоосуд нам дарує незрівнянну насолоду: коли ми ганимо самі себе, то відчуваємо, що ніхто інший не має права ганити нас. Відпущення гріхів дає нам не священик, а сама сповідь. Закінчивши листа, Доріан відчув себе вже прощеним.

Раптом у двері постукали і почувся голос лорда Генрі:

— Мій любий, я конче мушу вас бачити. Мерщій впустіть мене! Що це ви сидите так, замкнувшись?

Доріан спершу не відповідав, усе не рушаючи з місця. Але стукіт у двері не припинявся, а ставав дедалі гучніший. То, мабуть, краще впустити лорда Генрі, пояснити йому, що він збирається почати нове життя, — він навіть посвариться, якщо інакше не обійдеться, або й взагалі порве з ним, коли вже це виявиться неминучим. Він скочив на ноги, квапливо заслонив портрет ширмою і відімкнув двері.

— Дуже прикро, Доріане, що воно так сталося, — ввійшовши, сказав лорд Генрі, — але вам не слід багато про це думати.

— Ви про Сібіл Вейн? — спитав Доріан.

— Атож, — відповів лорд Генрі, сівши в крісло і повільно стягуючи жовті рукавички. — Це жахливо, як з одного боку подивитись, але ж ви не винні... Скажіть-но, а після вистави заходили ви до неї за куліси?

— Аякже!

— Ну певно, певно. І ви посварилися?

— Я був неможливий, Гаррі! Просто неможливий! Але тепер уже все гаразд. Я не жалкую за цим усім — воно навчило мене краще розуміти самого себе.

— Ах, Доріане, я дуже радий, що ви так поставились до цього! Я боявся, щоб ви не мучили себе докорами сумління і не рвали в розпачі свої гарні кучері.

— Я вже пройшов через усе це, — мовив Доріан, усміхнено киваючи головою. — І зараз я безміру щасливий. Хоча б тим, що я пізнав, що таке совість. Це не те, що ви мені казали. Ні, це найбожественніше в нас! Більше не глузуйте з неї, Гаррі, — принаймні переді мною. Я хочу бути доброчесним. Я не можу й думки припустити, щоб моя душа стала потворною.

— Поздоровляю вас, Доріане, це чарівна мистецька підстава для етики! А чим же ви гадаєте почати?

— Одруженням із Сібіл Вейн.

— Одруженням із Сібіл Вейн! — скрикнув лорд Генрі, підводячись і спантеличено дивлячись на Доріана. — Але ж, мій любий Доріане...

— А так, одруженням. Я знаю, що ви хочете сказати — якусь неподобу про шлюб. Не треба! І взагалі ніколи більше не кажіть мені таких речей. Два дні тому я просив Сібіл одружитись зі мною. І я не збираюся порушувати свого слова. Вона буде моєю дружиною.

— Вашою дружиною?! Доріане!.. Так ви не одержали мого листа? Я написав вам записку сьогодні вранці і переслав через свого служника.

— Вашого листа? А-а, пригадую... Я, Гаррі, ще не читав його. Я боявся знайти там що-небудь мені неприємне. Своїми епіграмами ви роздираєте життя на шматки!

— Отже, ви нічого не знаєте?

— Що ви маєте на увазі?

Підійшовши до Доріана, лорд Генрі сів і міцно стис його руки.

— Доріане, — сказав він, — у своєму листі... не лякайтесь... я написав вам, що Сібіл Вейн померла.

Болісний зойк розітнув юнакові уста. Він схопився з місця, вирвавши руки.

— Померла? Сібіл померла? Це неправда! Це підла брехня! Як ви смієте так говорити!

— Це щира правда, Доріане, — серйозно сказав лорд Генрі. — Про це сповіщають усі ранкові газети. Я написав вам, щоб ви ні з ким не бачились, доки я прийду. Очевидно, буде слідство, отже, треба подбати, щоб вас туди не вплутали. Такі справи прославляють людину в Парижі, але в нас у Лондоні публіка ще надто забобонна. Тут ніяк не годиться починати кар'єру скандалом. Краще ним призапастися на пізніше — на схилку віку скандали надають людині більшої пікантності. Сподіваюсь, у театрі не знають вашого імені? Якщо ні, то все гаразд. А хто-

небудь бачив, як ви заходили до кімнати Сібіл? Це дуже важливий момент.

Приголомшений жахливою новиною, Доріан кілька хвилин не міг ані слова вимовити. Нарешті, затинаючись, він пробелькотів придушеним голосом:

— Гаррі, ви кажете — слідство? Що це значить? Що Сібіл... О Гаррі, я цього не переживу!.. Кажіть-бо швидше! Хай уже я взнаю все, як є.

— Я не маю жодних сумнівів, Доріане, що це не звичайний нещасливий випадок, хоч саме в такому вигляді треба цю подію піднести публіці. А справа виглядала приблизно так: коли вони вдвох із матір'ю виходили з театру десь о пів на першу ночі, дівчина сказала, що забула щось нагорі. Її чекають, але вона не повертається. Кінець кінцем її знаходять мертвою на підлозі в акторській кімнаті. Вона помилково проковтнула якусь отруту, що в них там є у театрах. Не знаю, що саме, але, в усякому разі, щось таке із синильною кислотою чи свинцевими білилами. Певніше, з кислотою, бо померла вона одразу.

— Гаррі, Гаррі, це ж такий жах! — скрикнув Доріан.

— Звісна річ, це дуже трагічно, але не треба, щоб вас було вплутано у цю історію. Я читав у "Стандарт", що Сібіл Вейн мала сімнадцять років. А мені вона здалася ще молодшою, наче справжнім дитям. Та й грала вона так невправно... Доріане, ви не повинні брати цього надто близько до серця. Краще їдьмо зі мною на обід. А пізніш ми заглянемо до опери. Сьогодні співає Патті, все товариство збереться там. Ви зможете зайти в ложу моєї сестри. З нею буде кілька цікавих жінок.

— Отже, це я вбив Сібіл Вейн!.. — сказав Доріан Ґрей немов сам до себе. — Вбив! Це так же певно, коли б я встромив їй ножа в горло! І однак троянди через це не прив'яли, а пташки все так само радісно виспівують у моєму саду. І сьогодні ввечері я маю обідати з вами, їхати в оперу, а потім, мабуть, ще кудись вечеряти. Яке життя надзвичайне і драматичне! Якби я прочитав це в книжці, я ридав би над ним. А ось тепер, коли це сталося в дійсності, і сталося зі мною, воно виглядає занадто дивовижним, щоб проливати сльози. Осьо лежить перший у моєму житті пристрасний любовний лист. Дивно, що писав я його до небіжчиці!.. Хотів би я знати, чи почувають вони що-небудь, оті мовчазні бліді істоти, що їх називають мертвими? Сібіл!.. Чи може вона щось знати, чути, чи відчуває що-небудь? О Гаррі, як я кохав її колись! Мені здається, вже цілі роки збігли відтоді. Колись вона була всім для мене... А потім настав отой жахливий вечір — невже й справді це було тільки вчора?! — коли вона грала так погано, що в мене серце мало не розірвалося. Пізніше вона все пояснила мені. То було безмежно зворушливо, але мене воно не пройняло, і я думав собі, що з неї така розтелепа... А далі... далі сталося щось таке, аж мене взяв страх. Не можу сказати вам, що то було, але воно було чимось жахливим! І я дав собі слово повернутись до Сібіл. Я зрозумів, що був несправедливий з нею. А тепер — вона мертва. О Боже, Боже! Гаррі, що мені робити? Ви не знаєте, в якій я небезпеці, і ніщо не може втримати мене від падіння. Але вона допомогла б мені! Вона не мала права вбивати себе! Це егоїстично з її боку!

— Любий Доріане, — мовив лорд Генрі, дістаючи цигарку й сірники, — жінка може зробити чоловіка праведником лише в один спосіб — увірившись йому настільки, що він утратить будь-який інтерес до життя. Ви були б нещасні, якби одружилися з цією дівчиною. Звичайно, ви лагідно ставилися б до неї — це завжди легко, коли людина вас не цікавить. Але незабаром вона завважила б вашу цілковиту байдужість до неї. А коли жінка бачить, що її мають за порожнє місце, вона або починає

одягатися з жахливим несмаком, або ж у неї з'являються чепурні капелюшки, за які платить хтось, одружений з іншою жінкою. Це вже не кажучи про принизливість для вас такого нерівного шлюбу, — я, у кожному разі, доклав би всіх зусиль, щоб його взагалі не було. Запевняю вас, під будь-яким оглядом цей шлюб ваш був би зовсім невдалий.

— Мабуть, що так, — пробурмотів мертвотно-блідий Доріан, ходячи вперед і назад по кімнаті. — Але я вважав за свій обов'язок одружитись. І не моя провина, коли ця страшна трагедія перешкодила мені вчинити те, що належалось. Пам'ятаю, ви колись зауважили, що добрі наміри завжди фатальні — вони все з'являються запізно. От і зі мною так трапилося.

— Добрі наміри — це марні спроби втрутитись у дію законів природи, їх джерело — чистісінька марнославність, наслідок їх — абсолютний нуль. Вряди-годи вони дають нам скуштувати розкоші тих безплідних емоцій, що так тішать слабкодухів, — ото й тільки. Добрі ухвали — це просто чеки, що люди виписують на банк, де не мають рахунку.

— Гаррі, — промовив Доріан Ґрей, підійшовши ближче і сідаючи обік лорда Генрі, — скажіть мені, чому ця трагедія не так пекуче мучить мене, як я хотів би? Невже я зовсім не маю серця?..

— Ну ні, за останні два тижні ви накоїли так багато дурниць, що я б цього про вас ніяк не сказав, — відповів лорд Генрі, ніжно й меланхолійно усміхаючись.

Доріан спохмурнів.

— Мені не до вподоби ваше пояснення, Гаррі, та все ж приємно, що ви не вважаєте, ніби я й справді без серця. Я й сам знаю, що я не такий. А все-таки те, що сталося, не вразило мене такою мірою, як мало би вразити. Воно видається мені радше дивогідною розв'язкою дивогідної п'єси. У ньому — вся моторошна краса грецької трагедії, трагедії, в якій я був одним з головних героїв, але яка не поранила моєї душі.

— Це цікаве питання, — мовив лорд Генрі. Він відчував гостру насолоду, граючи неусвідомленим себелюбством юнака. — Надзвичайно цікаве питання! Я гадаю, посправжньому це можна пояснити ось як. Часто реальні життєві трагедії стаються в такій неартистичній формі, що вони ображають нас своїм відвертим шаленством, абсолютною непослідовністю й безглуздям, цілковитим браком вишуканості. Вони просто викликають огиду, як і всяка вульгарність. Вони справляють враження неприхованого брутального насильства, і ми повстаємо проти нього. Однак деколи нам у житті трапляється трагедія, яка містить у собі щось від прекрасного. І от якщо ця краса щира, ми захоплені драматизмом подій. Тоді несподівано ми усвідомлюємо, що ми вже не виконавці, а глядачі вистави. Чи, вірніш, і те, й те. Ми спостерігаємо самі себе, і саме вже диво такого видовища полонить нас... Ось тут, скажімо, — що, власне, сталося? Дівчина наклала на себе руки з кохання до вас. Хотів би я сам колись опинитись на вашому місці! Тоді б я на все життя закохався в кохання і обожнював би його! Жінки, які любили мене, — таких було не вельми, але трохи було, — завше вперто жили далі, і то довгі роки після того, як я втрачав будь-який інтерес до них, а вони до мене. Вони понаживали собі гладкі тіла, поставали нестерпно нудотними, а спіткаючи де мене, відразу ж поринають у згадки. Ну й кара Божа ця противнюща жіноча пам'ять! І який неймовірний розумовий застій криється в ній! Людина повинна вбирати барви життя, але не тримати в пам'яті його подробиці. Подробиці завжди вульгарні.

— Я мушу посіяти маки жалоби у себе в садку, — зітхнув Доріан.

— У цьому немає потреби, — заперечив співрозмовник. — Наше життя й без того має досить маків. Щоправда, інколи забуття не спішиться приходити. Якось я все літо був носив у петельці самі лише фіалки на знак артистичної жалоби над одним романом, що затявся не вмирати. Хоча врешті він таки вмер. Забув, що його вбило. Либонь, чи не її обіцянка пожертвувати заради мене цілим світом. Щоразу це страшний момент. Він пронизує нас жахом перед вічністю... Отож — чи повірите? — тиждень тому на обіді у леді Гемпшир я опинився за столом поруч цієї самої особи, і вона запосілась будь-що розпочати все по-новій — розкопати минуле й перенести його в майбутнє. Я вже давно поставив хрест на тому романі, а вона витягла його знов на світ Божий і стала запевняти мене, ніби я розбив їй життя. Мушу, однак, заявити, що апетит у неї за обідом був надзвичайний, так що я не маю чим гризтися. Але який це брак смаку! Адже минуле тільки тим і принадне, що воно минуле! Та жінки не відчувають моменту, коли завіса опустилася. Їм усе кортить шостої дії, і скоро цікавість до п'єси геть вичерпалась, вони пропонують продовжити її. Якщо дозволити їм чинити на власний розсуд, то кожна комедія матиме трагічний кінець, а кожна трагедія дійде до фарсу. Вдавати в житті — вони мастаки, але про мистецтво не мають і зеленого поняття. Вам, Доріане, пощастило більше, ніж мені. Запевняю вас, жодна жінка з тих, яких я близько знав, не вчинила б задля мене того, що Сібіл Вейн вчинила задля вас. Звичайні жінки завжди знаходять, чим утішитись. Одні захоплюються сентиментальними кольорами. Ніколи не довіряйте жінці, що носить рожево-лілові сукні, котрі, може, й не до лиця її вікові, або тридцятип'ятирічній жінці, що полюбляє рожеві стрічки: це певна прикмета жінки з минулим. Іншим велика розрада — несподівано відкрити щось позитивне в їхніх законних чоловіках. Вони тоді хизуються своїм подружнім

щастям, немов це найспокусливіший гріх. Ще іншим дає втіху релігія. В таїнствах релігії — всі чари флірту, так мені сказала колись одна жінка, і я чудово це розумію. До того ж ніщо так не сповнює жінку пихою, як репутація грішниці. Сумління робить усіх нас егоїстами. Так, справді, в сучасному житті жінки знаходять собі безліч розрад. Та я ще ж не згадав найважливішої з них!

— Якої це, Гаррі? — байдуже запитав Доріан.

— О, це розрада безперечна! Відбити собі чийогось коханця, коли втрачаєш свого. У світському товаристві це завжди виправдовує жінку!.. Але Сібіл Вейн — таки зовсім інакша, ніж ті жінки, яких ми здибуємо на кожному кроці. Цьому правда, Доріане. Є щось прекрасне в її смерті. Я радий, що живу у вік, коли трапляються такі дива. Вони вселяють у нас віру в реальність пристрасті, кохання, романтичних почуттів, що на них ми звикли дивитись іронічно.

— Я був страшенно жорстокий з нею. Ви забуваєте це.

— Е, Доріане, жорстокість, одверта жорстокість, жінкам до вподоби більше за будь-що інше — їхні ж інстинк ти напрочуд примітивні! Ми їх емансипували, та вони однаково лишаються рабинями, які шукають собі панів. Вони люблять, коли ними попихають... Я впевнений, що ви ту мить були незрівнянні! Ніколи я не бачив, щоб вас усерйоз переймав гнів, але уявляю — тоді було на що подивитись! І до того ж позавчора ви сказали одну річ, яка спершу мені здалася просто примхою вашої уяви, але тепер я таки переконуюсь, що то було дуже слушно сказано, і воно чудово з'ясовує всю справу.

— А що я такого сказав, Гаррі?

— Що Сібіл Вейн уособлює для вас усіх романтичних героїнь; що одного вечора вона Дездемона, іншого — Офелія; що, вмираючи Джульєттою, вона оживає Імогеною.

— Тепер вона вже не оживе, — тихо мовив Доріан, затуляючи обличчя руками.

— Ні, вона вже не оживе, вона відіграла свою останню роль. Але вам її самітна смерть в обшарпаній акторській кімнатинці повинна здаватись таким собі дивним і похмурим уривком з трагедії джекобіанських часів, чудовою сценою з Вебстера, Форда чи Сіріла Тернера. Ця дівчина ніколи не жила у справжній дійсності, тому вона ніколи, власне, і не вмирала. Для вас, в усякому разі, вона завжди була мрією, фантомом, що оживлював Шекспірові п'єси, сопілкою, через яку Шекспірова музика звучала багатше й життєрадісніше. І досить їй було тільки торкнутись реального життя, як вона ранила його, а воно ранило її, і дівчина покинула цей світ. Можете тужити за Офелією, якщо вам хочеться; посипайте голову попелом, бо Корделію задушено; кляніть небо, що загинула дочка Брабанціо, — але не проливайте сліз над Сібіл Вейн. Вона була менш реальна, ніж усі вони.

Запала мовчанка. В кімнаті сутеніло. З садка нечутно вповзали сріблясті тіні; кольори звільна розпливались у сіро-каламутне тло.

За хвилину Доріан Ґрей звів очі.

— Ви, Гаррі, допомогли мені зрозуміти себе самого, — пробурмотів він, полегшено зітхаючи. — Я й сам відчував усе те, що ви сказали, але якось побоювався цього і не всьому міг дати раду... Як же добре ви знаєте мене! Але ми не розмовлятимем більше про те, що сталося. То було незрівнянне переживання —

і на тому все. Хотів би я знати, чи ще подарує життя мені що-небудь таке ж надзвичайне...

— Все ваше — ще попереду, Доріане. Для вас, із вашою чарівною вродою, немає нічого неможливого в світі.

— Але хіба я не змарнію, не стану старим і зморшкуватим? Що тоді?

— О, тоді!.. — лорд Генрі підвівся, збираючись іти. — Тепер перемоги самі приходять до вас, а тоді, мій любий, вам доведеться боротися за кожну з них... Але ні, ви повинні зберегти свою вроду. В наш-бо вік люди занадто багато читають, щоб бути мудрими, і занадто багато думають, щоб бути прекрасними. Тому ми не можемо злегковажити вас, вашу вроду... Ну, а зараз вам пора одягатись і їхати до клубу. Ми й так уже трохи припізнилися.

— Ні, я, мабуть, поїду просто в оперу, Гаррі. Я так стомився, що мені не до їдження. Який номер ложі вашої сестри?

— Здається, двадцять сьомий. Це в бельетажі, і на дверях ви побачите її ім'я. Шкода, що ви не поїдете зі мною на обід.

— Я не зміг би зараз їсти, — втомно зауважив Доріан. — Проте я страшенно вдячний вам за все, що ви мені сказали. Ви, я певен, найкращий мій друг. Ніхто ніколи не розумів мене так, як ви.

— Ми лише на початку нашої дружби, Доріане, — відповів лорд Генрі, тиснучи йому руку. — До побачення. Сподіваюся побачити вас до пів на десяту. Пам'ятайте — співає Патті!

Коли лорд Генрі пішов, Доріан шарпнув дзвінок, і за кілька хвилин Віктор приніс лампи й опустив штори. Доріан нетерпляче ждав, коли він вийде. Здавалось, камердинер порається неймовірно мляво.

Тільки-но Віктор вийшов з кімнати, як Доріан метнувся до ширми й відсунув її. Ні, ніяких нових змін не було. Певно, до портрета звістка про смерть Сібіл Вейн дійшла раніше, ніж до нього самого. Портрет сприймав події відразу ж, як вони ставалися. Злостива жорстокість спотворила гарні обриси рота в ту саму мить, коли дівчина випила отруту, чи що там було... А може, портретові байдуже до вчинків? Може, він відбиває лише те, що діється в душі у живого Доріана? Юнак розмірковував над цим, сподіваючись колись побачити на власні очі, як змінюватиметься портрет, і аж здригався від самої цієї думки.

Бідолашна Сібіл! І яке ж це все романтичне! Вона часто вдавала смерть на сцені, а тоді Смерть сама торкнулась її і забрала з собою. Як Сібіл зіграла цю останню моторошну сцену? Чи кляла його, вмираючи? Ні, вона вмерла з кохання до нього, і кохання тепер повік буде його святинею. Сібіл спокутувала все офірою свого життя. Він більше не згадуватиме, скільки вистраждав через неї того жахливого вечора. Він пам'ятатиме її, як чарівний трагічний образ, посланий на велику сцену життя явити світові верхівну реальність Кохання... Чарівний трагічний образ?.. Очі в Доріана зайшли слізьми, коли йому на пам'яті постав її дитинний вид, її принадні й трохи начеб вередливі рухи, її сором'язка трепетна грація. Він похапцем змахнув сльози і знову подивився на портрет.

Доріан Ґрей відчував, що час зробити вибір. Чи вибір уже зроблено? Так, саме життя вирішило за нього — життя і його безмежна цікавість до життя. Вічна молодість, безмежні пристрасті, насолоди, витончені й потаємні, розгін несамовитих

веселощів і ще несамовитіших гріхів — усього цього зазнає він. А портрет нестиме тягар його ганьби, і більше нічого.

Болем оперезало його на думку, як знівечиться прегарний образ на полотні. Якось одного разу, немов передражнюючи Нарциса, він поцілував чи, вірніше, вдав, ніби цілує ці намальовані уста, що тепер так злостиво кпили з нього. Щоранку він засиджувався перед портретом, зачудований його красою і, як йому часом здавалося, справді мало не закоханий у нього. А тепер — невже портрет усе буде змінюватись, відбиваючи в собі кожну спокусу, якій Доріан улягатиме? І стане страхітливо потворним, і його доведеться сховати під замок, і схоронити від сонця, що так часто золотило йому красні кучері? Який жаль! Який жаль!

На мить у Доріана в мозку промайнуло бажання припасти в мольбі, щоб зникло це жахливе порозуміння між ним і портретом. Адже портрет змінився на його, Доріанове, благання, отож, може, після нового благання портрет перестане змінюватись?..

А проте хто, знаючи бодай трохи про життя, не спокусився б вічною молодістю, хоч би якою примарною ця можливість виглядала і хоч би якими фатальними наслідками загрожувала? Та й хіба це йому підвладне? Хіба й справді то його благання спричинило таку зміну? А чи не мало це все якихось наукових підстав під собою? Якщо думка впливає на живий організм, то чом би їй не впливати і на мертву, неорганічну матерію? І більше навіть — хіба не може й без нашої думки чи усвідомленого бажання зовнішній світ вібрувати в унісон з нашими настроями й почуттями, хіба не можуть якісь таємничі потяги чи невідомі властивості привертати один атом до іншого? А втім, підстави — це пусте. Ніколи вже він не зваблюватиме благаннями жахливих надприродних сил. Якщо портретові суджено змінюватись,

нехай змінюється. І більше нічого. Навіщо занадто доскіпуватись?

Справжньою насолодою буде для нього спостерігати за портретом. Він зможе зазирнути в найпотаємніші закутки власного розуму. Цей портрет стане для нього магічним дзеркалом. Якщо спершу в ньому він побачив справжню свою зовнішність, так тепер побачить справжню свою душу. І коли для образу з портрета вже зайде зима, він сам усе ще перебуватиме на трепетній межі весни та літа. Коли кров відхлине з обличчя на полотні і стане воно блідою крейдяною машкарою з потьмянілими очима, він сам ще чаруватиме юністю. Жодна квітка його привабливості ніколи не зів'яне, пульс життя в ньому ніколи не ослабне. Наче грецькі боги, він буде вічно дужий, прудконогий і життєрадісний. Тож хай там хоч що діється з його портретом! Він сам буде в безпеці, а це — головне.

Доріан, усміхаючись, знову заслонив портрет ширмою і пройшов у спальню, де на нього чекав служник. Годиною пізніше він був уже в опері, і в ложі за ним ззаду сидів лорд Генрі, схиляючись над його кріслом.

Розділ IX

Вранці наступного дня, коли Доріан сидів за сніданком, до нього зайшов Безіл Голворд.

— Я такий радий, що застав вас, Доріане! — повагом почав художник. — Я заходив учора ввечері, але мені сказали, що ви в опері. Звичайно, я знав, що це неможливе. Ви хоча б домашнім сказали, куди насправді йдете! Я весь вечір перебув у жахливій тривозі, побоюючись, щоб за однією трагедією не сталося іншої. Ви ж могли б сповістити мене телеграмою, скоро тільки

дізналися. Я про це прочитав цілком випадково у вечірньому випуску "Ґлобу", що потрапив мені на очі в клубі, і враз кинувся сюди, але, на превеликий жаль, не застав вас. Я не можу й передати вам, як мене приголомшило це нещастя! Розумію, як ви мусите страждати. Але де ж ви були? Мабуть, до її матері їздили? Я зразу був подумав і собі податися слідом за вами — адреса є в газеті, це десь ніби на Юстон-род, чи що. Але чим би я міг зарадити такому лихові? То й пощо було втручатись?.. Нещасна мати! Як їй зараз важко! Адже ж то єдине її дитя. Що вона каже про все це?

— Любий Безіле, звідки я маю знати? — знудьговано пробурмотів Доріан Ґрей, потягуючи жовтаве вино з добірного венеційського келиха в золотих бусинах. — Я був в опері. І вам треба було б туди приїхати, Я познайомився з леді Ґвендолен, сестрою Гаррі, — ми сиділи в її ложі. Вона дуже чарівна жінка, та й Патті співала просто божественно! Не говоріть про бридкі речі, Безіле. Коли їх не згадувати, вони не існують. Гаррі має рацію — лише слова надають явищам реальності. А мати Сібіл, між іншим, не сама — вона має й сина; вродливий, певно, хлопець! Але він не виступає на сцені. Він чи не моряк... Та краще розкажіть про себе, Безіле, над чим тепер працюєте...

— Ви були в опері?.. — повільно і з болем у голосі перепитав Голворд. — Ви були в опері у той час, як Сібіл Вейн лежала мертва десь там у жалюгідній халупі? Ви можете казати мені, що інші жінки виглядали чарівно і що Патті співала божественно, — і це тоді, коли дівчина, яку ви кохали, ще не заснула спокійним сном у могилі? І-і, чоловіче! Подумайте лишень, які жахіття чекають на її маленьке біле тіло!

— Замовкніть, Безіле! Я не хочу цього чути! — вигукнув Доріан, пориваючись на ноги. — Не згадуйте мені про це! Що сталося, те сталося. Що минуло, те минуло.

— Для вас учорашній день уже минувшина?

— До чого тут час? Це тільки недалеким людям треба довгих років, щоб збутись емоцій! А хто сам собі господар, той може спекатись жури так само легко, як і знайти нову насолоду. Я не хочу підкорятися своїм почуттям. Я хочу розкошувати ними, тішитись удосталь, — але щоб вони були мені підвладні!

— Доріане, це жахливо! Щось вас цілковито змінило. Виглядаєте ви все тим самим чудовим хлопчиком, що день у день приходив до мене в робітню позувати. Але тоді ви були простим, безпосереднім, ніжним, ви були найчистішим створінням у цілому світі. А зараз... Не розумію, що скоїлося з вами. Ви говорите, як людина без жалю в серці... Це все вплив Гаррі, я знаю.

Юнак почервонів і, підійшовши до вікна, якусь хвилину дивився на колихке зело саду, заллятого сонцем.

— Я, Безіле, багато що завдячую Гаррі, — озвався він урешті, — і то більше, ніж вам. Ви тільки навчили мене марнославства.

— І я вже покараний за це, Доріане... Або колись буду покараний.

— Не розумію, до чого це ви, Безіле, — обернувся Доріан. — І чого ви хочете від мене? Ну, чого?

— Я хочу того Доріана Ґрея, що я малював, — сумно промовив художник.

— Безіле, — сказав Доріан, підходячи до нього і кладучи руку йому на плече. — Ви прийшли занадто пізно. Вчора, коли я почув, що Сібіл Вейн збавила себе віку...

— Збавила себе віку! О Боже! Невже це правда? — аж зойкнув Голворд, зводячи нажаханий погляд на Доріана.

— А хіба ви, любий Безіле, думали, що то був просто нещасливий випадок? Ясна річ, ні! Вона сама збавила себе віку!

Художник затулив обличчя руками.

— Оце жах! — пробурмотів він, здригнувшись.

— Ні, — мовив Доріан Ґрей, — ніякого жаху тут нема. Навпаки, це велика романтична трагедія нашої доби. У пересічних акторів справжнє життя звичайно найбанальніше. З них виходять зразкові чоловіки, вірні дружини, — словом, сама нудота. Ви розумієте, що я маю на увазі, — оту буржуазну доброчесність і таке інше. Але Сібіл і на крихту не була схожа на них. Вона й у власному житті зазнала високої трагедії. Вона завжди була героїня. Того останнього вечора, коли ви бачили її, вона грала погано, бо спізнала реальність кохання. А дізнавшись про його примарність, вона померла — так, як померла б і Джульєтта. Вона просто повернулася назад, у царину мистецтва. Її доля має щось від мучеництва. Така сама зворушливість безплідних мук, така сама намарно втрачена краса... Але не думайте, Безіле, що я не страждав. Був такий момент! Якби ви прийшли вчора так приблизно о пів на шосту чи за чверть до шостої, — то застали б мене в сльозах. Навіть Гаррі, котрий, власне, й приніс мені цю звістку, не мав ані гадки про те, що я пережив. Я страждав неймовірно! А потім це минуло. Не можу ж я те саме почуття переживати вдруге. Та й ніхто не може, крім сентиментальних людей... Ви страх як

несправедливі до мене, Безіле. Ви прийшли мене заспокоїти, — це дуже люб'язно з вашого боку, — а побачивши, що я спокійний, розпалюєтесь гнівом. Ото маєте людську співчутливість! Ви нагадали мені історію про одного філантропа, що її розповідав Гаррі. Той добродій років двадцять усе намагався чи то усунути якесь свавілля, чи то змінити якийсь несправедливий закон — забув, що саме. Врешті він домігся свого, і — розчарування його не знало меж! Йому не лишилось анічогісінько робити — він мало не вмер з нудьги і зробився переконаним мізантропом... Та коли ви й справді, любий друже, хочете мені душу розважити, навчіть мене, як забути те, що сталося, або як подивитись на нього з мистецького погляду. Чи ж не писав Ґотьє про la consolation des arts?4 Пригадую, колись у вашій робітні мені навернулась під руку книжечка в пергаментовій оправі, і в ній я помітив цей захопливий вираз. Я ж не схожий на того молодика, що вважав, ніби жовтий атлас може втішити людину в усіх життєвих знегодах. Пам'ятаєте, ви розповідали мені про нього, як ми їздили до Марла?.. Я люблю красиві речі, яких можна торкатись і брати до рук. Старий грезет, зелена бронза, лаковані дрібнички, різьблення із слонової кості, вишукані інтер'єри, розкіш, пишнота — усе це дає чимало втіхи. Але мистецький темперамент, що ці речі породжують чи бодай пробуджують, для мене далеко цінніший! Стати глядачем власного життя — це, як каже Гаррі, значить уникнути життєвих страждань. Я знаю, вас дивують мої слова. Ви ще не збагнули, наскільки я розвинувся. Коли ми з вами познайомились, я був хлопчак. Тепер я дорослий. У мене нові нахили, нові думки, нові поняття. Я став інакшим. Але мені не хотілося б, щоб ви розлюбили мене. Я змінився, так, але ви повинні завжди бути моїм другом. Звичайно, я дуже люблю Гаррі. А все ж я знаю: ви кращі за нього. Ви не сильніший — ви занадто боїтеся життя, — але ви таки кращий. І як гарно нам бувало разом! Не кидайте ж мене, Безіле, і не сваріться зі мною. Який я є, такий є. Що тут поробиш?

Художника мимохіть це зворушило. Юнак цей був безмежно дорогий йому — адже Доріанів образ позначив якісний перелом у його творчості. І в Безіла забракло духу, щоб ізнов йому дорікати. Та й кінець кінцем байдужість юнакова — лише скороминущий настрій. В Доріані ж так багато доброго, так багато шляхетного...

— Гаразд, Доріане, — сказав нарешті Голворд з сумною усмішкою, — я більше не згадуватиму цієї жахливої історії. Сподіваюсь тільки, що ваше ім'я не буде вплутане в цю справу. Сьогодні мають провадити слідство. Вас не викликали?

Доріан похитав головою, досадливо скривившись від слова "слідство", — такі докладності відгонять чимось грубим і вульгарним.

— Вони не знають мого прізвища, — відповів він.

— Але ж дівчина, мабуть, знала?

— Тільки ім'я. І я цілком певний, що вона нікому його не сказала. Вона розповідала мені, що в театрі їм дуже кортіло дізнатись про мене, а вона всім відказувала, що моє ім'я — Чарівний Принц. Як це гарно з її боку! Безіле, ви повинні намалювати мені її портрет. Я хотів би мати на пам'ять від неї щось тривкіше, ніж згадки про кілька поцілунків і пестливих слів.

— Та вже спробую, Доріане, коли вам цього так хочеться. Але ви й самі повинні знову мені позувати. Без вас у мене й робота не йде.

— Ні, Безіле, тепер я ніколи вам не позуватиму! Це неможливо! — відсахнувся Доріан.

Художник здивовано глянув на нього.

— Що за дурниці, любий! Ви хочете сказати, що вам не подобається той ваш портрет? А де він, до речі? Чого це ви надумали його запнути? Дайте-но я гляну на нього. Це ж найкращий мій твір. Відсуньте ширму, Доріане. Ні, це просто обурливо, що ваш служник так його заховав! Тож-бо я завважив одразу, як увійшов, що в кімнаті щось не те...

— Мій служник тут ні до чого, Безіле. Що, ви гадаєте, я дозволяю йому опоряджати мою кімнату на свій смак? Він часом добере для мене квіти, оце й тільки. А портрет я сам заслонив — у цьому місці занадто різке світло.

— Занадто різке! Та що ви, любий! Це ж саме місце для портрета. Дайте-но я подивлюсь.

І Голворд рушив у той бік кімнати, де висів портрет. Моторошний зойк вирвався Доріанові з уст. Він одним духом шарпнувся до портрета, заступивши художникові дорогу.

— Безіле, — сказав він, увесь пополотнівши, — не руште ширми. Я не хочу, щоб ви дивились на портрет.

— Ви не дозволяєте мені подивитись на мій власний твір? Що за жарти! А це ж бо чому?

— Безіле, якщо тільки ви спробуєте подивитись, — слово честі, я ніколи до вас і не обізвуся, поки мого життя! Я цілком серйозно. Я не збираюсь нічого пояснювати, і вам нічого розпитувати. Але пам'ятайте — тільки ви торкнетеся ширми, між нами все скінчене!

Голворд стояв, наче громом уражений, в безмірному подиві втупившись у Доріана Ґрея. Ніколи раніше не бачив він юнака в такому стані: обличчя Доріанове було мертвотно-бліде з люті, руки стиснуті, очі горіли блакитним вогнем. Він увесь трусився.

— Доріане!

— Цитьте, Безіле!

— Та що з вами? Ну, певна річ, коли ви не хочете, я не дивитимусь на портрет, — промовив художник трохи ображеним тоном і, обернувшись, відійшов до вікна. — Але ж, справді, це досить безглуздо — не дозволяти мені дивитись на мій власний твір, тим паче, що я гадаю восени послати його на виставку в Париж. А перед цим мені, очевидно, треба буде ще раз покрити картину лаком, отож усе одно доведеться оглядати її. То чом би це не зробити сьогодні?

— На виставку? Ви хочете виставити портрет? — перепитав Доріан Ґрей, відчуваючи, як тваринний жах облягає йому душу. То світ мав би побачити його секрет? І люди лупитимуть очі на найглибшу таємницю його життя? Ні, цього не можна допустити! Чимось — йому ще було неясно, чим саме, — але чимось конче треба протидіяти, і то як стій, негайно!

— Авжеж, я не думаю, що ви будете заперечувати. Жорж Пті планує зібрати мої найкращі картини на спеціальну виставку. Вона має відкритись на початку жовтня на вулиці Сез. Портрет буде потрібен лише на місяць. Гадаю, такий короткий час ви легко зможете обійтися без нього. Тим паче, що вас, певно, й не буде тоді в Лондоні. Та й коли ви тримаєте його за ширмою, він, видно, не дуже цінний для вас.

Доріан Грей провів рукою по чолу, зрошеному краплинами поту. Він почував себе на краю прірви.

— Ви ж ось лише місяць тому казали мені, що ніколи не виставите мого портрета! — скрикнув він. — Чому ви змінили свою думку? Ви, люди, що претендуєте на постійність, маєте такі ж самі мінливі настрої, як і всі інші. Різниця тільки в тому, що ваші настрої ще більш довільні. Ви ж пам'ятаєте, як урочисто запевняли мене, що нізащо у світі не пошлете цього портрета на виставку? І Гаррі ви казали те саме.

Він раптом зупинився, і в очах його блиснула іскрина. Йому пригадалось, як лорд Генрі зауважив був раз напівсерйозно: "Якщо вам закортить цікавих вражень на чверть години, примусьте Безіла пояснити, чому він не хоче виставляти вашого портрета. Мені він розповів, і це було для мене суте одкровення". Отже, Безіл, певно, і собі має таємницю. Треба б її випитати в нього!

— Безіле, — почав Доріан, підходячи мало не впритул до художника і дивлячись йому просто в обличчя, — кожен з нас має свою таємницю. Розкрийте вашу, а я розповім свою. Через що ви не хотіли виставляти мого портрета?

Художник мимоволі здригнувся.

— Доріане, якби я вам це сказав, ви б не відчували вже такої приязні до мене, як раніше, а що сміялися б з мене — то вже запевно. А мені це було б боляче. Коли ви волієте, щоб я більше ніколи не бачив вашого портрета, — я згоден. Адже я завжди матиму Доріана живого перед очима! Коли ви волієте, щоб мій найкращий твір був схований від світу, я погоджуюсь і на це. Ваша дружба мені дорожча за популярність і славу.

— Ні, Безіле, ви повинні розповісти мені, — наполягав Доріан Ґрей. — Я гадаю, що маю право знати.

Його жах уже спав, а натомість з'явилася цікавість. Він поклав собі таки викрити Голвордову таємницю.

— Сядьмо, Доріане, — стурбовано мовив художник, — сядьмо. І скажіть мені лиш одну річ. Ви не завважили в портреті чогось особливого? Чогось такого, що спершу, можливо, і не впало вам у вічі, але потім відкрилося якось несподівано?

— Безіле! — скрикнув Доріан. Руки його, тремтячи, вп'ялися в поруччя крісла, дико перелякані очі втупились у художника.

— Бачу, ви завважили. Не перебивайте, Доріане, заждіть, доки почуєте, що я скажу. Доріане, відтоді як я познайомився з вами, ваш образ має надзвичайний вплив на мене, ваша врода підкорила собі все моє єство: і мою душу, й мозок, і хист. Я побачив у вас наочне втілення того невидимого ідеалу, що все життя переслідує художника, немов чудовна мрія. Я обожнював вас. Я ревнував вас до кожного, з ким ви розмовляли. Я хотів мати для себе вас усього! Я був щасливий, тільки коли ви бували поряд мене. Але навіть коли ви були деінде, образ ваш незримо лишався в моєму мистецтві. Звичайно, я стерігся, щоб ви ні про що не дізналися, — ви б не зрозуміли цього. Я й сам ледве чи розумів. Я тільки відчував, що бачу лице в лице саму досконалість і що світ став чудовим у моїх очах, ба навіть занадто чудовим! Бо так безтямно захоплюватись небезпечно: втратити це почуття не менш страшно, як і підлягати його владі. Минав тиждень за тижнем, і ваш образ усе більш і більш поглинав мою душу. І ось нарешті я запалився новою ідеєю. Я вже був намалював вас Парісом у добірному панцирі, а потім як Адоніса — у мисливському вбранні і з яскравим списом у руках. У вінку з важких лотосових квіток ви сиділи на носі Адріанового судна, дивлячись на зелений каламутний Ніл. Ви схилялися над

непорушним плесом озера серед грецьких гаїв, милуючись віддзеркаленням своєї дивної вроди в сріблі тихих вод. І все це було таким, яким мистецтво і має бути, — інтуїтивним, ідеальним, далеким від життя. І от одного дня — фатального дня, як мені часом здається, — я задумав намалювати вас живим, справжнім, а не в шатах минулих віків, намалювати вас у тому костюмі, який ви носите, і в сучасній обставі. Не знаю, чи був то наслідок реалістичної манери письма, а чи просто чару вашої індивідуальності, що постала переді мною, нічим тепер не заслонена, — не можу сказати. Але досить того, що коли я працював над портретом, мені ввижалося, ніби кожен дотик пензля, кожна цяточка фарби розкривають мій секрет. Я почав стерегтися, щоб люди не дізнались про моє обожнювання вас, Доріане. Я відчував, що забагато розкрився у вашому портреті, що забагато вклав самого себе в ту роботу. Ось тоді я й вирішив ніколи не виставляти цієї картини. Вас воно трохи прикро вразило, але ж де вам було знати, що я мав для цього дуже серйозні мотиви! Гаррі, якому я розповів про це, просто посміявся з мене. Та то мені байдуже. Коли портрет було закінчено і я наодинці приглянувся до нього, я упевнився, що таки маю рацію... Ну, а через кілька днів портрет уже забрали з робітні, і скоро я збувся магічного впливу його безпосередньої присутності, як мені здалося, що то все нахимерила моя уява, — немовби портрет промовляє про щось більше, ніж ваша прегарна врода і мій сякий-такий малярський хист. Навіть ось і тепер я не згодний з думкою, що художникові почуття й справді виказуються в творі. Мистецтво далеко абстрактніше, ніж ми гадаємо. Форма й колір говорять про форму й колір, ото й усе. Мені часто здається, що мистецтво незрівняно більше втаює митця, аніж розкриває... Тим-то, одержавши пропозицію з Парижа, я вирішив умістити цього портрета у центрі всієї експозиції. Я й у думці собі не покладав, що ви будете проти. Але тепер я бачу, що ви маєте рацію, портрета не слід виставляти. Не гнівайтесь, Доріане, на мої слова. Ви ж створені на те, щоб вас обожнювали, — так я й сказав колись Гаррі.

Доріан Ґрей полегшено перевів подих. Щоки його знову зарожевіли, на устах з'явилася усмішка. Загроза минула, на час він у безпеці. Але мимохіть йому стало безмежно жаль художника, який оце тільки-но виклав перед ним таку дивну сповідь своєї душі. Доріан запитував себе, чи зможе і його коли-небудь полонити образ друга. Лорд Генрі приваблює, — але так вабить нас усе небезпечне, та й годі. Лорд Генрі надто розумний, надто цинічний, щоб його можна було по-справжньому полюбити... Чи йому, Доріанові, коли трапиться хтось, що збудив би в ньому таке побожне поклоніння? Чи судилося йому в житті і цього зазнати?

— Я дивом дивуюсь, що ви помітили це в портреті, — сказав Голворд. — Невже направду помітили?

— Так, дещо помітив,— відповів Доріан. — Дещо дуже чудне.

— Ну, а тепер ви не будете заперечувати, коли я гляну на портрет?

Доріан похитав головою.

— Ні, ні, облиште навіть думати про це, Безіле. Я не дозволю вам і стати перед нього!

— То, може, іншим разом?

— Ні, ніколи.

— Що ж, мабуть, ви таки маєте рацію. Ну, гаразд, до побачення, Доріане. Ви єдина людина, що серйозно вплинула на мою творчість. Якщо я створив щось путнє, то це завдячую вам. О, ви й не уявляєте, чого мені коштувало розповісти вам це все!

— Любий Безіле! Що ж ви такого розповіли? Лише те, що надміру захоплювалися мною. Це навіть і не комплімент.

— А я й не мав заміру казати компліменти. Це була сповідь. Тепер, коли я поділився нею, щось ніби пригасло в мені... Мабуть, ніколи не слід викладати словами свого обожнення.

— Коли це сповідь, Безіле, то вона розчарувала мене.

— А то чого ж ви ще сподівалися, Доріане? Хіба ви помітили щось інше в портреті? Та ні, де ж би!

— Ні, там нема нічого іншого. Чому це ви питаєте? А про обожнення ви не повинні говорити — це нерозумно. Ми з вами друзі, Безіле, і повинні завжди лишатись друзями.

— У вас є ще Гаррі, — сумовито мовив художник.

— А, Гаррі! — дзвінко розсміявся Доріан, — Гаррі що не день каже неправдоподібні речі, а що не вечір чинить неймовірні речі. Саме життя на мій смак. Але в скрутну хвилину я не думаю, що пішов би до нього — радніше б до вас, Безіле.

— Ви, Доріане, мені ще позуватимете?

— Ні, це неможливо!

— Своєю відмовою ви, Доріане, вбиваєте мене, як художника. Жодній людині не трапляється ідеал двічі на життя. Та й одного рідко хто собі знаходить.

— Не можу пояснити чому, Безіле, але я змушений ніколи більш не позувати вам. Кожен портрет містить у собі щось

фатальне. Він має своє власне життя. Я заходитиму до вас попити чаю, це буде так само приємно...

— А вам то, може, й приємніше... — з легким докором пробурмотів Безіл. — Ну що ж, до побачення. Шкода, що ви не дозволили мені ще раз глянути на портрет. Але нічого не подієш. Я вас цілком розумію.

Коли Голворд вийшов, Доріан Ґрей посміхнувся до себе. Бідолашний Безіл — він і гадки не має про справжню причину! І як дивно все склалося — це він, Доріан, мав би поділитися своєю таємницею, аж натомість випадково йому пощастило вивідати таємницю друга! Ця незвичайна сповідь так багато прояснила Доріанові! Безглузді спалахи художникових ревнощів, його безтямна відданість, його захоплені дифірамби, його чудна потайність — тепер Доріан усе це зрозумів і відчув смуток. Щось трагічне є в дружбі, так романтично забарвленій.

Він зітхнув і подзвонив камердинерові. Портрет будь-що треба сховати! Не можна й далі ризикувати викриттям цієї таїни. Було б божевіллям лишити портрет хоча б на годину в кімнаті, куди мають доступ усі його знайомі.

Розділ X

Коли увійшов камердинер, Доріан пильно подивився на нього: чи, бува, не думає він заглянути за ширму. Служник стояв з цілком байдужим виразом, дожидаючи наказу. Доріан запалив цигарку і, підійшовши до дзеркала, зазирнув туди. Він міг ясно бачити відбиття Вікторового обличчя. Воно було наче незворушна маска догідливості. Побоюватись тут зовсім нічого! А все ж краще матися на бачності.

Повільно вимовляючи слова, молодий господар наказав покликати до нього економку і сходити до багетного майстра, щоб той негайно прислав двох робітників. Доріанові здалося, ніби на порозі камердинер запитливо скосив очі у бік ширми. Чи це йому просто привиділось?

За кілька хвилин у бібліотеку квапливо ввійшла місіс Ліф у чорній шовковій сукні і старомодних нитчастих рукавичках на зморшкуватих руках. Доріан попросив у неї ключа від колишньої його класної кімнати.

— Від старої класної кімнати, містере Доріан? — перепитала вона. — Таж у ній повно пороху! Я перше звелю, щоб там прибрали і привели все до ладу. А зараз вона не придатна для вас, сер. Їй-бо, ні!

— Мені не треба, щоб там прибирали, Ліф. Мені потрібен лише ключ.

— Але ви наберетесь павутиння, сер, якщо туди ввійдете. Таж ту кімнату років п'ять уже не відчиняли — відтоді як померли їхня світлість.

Доріан стенувся на згадку свого діда. Пам'ять про старого лорда була йому ненависна.

— Пусте! — відповів він. — Я просто хочу заглянути туди, і більше нічого. Дайте мені ключа.

— Ось ключ, прошу, сер. — сказала літня жінка, перебираючи непевними тремтливими пальцями в'язку ключів. — Ось він. Зараз я його витягну із в'язки. Але ж бо ви не думаєте туди перебратися, сер? Вам же зручно тут, правда?

— Ні, ні, не думаю! — нетерпляче скрикнув Доріан. — Дякую, Ліф. Оце й усе.

Вона забарилася ще на хвильку, питаючи вказівок у якихось господарських справах. Зітхнувши, Доріан сказав, що як вона зробить, так і добре буде. Розплившись удоволеною посмішкою, економка вийшла.

Коли двері зачинилися за нею. Доріан поклав ключа до кишені і озирнувся. Погляд його впав на пурпурове атласне покривало, щедро вигаптуване золотом, — чудовий взірець венеційського мистецтва кінця XVII сторіччя. Це покривало його дід нагледів десь у монастирі біля Болоньї. Ось у нього можна буде завинути ту жахливу річ. Воно, мабуть, часто правило за покрову для небіжчиків. А тепер воно ховатиме картину розкладу страшнішого й відразливішого за розклад самого трупа, бо цей розклад викликатиме жах, але не буде йому кінця. Як хробаки точать мертвяка, так Доріанові гріхи роз'їдатимуть його образ на полотні. Вони нівечитимуть його вроду, пожиратимуть його грацію. Вони опоганять цей портрет і покриють його ганьбою. Але портрет усе-таки житиме, він буде безсмертний!

Доріана аж пересмикнула ця думка, і на мить він пожалкував, що не розповів художникові всієї правди. Безіл допоміг би йому опиратись і впливові лорда Генрі, і ще згубнішому впливові його власного темпераменту. Безілева любов до нього — бо це таки справді любов — почуття високе й шляхетне. То не просто породжене фізичним чуттям захоплення вродою — захоплення, що вмирає, коли чуття слабнуть. Ні, то любов така, яку знав Мікеланджело, яку знали і Монтень, і Вінкельман, і Шекспір. Так, Безіл міг би врятувати його. Але тепер уже запізно. Минуле завжди можна усунути — покутою, зреченням або забуттям, але майбутнє — неминуче. Він чув, як у ньому вирували пристрасті, що знайдуть для себе

жахливий вихід, як пробуджувались марення, що, здійснившись, похмурою тінню обляжуть його життя.

Він зняв з канапи пурпурно-золоту тканину, що покривала її, і пройшов з нею в руках за ширму. Чи не стало обличчя на полотні ще потворнішим? Нібито ні, але все-таки огиду воно викликало в Доріані ще більшу. Злотисті кучері, блакитні очі, ясно-червоні уста — усе, як і було. Став інакшим самий лише вираз обличчя. Воно жахало своєю жорстокістю. Проти цього осудливого докору, що бачився йому на портреті, такі дріб'язкові й мізерні були Безілеві дорікання за Сібіл Вейн! Його власна душа дивилась на нього з полотна і вимагала відповіді. Опечений болем, Доріан поквапно накинув на портрет пишну покрову. У цю мить постукали в двері. Він ледве встиг вийти з-за ширми, як до кімнати ступив камердинер.

— Люди вже прийшли, мсьє.

Доріан подумав, що Віктора треба збутись одразу ж. Не можна допустити, щоб він знав, куди подінуть портрет. Щось лукаве є в його очах — в них і розум, і якась ненадійність. Сівши за стіл, Доріан написав записку до лорда Генрі, прохаючи чого-небудь почитати і нагадуючи йому, що сьогодні вони мають зустрітися у чверть на дев'яту.

— Почекаєте на відповідь, — сказав він, даючи служникові записку. — А робітників проведіть сюди.

За дві-три хвилини в двері знову постукали і з'явився сам містер Габард, звісний багетний майстер із Саут-Одлі-стріт, разом із своїм молодим, дещо грубуватим на вигляд помічником. Містер Габард був маленького зросту червонолиций чолов'яга з рудими баками. Його захоплення мистецтвом значною мірою послаблювала безнадійна

нужденність більшості художників, що мали з ним до діла. Зазвичай він не полишав своєї майстерні, воліючи радше, щоб замовники самі приходили до нього. Але з ласки до Доріана Ґрея він завше робив виняток. Чимось Доріан приваблював кожного — навіть бачити його було приємно.

— Чим маю служити, містере Ґрей? — спитав майстер, потираючи гладкі таранкуваті руки. — Це для мене честь — особисто з'явитись до вас. Я щойно дістав прекрасну раму, сер. Підібрав на аукціоні. Стара флорентійська робота, з Фонтгілу, здається. Чудово пасує релігійному сюжетові, містере Грей.

— Даруйте за клопіт, містере Габард. Я певно що загляну до вас подивитись на раму, хоча останнім часом не дуже цікавлюсь релігійним малярством. Але сьогодні мені треба тільки перенести одну картину нагору. Вона досить важка, тому я й попросив у вас людей.

— Що ви, що ви, містере Ґрей, який тут клопіт! Я дуже радий стати вам у пригоді. Де ця картина, сер?

— Ось вона, — відповів Доріан, відсуваючи ширму. — Ви зможете перенести її вкритою, — словом, так, як вона є? Я боюся, щоб її не подряпали на сходах.

— О, це буде зовсім легко, сер, — люб'язно мовив майстер, беручись удвох з помічником знімати картину з довгого мідяного ланцюга, на якому вона висіла. — Отже, куди її нести, містере Ґрей?

— Я покажу вам дорогу, містере Габард. Будь ласка, йдіть за мною. Ні, вам, мабуть, краще йти попереду. На жаль, це аж під самим дахом. Ми підемо парадним ходом, там ширше.

Він розчинив перед ними двері, і, пройшовши через залу, вони почали підійматись. Картина мала масивну, пишно різьблену раму, і нести її було дуже незручно, тому іноді Доріан намагався й собі прикласти руку, щоб допомогти робітникам, не зважаючи на улесливі протести містера Габарда, — багетника, природного трудягу, вкрай разило бачити, коли джентльмен робить щось корисне.

— Еге, є що нести, сер, — відсапуючись, промовив майстер, коли вони дісталися горішньої площадинки сходів, і витер спітніле чоло.

— Так, картина важкувата, — пробурмотів Доріан, відмикаючи двері до кімнати, що мала віднині крити дивну таємницю його життя і таїти його душу від людських очей.

Минуло понад чотири роки відтоді, як він востаннє сюди заходив. Коли він був дитиною, тут була його дитяча кімната, а коли підріс — класна. Це просторе пропорційне приміщення покійний лорд Кельсо спеціально облаштував для свого маленького онука, якого терпіти не міг за разючу подібність до матері, та й з інших причин, і все намагався тримати чимдалі від себе. На Доріанів погляд, кімната ця майже не змінилася. Та сама велика італійська скриня-касоне з химерно розмальованими стінками і поморхлими золоченими оздобами — Доріан хлопчиком часто ховався в ній. Та сама книжкова шафа з атласного дерева, де повно пошарпаних підручників. А позад неї на стіні все той самий витертий фламандський гобелен, де вицвілі король і королева грають у шахи в садку, а повз них проїздить верхи громадка сокольничих, тримаючи на латних рукавицях соколів. Яке живе усе це Доріанові на пам'яті! Кожна мить його самотнього дитинства поставала перед ним, поки він оглядався круг себе. Він пригадав незаплямовану чистоту хлоп'ячих своїх літ, і йому стало моторошно від думки,

що цей фатальний портрет має бути схований саме тут. Не думав він у ті далекі дні, що його чекає таке майбутнє...

Але в будинку нема іншого місця, яке убезпечувало б сховок від чужих очей. Ключ у нього, і ніхто сторонній не зможе сюди ввійти. Укрите пурпуровим саваном, обличчя на полотні може собі тупіти, ставати хтивим і розпусним. Що це важить? Ніхто ж цього не бачитиме. Він і сам не буде на це дивитись. Навіщо йому приглядатись до бридкого розкладу власної душі? Він лишатиметься юним — і цього досить... Та й чом би кінець кінцем його вдачі таки не випогодитись? Хіба його майбутнє конче мусить бути геть усе ганебне? Йому в житті ще може лучитись кохання, і воно очистить його й оборонить від тих гріхів, що вже, чується, живуть у його душі і тілі, — від тих дивних, ще ніколи не знаних гріхів, яких сама їхня таємничість повиває спокусливими чарами. Може, колись із цих червоних сластолюбних уст зникне жорстокий вираз і він зможе показати світові шедевр Безіла Голворда...

Ні, марні сподівання! Година за годиною, тиждень за тижнем образ на полотні ставатиме усе старішим. Він може уникнути знаку неморального життя, але потворності людського віку йому не минути. Щоки його западуть або прив'януть. Жовті складки посядуть у кутиках потьмянілих очей і огидять їх. Волосся втратить свій блиск, рот безглуздо скривиться, як то завше у старих людей, губи пообвисають. Шию вкриють зморшки, на холодних руках випнуться сині вени, спина згорбатіє, як у його діда, що так суворо ставився до нього. Ні, портрет таки треба сховати. Іншої ради нема.

— Будь ласка, внесіть картину всередину, містере Габард, — стомлено сказав Доріан, обернувшись до робітників. — Даруйте, що так довго затримав вас. Я трохи задумався.

— Нічого, містере Ґрей, я радий був перепочити, — відповів майстер, усе ще відсапуючись. — Де ми її поставимо, сер?

— Та однаково де. Ось хоча б тут. Вішати не треба. Лише прихиліть її до стіни. Дякую.

— А можна глянути одним оком на цей витвір мистецтва, сер?

Доріан здригнувся.

— Це нецікаво для вас, містере Габард, — сказав він, дивлячись простовіч на майстра. Він був ладен підскочити до нього і звалити на землю, коли б той насмілився підняти пишне покривало, яке приховувало секрет його життя. — Ну, більше я вас не затримую. Вельми вдячний, що ви завдали собі клопоту прийти особисто, містере Габард.

— Ні за що, містере Ґрей, ні за що. Я завжди до ваших послуг, сер.

І містер Габард, важко ступаючи, рушив униз, а за ним і його помічник, оглянувшись на Доріана з виразом боязкого захвату на своєму неотесаному простакуватому обличчі — ніколи-бо в житті він не бачив такої чудової вроди.

Коли їхня хода завмерла внизу, Доріан замкнув двері і ключа поклав до кишені. Тепер йому ніщо не загрожує. Тепер ніхто вже не зможе побачити цього жахливого портрета. Лише одному його зорові буде відкрито цю ганьбу.

Зійшовши до бібліотеки, він помітив, що вже повернуло на шосту і чай уже подано. На восьмикутному столику з темного запахущого дерева, щедро інкрустованому перламутром, — то

був подарунок леді Редлі, опікунової дружини, вічно хворої жінки, що перебула останню зиму в Каїрі, — лежала записка від лорда Генрі і поруч книжка в жовтій, трохи пошарпаній оправі, а на чайній таці — третій випуск "Сент-Джеймс газет". Очевидно, Віктор уже повернувся. А чи не зустрівся він з робітниками, коли ті виходили з будинку? І чи не випитав у них, що вони тут робили?.. Віктор, певна річ, зауважить, що портрет зник, — та, мабуть, уже зауважив, коли вносив чай. Ширма була відсунута, і на стіні виразно виділялося порожнє місце. Де би ще не довелося йому застукати коли Віктора, як той поночі крастиметься нагору, щоб виломити двері в оту кімнату! Це жахливо — мати у власному домі шпига. Доріан чував про багатих людей, що їх ціле життя шантажував котрийсь челядник, якому вдалося прочитати листа, або підслухати розмову, або підібрати візитівку з адресою, або ж знайти у господаря під подушкою висохлу квітку чи клапоть зібганого мережива...

Доріан зітхнув і, наливши собі чаю, розпечатав записку. Лорд Генрі сповіщав, що посилає вечірню газету та книжку, яка може зацікавити Доріана, і що він буде в клубі у чверть на дев'яту. Доріан узяв до рук газету і байдуже став проглядати. На п'ятій сторінці в око йому впала позначка червоним олівцем. Він прочитав підкреслене місце:

"СЛІДСТВО У СПРАВІ ПРО СМЕРТЬ АКТРИСИ. — Сьогодні вранці в Бел-Теверн на Гокстон-род дільничний слідчий містер Денбі провів дізнання з приводу смерті Сібіл Вейн, молодої актриси, недавно законтрактованої до театру "Роял" у Голборні. Констатовано смерть від нещасливого випадку. Найглибше співчуття викликала мати покійної, яка була в надзвичайно схвильованому стані, коли давала сама зізнання, а також коли давав зізнання доктор Бірел, що виконав розтин тіла покійної".

Доріан спохмурнів і, розірвавши газету навпіл, викинув клапті. Яка бридота! Оці ще огидні подробиці! Він чувся трохи ображеним на лорда Генрі, що прислав йому це повідомлення. І вже зовсім нерозумно було позначати його червоним олівцем — Віктор міг же прочитати! Для цього він більше ніж досить знає англійську мову.

А може, Віктор уже прочитав його і запідозрив щось?.. Та навіщо сушити собі голову цим! Хіба він, Доріан Грей, причетний до смерті Сібіл Вейн? Йому боятися нічого — він же її не вбивав!

Погляд Доріана зупинився на жовтій книжці, яку прислав лорд Генрі. Що б то могло бути? Підійшовши до перламутрового столика, що завжди здавався йому виробом дивних єгипетських бджіл, які ліпили срібні стільники, він зручно вмостився у кріслі і розгорнув книжку. Ледве минуло кілька хвилин, як твір уже захопив Доріана. Книжка ця була найдивніша з усіх, що він будь-коли читав. Доріан почував себе так, немов під ніжні звуки флейти перед ним безгучним калейдоскопом проходять у вишуканих одіннях гріхи цілого світу! Те, про що він лише неясно марив, поставало нараз дійсністю. І навіть те, про що він ніколи й не важився марити, розгорталось у нього на очах.

Це був роман без сюжету і з одним тільки героєм. Твір цей являв собою, власне, психологічну розвідку про молодого парижанина, котрий у половині XIX сторіччя намагався приєднати собі пристрасті і способи мислення минулих епох, щоб самому спізнати всі ті стани, через які в різні часи проходила людська душа. Він захоплювався штучністю тих самозречень, що їх нерозважні люди називають чеснотами, і так само — природними спалахами обурення, що їх мудреці й досі називають гріхами. Роман був написаний цікавим філігранним стилем, яскравим і неврозумливим водночас, насиченим жаргоном та архаїзмами, технічними виразами та добірними парафразами. Так писали найкращі майстри французької

школи символістів. Траплялися тут метафори дивовижні, мов орхідеї, і такі ж ніжні барвами. Життя почуттів змальовувалося термінами містичної філософії. Часом насилу можна було пізнати — чи знайомишся з духовними екстазами якого середньовічного святого, чи з похмурою сповіддю сучасного грішника. Отруйна це була книжка: неначе густий аромат ладану повивав її сторінки і туманив мозок. Самий ритм речень, субтильна монотонність їх музики, ускладнені рефрени і вмисні повтори — усе це розбурхувало в Доріановій уяві нездорові марення та мрії. Він поглинав розділ по розділу, не відчуваючи, що западає вечір і довшають тіні...

На безхмарному червонясто-зеленавому небі, що видніло за вікнами, мерехтіла самітна зірка. Доріан усе читав, аж поки в темені зовсім порозпливалися літери. І лише тоді, після кількох нагадувань служника про пізню годину, підвівся і, пройшовши в суміжну кімнату, поклав книжку на маленький флорентійський столик обік свого ліжка. Потім почав перевдягатись на обід.

Була вже майже дев'ята година, коли він з'явився у клубі, де, чекаючи на нього, нудився самотою в невеликому салоні лорд Генрі.

— Перепрошую, Гаррі, — вигукнув Доріан, — але далебі, ви самі винні. Ваша книжка так зачарувала мене, що я зовсім забув про час!

— Атож, я так і думав, що вона вам сподобається, — відповів лорд Генрі, підводячися з крісла.

— Я не сказав, що вона мені сподобалась. Я сказав, що вона зачарувала мене. А це велика різниця.

— То ви вже розумієтесь на цьому? — зауважив лорд Генрі.

І вони рушили до їдальні.

Розділ XI

Довгі роки Доріан Ґрей не міг звільнитися від впливу цієї книжки. А вірніше, то ніколи того й не прагнув. Із Парижа він замовив собі аж дев'ять розкішно виданих її примірників і оправив кожен в інший колір, так щоб вони відповідали його мінливим настроям і примхливій уяві, яка часом уже трохи не зовсім виходила з-під його влади. Герой цієї книжки, чарівний молодий парижанин, що в ньому так дивно поєднувалися вдача романтика і розум науковця, став для Доріана немов прототипом його самого. Та й цілий роман здавався йому історією його власного життя, написаною ще до того, як він прожив це життя в дійсності.

Але в одному Доріан був щасливіший за фантастичного героя роману. Він ніколи не зазнавав — і йому не судилося ніколи зазнати — того моторошного жаху перед дзеркалами, перед гладкою металевою поверхнею, перед спокійною гладінню води, жаху, що так рано дався взнаки юному парижанинові, коли він раптом згубив свою чудову вроду. З почуттям, подібним до зловтіхи, — адже мало не завжди радість, а насолода й поготів, мають у собі дрібку жорстокості, — перечитував Доріан останню частину книжки, де із справді трагічним пафосом (хай трохи й перебільшеним) змальовано було горе та розпач людини, яка втратила те, що цінувала найдорожче в інших людях і взагалі у світі.

А Доріан мав чим тішитись, бо прегарна його врода, що так приворожила Безіла Голворда і багатьох інших, здавалося, повік лишиться при ньому. Навіть ті, хто чув найчорніші поголоси про Доріана — чутки про його непевний спосіб життя час від часу ширилися по всьому Лондону, даючи поживу балачкам у клубах, — не могли пойняти віри у його безчестя,

коли бачили Доріана в живі очі. Він завжди виглядав людиною, якої не діткнув житейський бруд. Люди, що говорили брутальності, знічувались і змовкали, коли він заходив, наче сама незворушна ясність його обличчя була їм докором. Уже самою своєю присутністю він мовби нагадував їм про втрачену чистоту. Їх брало подивом, як це така чарівна з лиця людина спромоглась уникнути тавра нашого віку, ницого і сластолюбного водночас.

Часто він надовго зникав з товариства, породжуючи загадковістю своєї поведінки різні підозри серед друзів і тих, що вважали себе такими, а повернувшись, нишком скрадався до замкнутої класної кімнати, ключ від якої завжди мав при собі, відмикав її і ставав із дзеркалом у руках перед власним портретом, дивлячись то на злостиве, дедалі старіше обличчя на полотні, то на прекрасне і все юне ще лице, що всміхалося до нього з люстра. Чим гострішав контраст, тим своєрідніша була насолода. Він усе дужче закохувався у власну вроду і все більш зацікавлено спостерігав розклад власної душі. З хвилинною тривогою, а бува з моторошним і жаским захватом, приглядався він до бридких складок, що зорювали зморшкувате чоло і облягом обважували чуттєвий рот, часом питаючи себе, що відразливіше — ознака розбещеності чи ознака віку? Він прикладав свої білі руки до огрублих і обрезклих рук на портреті і осміхався. Він брав на глум це спотворене й понівечене тіло.

Однак подеколи ночами, лежачи без сну у своїй густо напахченій спальні або в брудній комірчині лихославної таверни біля доків, куди він зачащав переодягнений і під чужим ім'ям, Доріан Ґрей з жалем думав про руїну, накликану на власну душу, з жалем тим гіркішим, що почуття це було чисто себелюбне. Щоправда, такі моменти траплялися рідко. Та зацікавленість життям, що її лорд Генрі вперше розворушив у ньому, коли вони були сиділи в садку їхнього друга, зростала

тим швидше, чим заповзятливіш він її заспокоював. Що більше він знав, то більше йому кортіло знати. Ця божевільна жага ставала все невситимішою.

Попри все це, він не був настільки нерозважливий, щоб нехтувати правила світського життя. Раз чи двічі на місяць протягом зими і щосереди під час літнього сезону двері його чудового будинку широко розчинялися перед гістьми, які мали собі до послуг чари мистецтва найславетніших музик дня. Його обіди, що в опорядженні їх йому завжди допомагав лорд Генрі, відзначались як дбайливим добором і розташуванням гостей, так і витонченим смаком в оздобленні столу: екзотичні квітки, розкішно вишиті скатертини, старовинний срібний та золотий посуд гармонійно зливались у справжню симфонію. І було чимало таких — надто серед зеленої молоді, — що бачили в Доріані Ґреї втілення ідеалу, яким вони часто марили за студентських років у Ітоні чи Оксфорді, ідеалу, який мав сполучити в собі високу культурність ученого з ґрацією та досконалими манерами світської людини. Доріан Ґрей їм видавався одним з тих, що, як мовляв Данте, намагаються "осягти досконалість, поклоняючись красі". Кажучи словом Ґотьє, він був тим, для кого "існує видимий світ".

І, безперечно, для Доріана саме Життя було перше і найвеличніше з мистецтв, що перед ним усі інші мистецтва — лише підготовчі щаблі. Не гребував він і Модою, яка може на часину зреалізувати й найфантастичніше, вабив його і Дендізм, який пробує по-своєму утвердити абсолютність відносного розуміння краси. Його манери одягатись, ті моди, що їм він коли-не-коли віддавав данину, справляли помітний вплив на молодих чепурунів на балах у Мейфері і в клубах на Пел-Мел. Вони мавпували його в усьому, силкуючись і собі бути такими ж вишуканими та чарівними навіть у дрібницях, які для самого Доріана не мали жодної ваги.

Він-то залюбки посів те становище в світі, що було йому надане по його повнолітті, і мав утіху від думки, що й справді може стати для сьогочасного Лондона тим, чим автор "Сатирикону" був для Риму доби Нерона. А проте у глибині душі він бажав бути чимось більшим, аніж тільки arbiter elegantiarum, що з ним радяться, які добрати коштовності, як зав'язати краватку або як носити тростину. Він прагнув виробити цілий новий спосіб життя, що виходив би з розумних філософських засад, що мав би свої впорядковані принципи, — і найвищий сенс існування бачився йому в одуховленні почуттів.

Культ чуттєвого часто і не без підстав осуджували — людей інстинктивно страхають пристрасті й почування, котрі здаються сильнішими за них самих і котрі властиві, як вони знають, і нижчим істотам. Але Доріан Ґрей гадав, що сутня природа цих почуттів ще нікому досі не далася на розум і вони лишаються тваринними й розгнузданими тільки тому, що люди все намагалися приборкати їх голодом або вбити болем, замість того, щоб зробити з них елементи нової одухотвореності, де провідним був би потяг до Краси.

Коли Доріан оглядався на шлях, пройдений людиною в Історії, його невідступно переслідувало відчуття втрати. Стільки ж було відкинуто, і заради такої мізерної мети! Всякчас оці безглузді й уперті стримання, потворні форми самокатувань і самозаперечень, причиною яких був страх, а наслідком — виродження безмежно жахливіше, аніж та уявна деградація, що її у своєму невіданні люди прагнули уникнути. Природа з пречудесною іронією спроваджувала відлюдників у пустелі до диких звірів і давала затвірникам за товаришів польових тварин...

Так, потрібен, як і завбачав лорд Генрі, новий Гедонізм, що має заново перебудувати життя, вирятувавши його від суворої і огидної пуританщини, яка на превелике диво ожила в наші дні.

Певна річ, цей гедонізм не буде нехтувати інтелект, однак він не пристане ні на яку теорію чи вчення, що вимагають пожертви бодай часткою чуттєвого досвіду. Адже мета гедонізму — якраз самий досвід, а не плоди досвіду, солодкі чи там гіркі. Ні з аскетизмом, що омертвлює почуття, ні з вульгарною розпустою, що притуплює їх, він не мав би анічого спільного. Новий гедонізм навчив би людину розкошувати кожною миттю життя, яке й саме є тільки скороминуща мить.

Серед нас не дуже знайдеться таких, що не пробуджувались часом удосвіта, — або після сну без сновидінь, коли вічний сон смерті здається мало не жаданим, або після ночі жахів і потворних веселощів, коли клітинами мозку проносяться примари, страхітливіші від самої дійсності, яскраво гротескні, сповнені того дужого життя, що надає готичному мистецтву такої вітальності, немовби воно створене для вражених хворобливими мареннями. Звільна білі пальці світання прокрадаються крізь штори і наче сколихують їх злегка. Чорні химерні тіні безгучно розшастуються по кутках кімнати і припадають долі. Ззовні чути метушню птахів між листя, гомін людей, що йдуть до роботи, зітхання й плач вітру, що збігає з пагорбів і блукає довкола мовчазного будинку, ніби він боїться розбудити поснулих, хоч і мусить вигнати сон з його пурпурового сховища. Передранішній серпанок відступає вгору, поволі відновлюються звичні форми й кольори речей, і світанок знову відтворює перед наші очі світ, яким він є спредвіку. У сірі дзеркала повертає їхнє наслідувальне життя. Погаслі свічки стоять там, де їх залишено звечора, а поруч лежить не до кінця розрізана книжка, що її напередодні читали, або зів'яла квітка, що її ми носили вчора на балу, а чи лист, що його ми боялися прочитати або перечитували занадто часто. Здається, ніщо не змінилося. З-поза нереальних тіней ночі постає знову знайоме реальне життя. І ми мусимо тягти його далі від того місця, де воно зупинилось учора, і нам стає боляче, що ми приречені довіку кружляти в тому самому осоружному колі стереотипного

повсякдення... А то, бува, прокинеться несамовите бажання, щоб колись наші очі, розплющившися зрана, уздріли світ, за ніч понове перетворений нам на втіху, — світ, в якому речі набрали б незвичних обрисів і свіжих барв, де все було б змінене і мало б нові тайни, світ, де минулого б зовсім не було або ж було дуже мало — так, щоб воно, в усякому разі, не існувало в усвідомленні обов'язку чи каяття, бо так, як є тепер, то навіть згадки про радощі мають свою гіркоту, а спомини про насолоди пронизують болем.

Творення таких-от світів, гадав Доріан Ґрей, і становить справжню суть життя чи принаймні частину цієї суті. І у своїх пошуках почувань нових і захопливих, що містили б істотний для романтики елемент незвичайного, він часто свідомо засвоював ідеї, чужі власній вдачі, і піддавав себе непомітному їхньому впливу, а потому, спізнавши, так би мовити, їхній смак і задовольнивши свою інтелектуальну цікавість, облишав їх з тією чудною байдужістю, що не тільки не суперечить гарячому темпераментові, але навіть — з погляду деяких сучасних психологів — незрідка є умовою його.

Одного разу прокотилась чутка, що Доріан Ґрей збирається прийняти римо-католицьке віросповідання; як на правду, то католицькі ритуали завжди приваблювали його. Щоденний обряд принесення жертви, достоту страшніший за всі жертвоприносини давнього світу, зворушував Доріана — як своїм величним нехтуванням наших почуттів, так і своєю примітивною простотою та одвічним пафосом людської трагедії, що її він мав символізувати. Доріан любив стояти навколішки на холодних мармурових плитах і спостерігати священика у цупкому парчевому далматику, коли той звільна здіймав білими руками покрову зі скинії або підносив схожу на скляний ліхтар і оздоблену коштовностями дароносицю з блідою облаткою всередині, — під іншу хвилю й справді можна було повірити, що це таки "panis caelestis", хліб янголів; або коли священик, в

одінні страстей господніх, кришив гостію над чашею і вдаряв себе у груди, караючись гріхами людськими. Його чарувало куріння кадильниць, що ними, наче пишними золотими квітками розмахували поважні видом хлопчики в пурпурі й мереживах. А виходячи з церкви, Доріан не без цікавості позирав на похмурі сповідальні і часом засиджувався в їх тьмяній тіні, прислухаючись до шепотів чоловіків та жінок, що через витерті ґрати виповідали правду своїх життів.

Проте формально Доріан ніколи не приставав на ту чи іншу віру або догмати, усвідомлюючи, що це обмежило б його розумовий розвиток, — він не мав найменшого наміру приймати за постійне житло заїзд, придатний лише на одну ночівлю чи на кількагодинний притулок серед ночі, коли самий тільки молодик вимальовується на беззоряному небі. Деякий час Доріана цікавив містицизм, з його дивовижною снагою перетворювати буденне на щось незвичне й таємниче, поруч якого завжди йде антиномізм, що підступно заперечує потребу моральності. В іншу пору він схилявся до матеріалістичних доктрин німецького дарвінізму, захоплений концепцією абсолютної залежності духу від певних фізичних умов, патологічних чи здорових, нормальних чи анормальних. Доріан з гострою насолодою зводив людські думки й пристрасті до функції якої-небудь клітини сірої речовини мозку чи білого нервового волокна. Та все ж таки, хоч які там були ці теорії про життя, вони виглядали Доріанові на ніщо супроти самого життя як такого. Він гаразд розумів безплідність усіх мудрувань, відірваних від досвіду і дійсності. Він знав, що чуття людські мають не менше, аніж душа, явити своїх духовних таємниць.

Отож один час він узявся за вивчення ароматичних речовин та секретів їх виробництва — сам переганяв пахучі олії, палив запашні смоли Сходу. Він побачив, що кожен стан душі має двійника в житті почуттів, і поклав собі відкрити справжній їх взаємозв'язок. Чому, скажімо, ладан — нагонить на нас містику,

сіра амбра — розпалює пристрасті, фіалка — пробуджує згадки про мертві романи, мускус — каламутить мозок, чампак — розкладає уяву? Він часто мріяв скомпонувати цілу систему психологічної дії різних запахів, вивчаючи своєрідні впливи ніжно-пахучих коренів, духмяних квіток, обважнілих від пилку, ароматних бальзамів, темнобарвної духовитої деревини, нарду, що спричинює слабість, говенії, що позбавляє людей розуму, алое, що, кажуть, зцілює душу від туги.

Знов іншим часом він цілковито віддавався музиці і в своєму будинкові, у довгій залі з ґратчастими вікнами, де стелю було розмальовано циноброю із золотом, а стіни покривав оливково-зелений лак, улаштовував незвичайні концерти. Пристрасні цигани зривали дикі ноти зі своїх маленьких цитр, статечні тунісці в жовтих шалях перебирали туго напнуті струни величезних лютень, оскалені негри монотонно вдаряли в мідяні барабани, а стрункі індуси в білих чалмах, схрестивши ноги, сиділи на червоних матах і, граючи на довгих очеретяних та латунних сопілках, заворожували,— чи вдавали, що заворожують, — великих кобр і жахливих рогатих гадюк. Різкі паузи та пронизливі дисонанси цієї варварської музики зворушували іноді Доріана — коли ґрація Шуберта, прекрасна елегійність Шопена, могутня гармонія самого Бетговена анітрохи вже не зачіпали його.

Він визбирував з усіх кінців світу найчудернацькіші музичні інструменти, що тільки міг знайти, — навіть із могильників вимерлих народів і від небагатьох диких племен, що сподобилися вижити при зіткненні з західною цивілізацією, — і любив брати їх у руки, прислухаючись до дивних звуків. Він мав таємничий "джурупарис" індіян із Ріо-Неґро, дивитись на який жінкам узагалі заборонено, а юнакам побачити його можна лише після посту й самокатування; мав глиняні глечики перуанців, що наслідують пронизливі пташині крики; мав і ті флейти з людських кісток, що їх чув Альфонсо де Овалле у Чилі,

і напрочуд ніжнодзвінкі камінці зеленого яспису з-під Куско. Були в Доріановій колекції також розмальовані гарбузини з галькою всередині, що торохкоче, коли потрясти посудиною, і довга мексиканська сурма, граючи на якій, на відміну від звичайного, втягують повітря в себе, і неприємний на слух "туре" амазонських племен, що ним подають звістку вартові, чатуючи цілими днями на високих деревах ("туре" цей, кажуть, чути на віддалі трьох ліг), і "тепоназтлі" з двома вібристими дерев'яними язичками в ньому — палички до цього барабана з Мексики змащують камеддю із молочного соку рослин, — і "йотли", дзвоники ацтеків, підвішувані кетягами, наче виноград, — і величезний циліндричний барабан, напнутий зміїною шкірою, що його в мексиканському храмі бачив Кортесів супутник Бернал Діас і залишив мальовничий опис меланхолійного звучання цього інструменту.

Доріана чарувала сама химерність цих витворів, своєрідним захватом проймала його думка, що Мистецтво, як і Природа, має теж страховища — речі, потворні на форму і бридкі на голос. Однак через деякий час вони вже оприкріли йому, і він, сидячи знову в опері, один чи з лордом Генрі, захоплено слухав "Тангейзера" і в увертюрі до цього величного твору вловлював відбиття трагедії своєї власної душі.

При одній нагоді Доріан заходився вивчати коштовне каміння. Він з'явився на бал-маскарад у костюмі Анн де Жуайоза, адмірала Франції, — Доріанове вбрання було тоді оздоблене п'ятьмастами шістдесятьма перлинами. Цей потяг до коштовностей заполонив Доріана на багато років, та, власне, й ніколи вже не облишав його. Часто, бувало, увесь день сидів він, то перебираючи, то розкладаючи по скриньках камінці зі своїх скарбів — як от оливково-зелені хризоберили, що багряніють при штучному освітленні; кимофари, перевиті сріблястими волосинками; фісташкового кольору перидоти; рожевуваті й золотаві, наче вино, топази; полум'яно-червоні

іскрики з мерехтливими чотирипромінними зірочками всередині; огнистобарвні ґранати; жовтогарячі та бузкові шпинелі; аметисти, що леліють то рубіном, то шафіром. Його захоплювало червоне золото сонячного каменю, і перлиста білість місячного каменю, і мінлива веселка молочного опалу. Він дістав із Амстердама смарагди, надзвичайні розмірами та розмаїттям барв, і володів найціннішим видом туркусу, що на нього заздрим оком поглядали знавці.

Доріан познайомився з найдивовижнішими історіями про коштовне каміння. Так, у творі Альфонсо "Clericalis Disciplina" згадується змій з очима із справжнього гіацинту; в романтичній легенді про Олександра Македонського, завойовника Ематії, сказано, що він знайшов у Йорданській долині зміїв, "кільця на спинах яких щиро смарагдові". Філострат розповідає про дракона з самоцвітом у мозку і зауважує, що, "уздрівши золоті письмена та ясно-червоні шати", страховисько те впадає в чарівний сон, і тоді його можна вбити. Великий алхімік П'єр де Боніфас твердить, що діамант уневиднює людину, а індійський агат — окрасномовлює. Сердолік заспокоює гнів, гіацинт накликає сон, аметист розвіює винні випари. Ґранат виганяє бісів з людини, а від гідрофану блідне місяць. Селеніт прибуває і убуває разом з місяцем, а знешкодити мелоцей, що викриває злодіїв, можна лише кров'ю козленяти. Леонард Каміл бачив добутий із мозку тільки-но забитої жаби білий камінчик, що виявився певною протиотрутою. Безоар, знайдений у серці аравійського оленя, може своїми чарами лікувати від чуми. У гніздах аравійських птахів є аспілат, що, за Демокрітом, оберігає від вогню того, хто цей камінець носить.

На церемонії коронації король Сейлану проїздив верхи через столицю з великим рубіном у руці. У палацові брами короля-священика Іоанна, "зроблені з халцедону, було вмуровано ріг змії, щоб ніхто не міг пронести отрути в палац". Над фронтоном містилося "два золотих яблука з іскриком усередині кожного",

щоб удень сяло золото, а вночі іскрики. Лодж у своєму химерному романі "Перлина Америки" каже, що в покої королеви можна було уздріти "срібні постаті цнотливих дам цілого світу, які вдивлялись у красиві свічада з хризолітів, іскриків, шафірів і зелених смарагдів". Марко Поло бачив, як мешканці Зіпанґу — Японії — вкладають у рот небіжчикам рожеві перлини. Морське страховисько закохалося в одну перлину і вбило нурця, котрий виловив її і віддав перському цареві Перозе, а опісля сім місяців тужило над своєю втратою. Коли ж згодом гунни заманили царя у велику пастку, той викинув перлину — так твердить Прокопій, — і її ніколи вже не знайшли, хоч імператор Анастасій обіцяв за неї п'ятсот фунтів золотом. Король Малабару показував одному венеційцеві чотки з трьохсот чотирьох перлин — за числом богів, що їм він поклонявся.

Згідно з Брантомом, коли герцог Валентінуа, син папи римського Олександра VI, прибув у гості до французького короля Луї XII, його кінь був увесь покритий золотим листям, а шапку герцога унизував подвійний ряд сліпучо-сяйних рубінів. Чотириста двадцять один діамант прикрашав стремена коня, на якому їздив Чарлз, король англійський. Річард II мав плащ, чисто весь усіяний оранжевими лалами — поцінували його в тридцять тисяч марок. Гол пише, що Генрі VIII до Тауеру на коронування їхав убраний в "камзол із золотого грезету, нагрудник його було розшито діамантами та іншими коштовними камінцями, а пишну перев'язь оздоблювали великі й ніжно-червоні лали". Фаворитки Джеймса I носили смарагдові сережки у філігранній золотій оправі. Едвард II подарував Пірсові Ґевстону панцир з червоного золота, поцяткованого гіацинтами, колет із золотих троянд, прикрашений камінцями туркусу, і шапчину, усипану перлинами. Генрі II носив рукавички, сподоблені самоцвітами аж по лікті, а на його мисливській рукавиці красувалося дванадцять рубінів і п'ятдесят два великих орієнти. Шапку Карла Сміливого,

останнього герцога Бурґундського з цієї династії, унизували грушуваті перлини й шафіри.

Ото вишукане було колись життя! Таке разюче у своїй пишноті, у своїх оздобах! Навіть читати про ці розкоші з давноминулих часів була насолода...

Пізніше Доріанова увага перекинулася на вишивані прикраси і гобелени, що замінили фрески в прохолодних оселях північних народів Європи. Знайомлячись ближче з вишиванням, — а Доріан мав надзвичайну здібність геть повністю заглиблюватись у предмет, що на разі цікавив його, — він мало не зі смутком думав про руїну, до якої Час призводить усе прекрасне і чудове. Та хоч там як, а сам він уник цієї долі. Минало літо за літом, жовті жонкілі розквітали й в'янули багато разів уже, і жахливі ночі все повторювались у своїй ганьбі, але він сам лишався незмінним. Жодна зима не спотворила йому обличчя, не знищила його квітучої вроди. А наскільки ж інакша суджена доля речам! Де вони подівалися? Де те величне шатранового кольору одіння зі сценами боротьби богів і титанів, що його пошили смугляві дівчата задля насолоди Афіни? Де той величезний веларіум, що Нерон наказав був напнути над римським Колізеєм, — те широченне пурпурове вітрило з розмальованим на ньому небом і Аполлоном на колісниці з білими кіньми в золотій упряжі? Ревний жаль поймав Доріана, що йому не судилося побачити серветок жерця Сонця — Геліоґабала, розшитих усіма лагоминами й наїдками, які тільки можливі на бенкетах; або погребальне вбрання короля Шилперіка, усіяне трьома сотнями золотих бджілок; або ті фантастичні шати, що так обурили єпископа Понтійського, — на них були намальовані "леви, пантери, ведмеді, собаки, ліси, скелі, мисливці — тобто все, що художник міг запозичити з натури"; або той камзол Карла Орлеанського з вигаптуваними на рукавах нотами й текстом пісні, яка починалася словами: "Madame, je suis tout joyeux"5, — нотні лінійки там вимережали

золотом, а кожен нотний знак, у ті часи квадратовий формою, складався з чотирьох перлин.

Доріан вичитав про наготовлений для королеви Іоанни Бурґундської покій у Реймському палаці, де на стінах було "вишито тисячу триста двадцять одного папугу з гербом короля на крилі кожного і п'ятсот шістдесят одну бабку з гербом королеви на крилі кожної, і все це із щирого золота". Жалобну одрину Катерини Медічі покривав чорний оксамит, поцяткований півмісяцями і сонцями; вишиті зелені вінки й гірлянди урозмаїчували срібне й золоте тло луданових запон, а на торочках їх переливалися перлини. І містилася ця одрина у спальні, увішаній емблемами королеви з чорного оксамиту на срібній парчі. Луї XIV мав у своїх палатах вигаптувані золотом каріатиди, заввишки в п'ятнадцять футів. Парадне ложе Яна Собеського, короля Польщі, стояло під шатром із золотого смірнського грезету, на якому було нанизано туркусом вірші з Корану. На його прекрасних виточених підпорках із золоченого срібла красувалося безліч медальйонів, оздоблених емаллю і коштовним камінням. Шатро це поляки захопили в турецькому таборі біля Відня — під його мінливою позолотою колись маяла Магометова корогва.

Отак цілий рік Доріан усе колекціонував найдобірніші зразки тканин і вишивок. Мав він чудовий муслін із Делі — з гарно витканими візерунками із золотого пальмового листя і райдужних крилець жуків; газ із Дакки, через свою прозорість знаний на всьому сході під назвами "тканe повітря", "водяний струмінь" і "вечірня роса"; дивовижно розмальовані тканини з Яви; жовті китайські куртини тонкої роботи; книжки в оправі з брунастого атласу або красивого блакитного єдвабу, затканого французькими ліліями, птахами та іншими образками; мереживні угорські покривала; сицилійську парчу і цупкий іспанський оксамит; грузинські вироби, опоряджені золотими

монетами; зелено-золотисті японські тканини з чудово на них вигаптуваними птахами.

Пристрасна цікавість була в Доріана і до культових убрань, як і взагалі до всього, пов'язаного з релігійними обрядами. В довгих кедрових скринях, що тяглись уздовж західної галереї його будинку, зберігалося чимало рідкісних і прекрасних одінь, справді вартих того, щоб їх носили наречені Христові, які мають убиратись у пурпур, коштовності й тонке полотно, аби вкрити свої бліді схудлі тіла, виснажені в доброхітних стражданнях і зранені самобичуваннями. Доріан мав і пишну ризу з малинового шовку, перебраного золотистими нитками лудану; ця риза була рясно усіяна золотими плодами гранату у вінках з шестипелюсткових квіток і розшита ананасами з дрібних перлин. На орарі окремими сценами змальовувалося життя Пресвятої Діви, а її освячення зображував кольоровий шовк на каптурі. То була італійська робота XV сторіччя. На іншій ризі, із зеленого оксамиту, пучками у вигляді сердець було вишито листя аканту, від якого відгалужувалися білі квітки на довгих стебельцях, при кінці оздоблені срібними нитками й кольоровим бісером, а на застіжці золотом була вигаптувана голова серафима. Орар був затканий візерунками з червоного й золотого шовку і весь яскрів медальйонами з образками святих та великомучеників, у тім числі й святого Себастіяна. Доріан володів також іншими одіннями священнослужителів — з бурштинового і блакитного шовку, з золотої парчі, з лудану та грезету, на яких було зображено страсті Господні й розп'яття, і повишивано левів, павичів та інші емблеми; зберігалися тут далматики з білого атласу й рожевого лудану, оздоблені тюльпанами, дельфінами та ліліями; покрови до вівтарів з малинового оксамиту і голубого полотна; чимало антимінсів, покровів на потири та священних корогов. Містичні відправи, що для них ці речі призначалися, чимось розворушували Доріанові уяву.

Бо ж і збирав Доріан у своєму розкішному будинку всі ті скарби — лише вбачаючи в них засіб забутись, бодай ненадовго скинутися страху, який інколи ставав уже майже нестерпним. У порожній замкненій кімнаті, де пройшли хлоп'ячі літа Доріана, він сам повісив на стіні свого жахливого портрета, що дедалі змінюючись, являв йому на очі розклад його власної душі. Портрет був закритий пурпурно-золотим пологом. Бувало, цілими тижнями Доріан не заглядав сюди і, забуваючи про існування бридкої своєї подобизни, робився знову, як давно колись, невимушено безжурним і веселим, палко закоханим у саме життя. А тоді нараз посеред ночі тайкома вибирався з дому до гидотних вертепів біля Блу-Ґейт-філдс і лишався там день крізь день, аж доки його звідти не виганяли. Повернувшися ж додому, він сідав перед портретом, часом із ненавистю і до нього, й до себе, а то з визивною гордістю індивідуаліста, з гордістю, що й сама не без гріховних чар, і осміхався приховано-зловтішно до своєї потворної тіні, рокованої нести тягар, що належав йому самому.

По кількох роках Доріанові вже несила була перебувати довший час поза Англією, і він мусив відмовитись і від вілли в Трувілі, що винаймали вони вдвох з лордом Генрі, і від маленького обгородженого білим муром будиночка в Алжирі, де вони провели не одну зиму. Він просто не міг бути далеко від портрета, що зробився таким важливим складником його життя. До того ж Доріан побоювався, щоб хтось під таку годину не дістався до тієї кімнати, хоч він і не забув укріпити замок мудрованими запорами.

Доріан добре усвідомлював, що портрет все одно нікому нічого б не сказав. Гидкі знаки неморальності, щоправда, не знищили подібності портрета до нього самого, але це не було ніяким доказом. Доріан узяв би на сміх кожного, хто спробував би ущипнути його цим. Чень не він же малював портрет! То ж чим його мають обходити розбещеність і наруга, що

промовляють із намальованого обличчя? Та навіть якби він і поділився з ким своїми страхами — чи ж би хто повірив?

А проте він боявся. Часом, розважаючи гостей у своєму будинку в Нотінґемширі — аристократична молодь була його звичайним товариством — і приголомшуючи ціле графство марнотратними розкошами й бучною пишнотою свого способу життя, він раптом у самому розпалі кидав веселощі і стрімголов мчав до Лондона переконатись, чи не висадив хто дверей до тієї кімнати і чи на місці портрет. На саму тільки думку про це Доріана оперізував холодний жах. Тоді ж бо світ дізнається про його таємницю! А може, дехто вже й тепер підозрює щось?

Бо, хоч він і зачаровував багатьох, не обмаль було й таких, що не клали в ньому віри. Його ледве не забалотували в одному вест-ендському клубі, бути членом якого він мав цілковите право з огляду на своє походження і становище. Розповідали також, що коли один Доріанів приятель привів його до курильної кімнати в клубі "Черіл", герцог Бервік та ще якийсь добродій демонстративно підвелись і вийшли. Доріан мав уже років двадцять п'ять, коли про нього почали ширитись поголоски. Подейкували, що хтось бачив його в якомусь брудному притоні аж край Вайтчепелу, де він зчепився з чужоземними матросами; поговорювали, що він приятелює зі злодіями та фальшивниками грошей і знається на секретах їхнього ремесла. Лиха слава оточувала його дивні відлуки, і щоразу, коли він знову з'являвся в світі, чоловіки шепотілися по кутках, а проходячи повз нього, зневажливо посміхались або кидали холодні допитливі погляди, мовби заповзявшися вивідати його таємницю.

На прояви такої зухвалості й неповаги Доріан, звичайно, не зважав, а його щира товариськість, чарівний, сливе хлоп'ячий усміх, принадність чудесної юності, що, здавалося, ніколи не облишить його, для більшості людей були самі з себе

достатньою відповіддю на обмови, як вони називали ті чутки про Доріана. Однак зауважили й те, що дехто з найближчих Доріанових друзів згодом став обминати його. Жінки, що перше безтямно кохали Доріана, заради нього знехтувавши пристойність та громадську думку, тепер блідли з сорому й жаху, тільки-но Доріан Ґрей увіходив до кімнати.

Але в очах багатьох поговори про Доріана лише збільшували його надзвичайні й небезпечні чари. Та й велике його багатство певною мірою свідчило за нього. Суспільність, принаймні цивілізована суспільність, не дуже схильна повірити на шкоду людям багатим і привабливим. Вона інстинктивно відчуває, що добрі манери важать більше за моральність і що мати тямущого кухаря далеко важливіше, аніж бути самому найпристойнішою людиною. Та й справді-бо, коли вас почастували поганим вином або кепським обідом, вельми сумнівна втіха сказати про господаря дому, що він бездоганний у приватному житті. Лорд Генрі якось завважив, коли зайшла про це мова, що подати ледь теплі страви на стіл — провина, якої не спокутують навіть найбільші чесноти. І багато чим можна підтвердити його думку. Бо в порядному товаристві приписи такі самі — або повинні бути такі самі, — як і в мистецтві: форма тут найістотніше. Вона має сполучати в собі високу врочистість з умовністю церемонії, має поєднувати нещирість романтичної п'єси з дотепністю і красою, через що ми й захоплюємось такими п'єсами. Хіба нещирість така вже страшна річ? Либонь, що ні. Це ж лише засіб, що дозволяє людині помножувати свою індивідуальність!

В усякому разі, такої думки був Доріан Ґрей. Він усе дивувався поверховості тих, хто уявляє собі наше "я" простим, сталим, надійним і однорідним. Як на Доріана, то людина — це істота з міріадами життів і почувань, складне багатообразне створіння, що несе в собі незбагненні спадки думок та

пристрастей і що сама її плоть заражена страхітливими недугами предків.

Доріан любив походжати холодною і похмурою портретною галереєю у своєму маєтку і вдивлятись у такі розмаїті портрети тих, чия кров текла в його жилах. Ось Філіп Герберт: про нього Френсіс Осборн у "Спогадах з часів правління королеви Елізабет і короля Джеймса" розповідає, що "ним захоплювалися при дворі завдяки його гарному обличчю, яким, одначе, він недовго тішився". Чи це не життя юного Герберта він, Доріан, часом повторював у своєму житті? Може, це якийсь отрутний мікроб переходив із тіла в тіло, аж поки дістався Доріанові? І чи не підсвідоме відчуття тієї рано знівеченої вроди спонукало Доріана, несподівано і майже безпричинно, висловити у Безілевій робітні оте божевільне благання, що так змінило все його життя?..

А ось в обшитій золотом червоній камізельці й короткому плащі, оздобленому коштовностями, в брижах і вилогах з позлотистою облямівкою стоїть сер Ентоні Шерард, а біля його ніг складено срібно-чорний обладунок. Яку спадщину він лишив по собі? Може, це коханець Джованни Неаполітанської заповів йому, Доріанові, свій гріх і ганьбу? Може, Доріан просто переводить у життя те, про що тільки боязко марив цей давно покійний предок?..

Ось на збляклому полотні усміхається леді Елізабет Девере — на ній газовий капелюшок, а корсаж з рожевими рукавами в розрізах усіяний перлинами. В її правій руці квітка, а лівою вона стискає емалеве намисто з білих та червоних троянд. На столі обік неї лежать мандоліна і яблуко. На її гостроносих черевичках великі зелені розетки. Доріан знав її життя, чув дивні історії її закоханців. Чи не було в ньому дечого від темпераменту цієї жінки? Її подовгасті очі під важкими повіками дивилися на нього начебто з цікавістю...

А цей Джордж Вілоубі з напудреною перукою і чудними мушками на виду — що він заповів Доріанові? Зле він виглядає — смугляве обличчя його насумрене, сластолюбні губи скривлені в зневазі. Пишні мереживні вилоги облягають сухорляві руки, а пальці унизані каблучками. Цей джиґун XVIII сторіччя замолоду товаришував з лордом Феррарсом...

А другий лорд Бекенгем, колега принца-регента, майбутнього Джорджа IV, в його найбуйнішу пору, і один із свідків його потаємного шлюбу з місіс Фіцгерберт? Які пристрасті передав нащадкові цей красунь з каштановими кучерями і зухвало-гордовитою поставою? Світ його числив безчесним — він вів перед на звісних оргіях у Карлтон-гауз. Орден Підв'язки сяє у нього на грудях... Поряд портрет його дружини, блідої, з тонкими губами, жінки в чорному. її кров також пульсує в Доріані... І незвичайне ж це все!

А його мати — жінка з обличчям леді Гамільтон, з вологими, наче від вина, устами? Доріан знав, що успадкував від неї. Від неї — його врода і пристрасний потяг до вроди інших. Убрана вакханкою, вона усміхається до нього з портрета. В її волоссі виноградне листя, пурпуровий трунок виплескує із келиха в руці. Барви обличчя вже зблякли на полотні, та очі все ще надять до себе глибиною і яскравістю. Доріанові здавалося, що вони йдуть назирцем, куди б він не подався...

Але людина має предків не тільки у власному роді, а й у письменстві. І чимало з них, може, навіть ближчі їй вдачею і темпераментом, та й впливу їх людина, безперечно, більш свідома. Часом Доріан дивився на цілу історію людства просто як на літопис свого власного життя — не того, що втілювалось у конкретних вчинках і обставинах, а того, яке творила його уява і до якого вабили Доріана його мозок та пристрасті. Він відчував, що вони всі близькі йому — ті дивні й жахливі постаті, що пройшли світовою сценою і зробили гріх таким спокусливим,

а зло сповнили такої витонченої" принадності. Здавалося, їхні життя в якийсь таємничий спосіб переплелися з його власним.

Герой того дивовижного роману, що так вплинув на Доріанове життя, теж улягав цій химерній фантазії. У сьомому розділі він розповідає про себе, як в одінні Тіберія сидів, бувало, у саду на Капрі, увінчаний лаврами, що вберігають від блискавки, і читав сороміцькі книжки Елефантіди, а круг нього поважно походжали карлики й павичі, і флейтист передражнював кадильника фіміаму. І як він, мов Каліґула, бенкетував по стайнях з конюхами в зелених туніках і вечеряв з ясел із слонової кості разом зі своїм конем, прикрашеним на лобі самоцвітною опаскою. І як він, мов Доміціан снував уздовж коридора із блискучого мармуру, шукаючи запалими очима відбиття кинджала, що мав збавити його віку, і мучила його taedium vitae — ця жахлива знудженість життям, що на неї слабують ті, кому життя дарує геть-чисто все. Як він крізь прозірний смарагд вдивлявся у криваву бійню на арені цирку, а потім сріблом підковані мули везли його в перлистій і пурпуровій колісниці Ґранатовою дорогою до Золотого палацу, і до нього долинала людська клятьба на його, цезаря Нерона, адресу. І як він, мов Геліоґабал, розмалював собі обличчя, і пряв укупі з жіноцтвом, і наказав приставити із Карфаґена богиню Місяця, і повінчав її містичним шлюбом із богом Сонця.

Знов і знов перечитував Доріан цей фантастичний розділ і два подальші, де, наче на якихось дивовижних гобеленах чи тонкої роботи емалях, проступали моторошні й прекрасні постаті тих, кого Розбещеність, Кровожерливість і Пересит зробили страхітливими або навіженими. Філіппо, герцог Міланський, котрий убив свою дружину і намастив їй губи червоною отрутою, щоб її коханець з поцілунком прийняв смерть із уст тієї, кого він пестив. Венеціець П'єтро Барбі, знаний як папа Павло II, що спромігся у своєму марнослав'ї посісти титул Формозуса — тобто Прекрасного; тіару його, в

двісті тисяч флоринів вартістю, було набуто коштом жахливого злочину. Міланець Джіан Марія Вісконті, що зацьковував живих людей гончаками і що його забите тіло усипала трояндами якась повія-закоханка. Чезаре Борджіа на білому коні — верхи обіч нього Братовбивство, а сам він у мантії, заплямованій кров'ю Перотто. П'єтро Ріаріо — син і улюбленець папи Сікста IV — молодий кардинал, архієпископ флорентійський, що його врода дорівнювала тільки його розпусті: Леонору Араґонську він приймав у наметі з білого й малинового шовку, прикрашеному статуетками німф та кентаврів; він звелів позолотити хлопчика, що мав правити на бенкеті за Ґанімеда або Гіласа. Едзеліно, що його меланхолію виліковувало тільки видовище смерті, — до крові ласий він був, як інші до червоного вина; сином диявола називає його легенда — його, що ошукав свого батька, граючи з ним у кості на власну душу. Джіамбаттіста Чибо, що, ставши папою, мов на глум, прибрав собі ім'я Іннокентія — тобто Невинного; у млявих жилах його текла кров трьох юнаків, що перелив йому лікар-єврей. Сіджизмондо Малатеста, коханець Ізотти і владар Рімін, що його зображення, як ворога Бога й людини, було спалено в Римі: він серветкою задушив Поліксену, Джіневру д'Есте пригостив смарагдовим келихом з отруйним данням, а на честь своєї ганебної пристрасті спорудив поганський храм, де правилися християнські служби. Карл VI, що так безтямно закохався в братову дружину, аж прокажений перестеріг його в близькому божевіллі; і коли він таки став несповна розуму, заспокоїти його могли тільки сарацинські карти з образками Кохання, Смерті та Безуму. Ґріфонетто Бальоні*, в ошатному камзолі й самоцвітній шапці на своїх кучерях, до листя аканту подібних, — він убив Асторре разом з його нареченою, Сімонетто разом з його пажем, а сам був такий гарний на вроду, що коли він лежав, умирущий, на жовтому базарному майдані в Перуджії, то навіть ті, що його ненавиділи, не могли стримати ридань, і Атланта, що мала для нього тільки слова прокляття, благословила його...

Чимось моторошним заворожували всі вони. Доріан снив їх ночами і бачив у своїй збудженій уяві вдень. Доба Відродження знала незвичайні способи отруєння — отруєння шоломом і запаленим смолоскипом, вигаптуваною рукавичкою і коштовним віялом, позолоченою мускусною кулькою і бурштиновим намистом. Доріана Ґрея отруїла книжка. І бували хвилини, коли він зло сприймав лише як засіб, що допомагає йому справдити своє розуміння прекрасного.

Розділ XII

Це сталося дев'ятого листопада, напередодні дня його народження, — як він часто пригадував згодом. Йому сповнялося тридцять вісім років.

Близько одинадцятої години вечора Доріан, по саму шию закутаний у хутро — оскільки було холодно й імлисто, — пішки повертався додому від лорда Генрі, де він обідав. На розі Ґровнер-сквер і Саут-Одлі-стріт повз нього в тумані хутко промайнула постать у довгому пальті з піднятим коміром і з валізкою в руці. Доріан упізнав перехожого — то був Безіл Голворд. Нараз Доріана пойняв мимовільний жах. Він нічим не виказав, що побачив художника, і квапливо рушив далі.

Але Голворд устиг завважити його. Доріан чув, як той спочатку зупинився, а потім метнувся назад. За хвилину рука художника доторкнулась його ліктя.

— Доріане! От добре! Я ж із дев'ятої години чекав на вас у бібліотеці. Врешті я пожалів вашого стомленого служника й сказав йому випустити мене і йти спати. Сьогодні опівночі я від'їжджаю до Парижа, і мені дуже хотілося побачити вас на прощання. Коли ви проходили повз мене, мені здалося, що я

впізнав вас, вірніш, ваше хутро. Але я не був цілком певний... А ви не впізнали мене?

— У такій мряці, любий Безіле? Де там, я зараз навіть Ґровнер-сквер не впізнаю! Здається, мій будинок десь тут поруч, хоч напевно я й не скажу... Шкода, що ви від'їжджаєте, ми ж не бачилися бозна-скільки. Але, сподіваюсь, ви невдовзі повернетесь?

— Ні, мене в Англії не буде з півроку. Я маю намір найняти в Парижі робітню і замкнутися, аж поки скінчу одну велику картину. Та я не про себе хотів з вами поговорити... А ось і ваш під'їзд. Можна, я зайду на хвилину? Мені треба дещо вам сказати.

— Прошу, прошу, любий Безіле. Тільки чи не спізнитесь ви на поїзд? — байдуже спитав Доріан Ґрей, підійнявшись східцями і відмикаючи двері.

Крізь туман мжичило світло ліхтаря, і Голворд глянув на годинника.

— У мене ще досить часу, — відповів він. — Поїзд відходить у чверть на першу, а зараз тільки одинадцята. Я ж саме йшов до клубу, коли ми зустрілися, — я подумав, що ви там. А все важке я вже відправив, отож з багажем ніякої затримки не буде. Зі мною лише ця валізка, і за двадцять хвилин я легко дістануся до вокзалу.

Доріан усміхнено глянув на нього.

— Ну й спосіб подорожувати славетному маляреві! З валізкою в руках і благеньким пальтом на плечах!.. Що ж, заходьте, а то туман забереться в дім. Тільки майте на увазі:

ніяких серйозних матерій. У наш час нема нічого серйозного. Принаймні не повинно бути.

Голворд лише крутнув головою і слідом за Доріаном пройшов у його бібліотеку. Там у великому каміні яскраво палахкотів вогонь. Горіли лампи. На столику, викладеному дерев'яною мозаїкою, стояв відкритий срібний погрібець з напоями, сифони з содовою водою і кілька високих кришталевих келихів.

— Бачите, ваш служник зробив усе, щоб я почувався, як удома. Приніс усе, чого тільки мені забаглося, — навіть ваші найкращі цигарки з золотими кінчиками. Він дуже гостинний, і мені більше до вподоби, ніж той француз, що був раніш у вас. До речі, де він подівся? Доріан знизав плечима.

— Здається, одружився з покоївкою леді Редлі і влаштував її в Парижі як англійську кравчиню. Кажуть, що там англоманія тепер дуже в моді. Химерують французи, правда? А Віктор, мушу визнати, був досить добрий служник. Мені він не подобався, але я нічого не міг йому закинути... Знаєте, отак хіба часом приверзуться всілякі дурниці!.. Він і справді був дуже відданий мені і, здається, з жалем у серці покидав мій дім... Ще бренді з содовою? Чи, може, рейнвейну з зельтерською? Мені більше до смаку рейнвейн. В сусідній кімнаті, певно, знайдеться пляшка.

— Дякую, мені досить, — мовив художник, скидаючи капелюха й пальто і кладучи їх на валізку в кутку кімнати. — От що, любий мій: я хочу поговорити з вами таки серйозно. Ну, ну, не хмуртеся так, мені й без того прикро починати.

— Про що це ви? — роздратовано сказав Доріан, відкидаючись на канапі. — Сподіваюся, не про мене буде мова?

На сьогодні я вже мав себе донесхочу — тепер я волів би побути кимось іншим.

— Ні, саме про вас, — з підкресленою поважністю в голосі відповів Голворд. — І я мушу це сказати. Я заберу у вас тільки яких півгодини.

— Півгодини! — зітхнувши, буркнув Доріан і запалив цигарку.

— Я лише хочу дещо спитати, Доріане, і коли я торкаюся цієї теми, то виключно заради вас. Гадаю, вам би треба знати, що про вас у Лондоні розповідають найнеможливіші страхіття.

— А я не хочу нічого знати про це. Мене цікавлять плітки про інших людей, а не про себе самого. У них нема принад новизни.

— Вони повинні цікавити вас, Доріане. Кожній порядній людині дорога її репутація. Ви ж не хочете, щоб вас вважали аморальним і безчесним. Авжеж, у вас високе становище, багатство й таке інше. Але це ще не все. Скажу вам щиро — я ані на крихту не вірю в ці чутки. В усякому разі, не можу вірити, коли бачу вас. Адже розбещеність полишає сліди на людському обличчі, її не можна втаїти. Іноді мовлять про "потаємні" вади. Але таких не існує. Аморальне життя позначиться на обрисах рота, на обважнілих повіках, навіть на формі рук. Торік один добродій, — ім'я байдуже, але ви його знаєте, — прийшов до мене замовити портрета. Я ніколи раніше з ним не бачився, ніколи й нічого не чув про нього; щоправда, опісля наслухався вдосталь. Так от він запропонував шалені гроші, але я відмовився: його пальці чимось одразу викликали в мене огиду. Тепер я знаю, що мав цілковиту рацію, чуття не підвело мене — життєвий шлях цієї людини страшний! Але ви, Доріане!.. Ваше

чисте, невинне обличчя, ваша чудесна незаймана юність... Ні, я не можу повірити в жодне криве слово на вас! І однак бачу я вас тепер незчаста, ви ніколи вже не заходите до мене в робітню, і ми далеко один від одного. Тож коли я чую всі ці брудні історії про вас, — я не знаю, чим відповісти. Чому це, Доріане, така людина, як герцог Бервік, виходить з кімнати в клубі, щойно тільки ви там з'являєтесь? Чому це багато шанованих лондонців ані у вас не бувають, ані самі вас не запрошують? Ви один час приятелювали з лордом Стейвлі. Минулого тижня я зустрів його на обіді. У розмові якось згадали вас — у зв'язку з тими мініатюрами, що ви дали на виставку в галерею Дадлі. Стейвлі презирливо скривився, почувши ваше ім'я, і сказав, що у вас, може, і найхудожніші смаки, але що з вами не можна знатися чистій дівчині, а цнотливій жінці навіть бути в одній кімнаті з такою людиною і то не годиться. Я нагадав йому, що ви мій друг, і зажадав пояснень. І він їх дав. Так навпростець і виклав перед усіма! Це був жах! Чому дружба з вами така фатальна для молодих людей? Той нещасний хлопчина з гвардії, що заподіяв смерть собі. Ви ж були близьким його приятелем! Потім сер Генрі Ештон, що так заплямував свою репутацію, аж мусив покинути Англію — ви ж із ним були нерозлучні! А цей Адріан Сінґлетон, — до чого він докотився!? А одинак-син лорда Кента, — яке його майбутнє? Я вчора стрів старого на Сент-Джеймс-стріт — він просто вбитий наругою і горем. А юний герцог Перт? Яке життя він веде тепер? Хіба хоч одна порядна людина погодиться мати з ним що спільного?

— Стривайте, Безіле. Ви говорите про те, чого зовсім не знаєте, — перепинив його Доріан Ґрей, кусаючи губи. Безмежну зневагу чути було у нього в голосі. — Ви питаєте, чому Бервік виходить з кімнати, коли я туди входжу? Це тому, що я знаю все про його життя, а не тому, що він знає щось про моє. Де ж може бути чистим ім'я людини, в жилах якої тече така кров! Ви питаєте за Генрі Ештона і юного герцога Перта. Хіба це я навчив Ештона його пороків, а герцога — розпусти? Якщо

недолугий Кентів син узяв собі якусь вуличну розтіпаху за жінку, то до чого тут я? Якщо Адріан Сінґлетон підробив підпис приятеля на векселі, то хіба я мав утримувати його від цього? Знаю я, як у нашій країні вміють плескати язиками. Наші буржуа люблять за жирним обідом пописатися своїми чеснотами та пускати поголоски про, мовляв, "моральний розклад" аристократії, вдаючи, ніби й вони теж належать до світського товариства і запанібрата з тими, кого обмовляють. У нас в Англії досить людині бути несхожою на інших — чи то розумом, чи вдачею, — як перший-ліпший пащикун може верзти про неї казна-що. А як живуть вони, ті, хто претендує на добропорядність? Любий мій, ви забуваєте, що ми на батьківщині лицемірів.

— Доріане, та не в цьому справа! — скрикнув Голворд. — Я знаю, Англія доволі зіпсута, і англійське суспільство ні на що не здале. Але саме через те я й хочу, щоб ви були чистим. А ви — не таким виявилися... Ми маємо право оцінювати людину з того, як вона впливає на своїх друзів. Ваші ж друзі, здається, втратили будь-яке поняття про честь, добро, цноту. Ви заразили їх шалом до насолод. І вони скотились у прірву. Ви довели їх до того. Так, ви довели — і ви ще можете безжурно усміхатись, як от і зараз!.. Але є ще й гірше. Вас із Гаррі і водою не розіллєш. То хоча б через це, коли вже ніщо інше вас не стримує, ви не ославлювали б його сестри, щоб ім'я її кожен переминав на зубах!

— Обережніш, Безіле! Ви заходите надто далеко.

— Я мушу сказати, а ви мусите вислухати. І ви вислухаєте! До вашої зустрічі з леді Ґвендолен ніхто й уявити чогось лихого про неї не міг. А тепер чи знайдеться на весь Лондон хоч одна пристойна жінка, яка б згодилася прогулятись Парком в її товаристві? Таж навіть її дітям не дозволено жити з нею!.. Розповідають про вас і інше. Кажуть, що бачили, як удосвіта

викрадаєтеся ви з гидких притонів, як, переодягнуті, озирцем поспішаєте до найбрудніших лондонських вертепів. Цьому правда? Невже цьому правда? Спершу ці чутки лише смішили мене. Але тепер я здригаюся, коли чую їх. А будинок у вашому маєтку — що там діється? Доріане, ви й не уявляєте, що про вас говорять! Я не скажу, що, мовляв, не хочу вас напоумляти. Це Гаррі якось зауважив, що кожен, хто любить повчати інших, починає з цього слова, а далі раз у раз порушує його. Ні, я таки хочу напоумити вас. Я хочу, щоб люди поважали вас за ваше життя. Я хочу, щоб у вас було незаплямоване ім'я і бездоганна репутація. Я хочу, щоб ви перестали спілкуватися з усіма тими покидьками. Ну, що ви здвигуєте плечима, — невже вам усе це байдуже? Доріане, ви ж маєте такий надзвичайний вплив на людей, тож хай він буде на добро, а не на зло. Кажуть, близькість до вас псує кожного, і що досить вам заявитись у дім, як слідом приходить ганьба. Я не знаю, так це чи ні, — звідки мені знати? Але такий поголос про вас. І бодай дещо з того, що я чув, — безперечне. Лорд Ґлостер був одним з найближчих моїх друзів в Оксфорді. Так от він показував мені листа від дружини, що самотою доживала віку на своїй віллі в Ментоні. Ваше ім'я було вплетене в її моторошну сповідь — чогось подібного я ніколи в житті не чув! Я сказав Ґлостерові, що це неймовірне, що я знаю вас, як самого себе, і що ви не здатні на таку ницість. Але чи ж я знаю вас? Я запитую себе — і не можу скласти відповіді. Для того я перше мав би побачити вашу душу!

— Побачити мою душу! — пробелькотів Доріан Ґрей і схопився на ноги, полотніючи з жаху.

— Так, — повагом сказав Голворд, і глибокий жаль бринів йому в голосі, — побачити вашу душу... Та лише Богові це по силі.

Гіркий глумливий сміх розітнув Доріанові уста.

— Можете й ви побачити, і навіть зараз же! — вигукнув він, хапаючи зі столу лампу. — Ходімо, подивитесь на свою власну роботу! Чого б вам і не глянути на неї? А тоді, як матимете охоту, можете розповісти про це світові. Ніхто вам не повірить. Та якби й повірили, я б іще більше став їм через те подобатись. Я знаю нашу добу краще, ніж ви, хоч ви і роздабарюєте про неї з таким нудотним красномовством. Ходім-но. Ви вже доволі тут набазікали про моральний розклад. Тепер побачите його в живі очі.

Якісь безтямні гордощі чулись у кожному слові Доріана. Він стояв, з хлоп'ячою зухвалістю тупаючи ногою. Жорстока радість пойняла його на думку, що він поділиться з ким іншим своєю таємницею і що творець того портрета, джерела всієї його ганьби, приречений буде до решти днів своїх нести тягар огидливих згадок про те, чого він накоїв.

— Еге ж, — провадив Доріан, підходячи ближче і пильно дивлячись у суворі очі художника, — я покажу вам свою душу. Ви побачите те, що, на вашу думку, лише Богові дано бачити.

Голворд відсахнувся.

— Це блюзнірство, Доріане! Не кажіть так! Це жахливі слова і безглузді!

— Ви гадаєте? — Доріан знову засміявся.

— Я впевнений! А все, що я вам сказав сьогодні, — це заради вас. Ви ж знаєте, я завжди був вірним вашим другом.

— Не чіпайте мене! Скінчіть те, що маєте ще сказати.

Обличчя художникове сіпонуло болем. Якусь хвилину він стояв німо, охоплений почуттям безмежного жалю. Зрештою, хто дав йому право втручатись у життя Доріана Ґрея? Коли Доріан учинив бодай крихітку з того, що йому приписував поголос, то як же багато він мусив вистраждати! Голворд випростався і, підійшовши до каміна, задивився на полінячча в трепетливих вогнистих язичках серед білого, мов іній, попелу.

— Я чекаю, Безіле, — промовив Доріан твердо й чітко.

Голворд обернувся.

— Я маю ще сказати тільки одне: дайте мені відповідь на ті жахливі звинувачення, Доріане! Якщо ви скажете, що вони всі безпідставні, геть-чисто всі, я вам повірю. Відкиньте їх, Доріане, відкиньте! Хіба ви не бачите, що зі мною діється? О Боже! Тільки не кажіть мені, що ви зіпсутий, розпусний, безчесний.

Доріан Ґрей осміхнувся, зневажливо скрививши губи.

— Ходім нагору, Безіле, — спокійно мовив він. — Там у мене лежить щоденник — я його заповнюю день у день, тільки ніколи не виношу з тієї кімнати, де пишу. Я покажу його вам, якщо підете зі мною.

— Гаразд, я піду з вами, коли ви хочете. Я, бачу, вже спізнився на поїзд, але нехай, поїду завтра. Тільки не давайте мені зараз читати цього щоденника. Я хочу лише простої відповіді на моє запитання.

— Ви її дістанете нагорі. Тут це неможливо. Нічого, читання не забарить вас.

Розділ XIII

Вийшовши з кімнати, Доріан рушив сходами нагору. Безіл Голворд ступав позаду. Ішли вони знишка, як інстинктивно ходять люди поночі. Химерні тіні від лампи падали на стіни та сходи. Прорвався вітер і дзеленькнув десь шибкою.

Коли вони добулися горішньої площадинки, Доріан поставив лампу долі і встромив ключа в замковий отвір.

— Отже, ви наполягаєте, Безіле? — тихо спитав він.

—Так.

— Чудово! — Доріан посміхнувся, а тоді додав уже різким тоном: — Ви тільки один у світі маєте право знати все про мене. Ви куди більше, ніж гадаєте, причетні до мого життя.

Піднявши лампу, він відімкнув двері й увійшов. Зсередини війнуло холодне повітря, і вогонь у лампі спалахнув на мить темно-оранжевим світлом. Доріан здригнувся.

— Зачиніть двері за собою, — пошептом кинув він Голвордові, ставлячи лампу на стіл.

Художник ошелешено роздивлявся довкола. Знати було, що кімната вже довгі роки стоїть пусткою. Вицвілий фламандський гобелен, якась картина за пологом, стара італійська скриня, напівпорожня книжкова шафа та ще стілець і стіл — оце ніби й усе тут. Поки Доріан Ґрей запалював недогарок свічки на каміні, Голворд спостеріг, що все навкруг припало порохом і що килим дірявий. За панелями з шурхотом пробігла миша. Вогкий пліснявий дух витав у кімнаті.

— То ви гадаєте, Безіле, самий тільки Бог бачить душу людську? Відкиньте це покривало, і ви побачите мою душу!

Голос Доріанів звучав холодно і жорстоко.

— Доріане, ви що, з глузду з'їхали чи дурня клеїте? — насуплено мовив Голворд.

— Не хочете? Тоді я сам це зроблю, — сказав Доріан і, шарпнувши покривало, зірвав його з прутини й пошпурив на підлогу.

Зойк жаху вихопився у художника, коли в тьмяному світлі він побачив на полотні бридотно вишкірене обличчя. Вираз портрета викликав лише презирство й огиду. Боже милостивий, адже перед ним портрет Доріана Ґрея! Лице, хоч як жахливо знівечене, все ще зберігало часточку його чарівної вроди. Поріділі кучері ще трохи яскріли золотом, і ясною барвою ще горіли сластолюбні уста. У припухлих очах помітні були рештки їх вабливої блакиті, і не зовсім ще зникли благородні обриси точених ніздрів та стрункої шиї. Так, це сам Доріан. Але хто ж намалював його такого? Художник наче впізнавав свою руку, та й рама була знайома, роблена за його ескізом. Здогад — моторошно неймовірний, а все ж Голвордові зробилося страшно. Схопивши запалену свічку, він підніс її до портрета. У лівому кутку видніли довгі літери — його ім'я, виведене циноброю.

Це мерзенна пародія, це якась безчесна й підла сатира! Він ніколи не малював такого!.. І все-таки цей портрет — його робота. Голворд упізнав портрет, і враз гаряча кров немов застигла у нього в жилах. Його робота! Але ж бо що це значить? Чому портрет змінився?.. Він обернувся і безтямними очима втупився в Доріана. Губи його нервово сіпались, пересохлим язиком несила була ворухнути. Він провів рукою по чолу, вкритому холодним потом.

А молодик, прихилившись до полички над каміном, зосереджено стежив за ним — з таким виразом, як у людини, захопленої грою великого артиста. На його обличчі ні справжнього страждання, ані справжньої радості — просто гостра цікавість глядача та ще, може, очі поблискують переможисто. Вийнявши квітку з петельки, він мовби нюхав її.

— Що ж це таке? — спромігся нарешті на слово Голворд. Власний голос пролящав незвично різко, немов чужий, у його вухах.

— Багато років тому, коли я був ще зеленим хлопцем, — почав Доріан Ґрей, розминаючи пальцями квітку, — ви побачили мене. Ви взялися лестити мені і навчили пишатися власною вродою. Одного дня ви познайомили мене із своїм другом, і він пояснив мені, яке це диво — юність, і тоді ж ви скінчили мого портрета, що відкрив мені інше диво — красу. В якусь божевільну мить — я й досі не знаю, чи жалкую за тим, чи ні, — я висловив бажання... ви, мабуть, назвали б його молінням...

— Я пам'ятаю! О, ще й як пам'ятаю!.. Та ні, це ж неможливо! Просто тут вогко і полотно зайшло пліснявою. Чи, може, фарби мали в собі якийсь роз'їдливий матеріал... Ну Певно ж! Бо щось інше — це річ неможлива!

— А хіба взагалі є що-небудь неможливе? — пробурмотів Доріан Ґрей, підійшовши до вікна і притулившись чолом до холодної змокрілої шибки.

— Ви ж казали мені, що знищили картину!

— Я помилився. Вона знищила мене.

— Я не вірю, що це моя робота!

— Недобачаєте в ній свого ідеалу? — гірко мовив Доріан.

— Свого ідеалу, ви кажете?..

— Ні, це ви так казали.

— У цьому нічого не було поганого і нічого ганебного. Такого ідеалу, який у вашому образі я побачив, я ніколи вже не знайду. А це — обличчя сатира!

— Це обличчя моєї душі.

— О Боже! І кому я поклонявся! Воно ж має очі диявола!..

— У кожному з нас — і Небо, і Пекло, Безіле! — скрикнув Доріан з жестом дикого розпачу.

Голворд обернувся до портрета і знову втупив у нього погляд.

— Боже мій! Таж коли ви й справді так опоганили своє життя, то ви, мабуть, іще гірший, ніж гадають ваші ненависники!

Він підніс свічку ближче і почав пильно придивлятись до полотна. Поверхня картини виглядала точнісінько такою ж, як вона вийшла у нього з рук. Це жахливе зіпсуття явно прийшло знутра. Якась потайна імпульсивність портретового життя спричинила те, що його повільно роз'їдає проказа розбещеності. Розклад тіла у вогкій могилі не такий моторошний!

Рука художника так дрижала, що свічка випала із ставника і, шиплячи, догорала на підлозі. Він ногою загасив її і, знесилено сівши на хисткого стільця при столі, затулив обличчя руками.

— Боже милосердний! Яка це кара! Яка жахлива кара, Доріане! — Відповіді не було, від вікна чулося лише ридання Доріанове. — Моліться, Доріане, моліться, — пробелькотів Голворд. — Як це нас навчали в дитинстві? "Прости нам провини наші... Не введи нас у спокусу і збав нас од лукавого..." Кажім разом! Молитву ваших гордощів було почуто. Тож буде почуто й молитву вашого каяття! Я занадто обожнював вас — і за це зазнав покари. Ви теж занадто себе обожнювали. Обох нас покарано.

Доріан Ґрей повільно обернувся і глянув на Голворда стуманілими очима.

— Запізно, Безіле, — насилу він вимігся.

— Покаятись ніколи не запізно, Доріане. Станьмо на коліна і спробуймо пригадати хоч якусь молитву. Хіба ж не сказано десь у Святому Письмі: "Хоч би гріхи ваші були як кров, я зроблю їх білими як сніг"?..

— Тепер для мене ці слова — порожній звук.

— Цитьте, не кажіть так! Ви й без того досить накоїли в житті лиха. Боже мій! Хіба ви не бачите, як глумливо ця клята штука шириться до нас?

Доріан Ґрей глянув на портрета, і враз — наче навіяна тим образом на полотні чи нашептана тими вишкіреними устами — в ньому спалахнула люта злість на Безіла Голворда. Скаженість зацькованої тварини пробудилася в ньому, і цю людину, що

сиділа за столом, він зненавидів так несамовито, як ніколи й нікого ще в житті.

Він дико озирнувся круг себе. В око йому впало щось блискуче на розмальованому віку скрині просто нього. Він пригадав — то ніж, якого він приніс сюди кілька днів тому розрізати мотузку, та так і забув забрати. Обходячи стола, він помалу зближався до скрині. Опинившись позад Голворда, він схопив ножа і обернувся. Голворд ворухнувсь, наче маючи підвестися. Доріан миттю підскочив до нього, втопив ніж у випнуту артерію за вухом і, придавивши Безілеві голову до столу, став ще й ще штрикати її ножем.

Почувся глухий стогін і жахітний кавкіт людини, що захлинається в крові. Простягнені вперед руки тричі конвульсійно шарпнулись угору, пальці, дубіючи, по-чудернацькому тріпотнули в повітрі. Доріан ще два рази встромив ножа — Голворд уже був непорушний. Щось почало скапувати на підлогу. Доріан почекав хвильку, все ще притискуючи голову жертви. Потім кинув ножа на стіл і прислухався.

Ніде ані шелесне, тільки чути "крап, крап" на витертий килим. Доріан відчинив двері і вийшов на сходи. Дім облягала мертва тиша. Всі спали. Кілька секунд він стояв, перехилившись через бильця, і вдивлявся в чорну навислу пітьму. Тоді вийняв ключа з дверей і, вернувшись до кімнати, замкнувся зсередини.

Мрець сидів, усе так само згорбатілий, припавши головою до столу; розпростерті руки здавалися неприродно довгими. Коли б не червоний нерівний проріз на потилиці та не темна, трохи вже застигла калюжка, яка поволі ширшала на столі, подумалося б, що людина просто заснула.

Як швидко все це сталося! На диво спокійний, Доріан підійшов до засклених дверей, відчинив їх і ступив на балкон. Вітер уже розігнав туман, і небо скидалося на велетенський павичів хвіст, унизаний міріадами золотих очей. Внизу він побачив полісмена, що, обходячи свою дільницю, освітлював довгим променем ліхтарика двері поснулих будинків.

На розі блиснув червоною цяткою кеб і відразу зник. Уздовж огорожі, заплітаючи ногами, шкандибала якась жінка в хустці, що маяла на вітрі. Вряди-годи вона зупинялась і позирала назад, а раз її прорвало хрипким співом. Тоді до неї підійшов полісмен і сказав щось. Засміявшись, вона поплентала далі.

Несподівано над майданом бурхнув вітер, у газових ліхтарях заблимало синє полум'я, а голі дерева гойднули чорним цупким гіллям. Здригнувшися з холоду, Доріан повернувся в кімнату і зачинив балконні двері.

Потім він підступив до дверей на сходи і відімкнув їх. На вбитого він навіть не глянув. Доріан відчував головне: не треба заглиблюватись у те, що сталося. Його друг, що намалював отого фатального портрета, винуватця всіх його знегод, вийшов з його життя. Оце й тільки.

На порозі кімнати він згадав про лампу. То був досить цікавий мавританський виріб із темного срібла, інкрустований арабесками із воронованої сталі і усипаний великими камінцями туркусу. Камердинер може поцікавитись, де ділася лампа. Доріан на мить завагався, а тоді вернувся й узяв лампу зі столу. І тут уже не витримав — подивився на мертве тіло. Яке воно нерухоме! Яка жахлива білість його довгих рук! Труп скидався на моторошну воскову фігуру...

Замкнувши за собою двері, Доріан став тихцем спускатися. Дерев'яні східці поскрипували під ним, наче видаючи болісний стогін. Кілька разів він заклякав на місці й чекав. Ні, все спокійно. Це лише відлунок його ходи.

Дістався до бібліотеки, Доріан помітив у кутку валізку й пальто. Їх треба було десь сховати! Він відімкнув потайну шафу в стіні, де лежало вбрання для його походеньок, і поклав туди художникові речі. Пізніше він любісінько їх спалить. Тоді витягнув годинника. За двадцять хвилин друга.

Він сів і задумався. Щороку — ба навіть чи не щомісяця — в Англії вішають людей за таке. Немов саме повітря під'юджує їх на вбивства! Мабуть, якась кривава зірка занадто наблизилася до землі... А втім, хіба є докази проти нього? Безіл Голворд вийшов з його будинку об одинадцятій годині. Ніхто не бачив, як він сюди повернувся: челядь майже вся в Селбі, камердинер спить... Париж!.. Ну ясно, Безіл нічним поїздом виїхав до Парижа, як і лагодився. Всі знають його затвірницьку вдачу, отож мине добрих кілька місяців, перше ніж зродяться які-небудь підозри. Кілька місяців! Усі сліди можна буде знищити куди раніше.

Раптом йому спала на думку одна річ, Надягнувши хутряне пальто й капелюха, він вийшов у передпокій. Там постояв, прислухаючись до неквапної важкої ходи полісмена вулицею і дивлячись, як промінець його ліхтарика поковзнув по вікну. Затамувавши віддих, він чекав.

Трохи згодом він відсунув засув і обережно вийшов надвір, тихенько замкнувши за собою двері. Потім почав дзвонити. Минуло хвилин п'ять, поки з'явився напівзодягнений і заспаний камердинер.

— Перепрошую, що розбудив вас, Френсісе, — входячи, сказав Доріан. — Я забув свого ключа. Котра зараз година?

Кліпаючи очима, служник глянув на годинника:

— Десята хвилина на третю, сер.

— Десята на третю? Так пізно!.. Вранці розбудите мене о дев'ятій годині. Я маю одну справу.

— Гаразд, сер.

— Хто-небудь заходив увечері?

— Був містер Голворд, сер. Він чекав на вас до одинадцятої години, а тоді пішов, щоб устигнути на поїзд.

— А-а! Шкода, що ми не побачились. Він нічого не переказував?

— Ні, сер, він тільки сказав, що напише вам із Парижа, коли не застане вас сьогодні в клубі.

— Ну що ж, добре, Френсісе. То не забудьте розбудити мене вранці о дев'ятій.

— Не забуду, сер.

Служник рушив по коридору, човгаючи капцями.

Доріан Ґрей кинув капелюха й пальто на стіл і пройшов до бібліотеки. Яку чверть години він у задумі ходив з кутка в куток, кусаючи губи. Тоді взяв з полички Синю книгу і почав гортати.

"Алан Кемпбел. Мейфер, Гертфорд-стріт, 152". Так, це саме та людина, що йому потрібна.

Розділ XIV

Наступного ранку о дев'ятій годині у спальню ввійшов камердинер із чашкою шоколаду на таці і розчинив віконниці. Доріан спав спокійним сном, лежачи на правому боці і руку підклавши під щоку. Вигляд він мав хлопчика, що стомився від забав чи занять.

Служникові довелося двічі торкнути господаря за плече, перше ніж той прокинувся. Коли Доріан врешті розплющив очі, слабка усмішка заграла у нього на устах, наче він іще марив захопливим сном. Проте йому не снилося нічогісінько. Спання його не було стривожене ніякими приємними чи похмурими видіннями. Але юність усміхається без будь-яких причин — у цьому її найголовніші чари.

Повернувшись на другий бік, Доріан сперся на лікоть і почав пити шоколад. У кімнату світило спокійне листопадове сонце. Небо було погідне, в повітрі м'яка теплінь — ранок майже як у травні.

Тим часом одна по одній події минулої ночі німою скривавленою ходою стали закрадатись у Доріанів мозок. З жаскою чіткістю оживала ціла картина. Його пройняла дрожем згадка про все, чого він зазнав; на мить у ньому знову спалахнула та сама нестримна зненависть до Безіла Голворда, що спонукала його вбити художника, і він аж похолов з люті. А мрець же й досі ще сидить там — і зараз, під яскравим сонцем! Це жахливо! Така бридота лише на нічний морок, а не на ясний день...

Доріан відчував, що заслабне або й збожеволіє, коли буде забагато роздумувати над цим. Є гріхи, згадувати які принадніше, ніж чинити, — ці дивні перемоги задовольняють більше гордощі, аніж пристрасті, і дарують розумові гостру насолоду, приємнішу за будь-яку, що її тільки може мати від них чуттєвість. Але цей гріх — інакший. Цей треба було вигнати з пам'яті, заглушити опієм, задушити його, — щоб не бути самому ним задушеним.

Коли вибило пів на десяту, Доріан провів рукою по чолу і рвучко схопився. Одягався він сьогодні дбайливіше, ніж звикле, — вибагливо добирав краватку й шпильку до неї, декілька разів перемінював персні. І за сніданком сидів довго, куштуючи різноманітних страв, балакаючи з камердинером про нові лівреї, що збирався замовити для челяді в Селбі, переглядаючи ранкову пошту. Над деякими листами він посміхався, від трьох відчув прикрість, а одного перечитав раз і ще раз, а тоді, роздратовано скривившись, подер на клапті. "Страшна це річ — жіноча пам'ять", — зауважив був якось лорд Генрі.

Допивши чашку чорної кави, Доріан неквапливо витер губи серветкою і кивнув камердинеру зачекати. Потім сів за стіл, написав два листи і першого з них сховав у кишеню, а другого дав служникові.

— Френсісе, віднесіть оце на Гертфорд-стріт, сто п'ятдесят два. В разі містера Кемпбела немає в Лондоні, довідайтеся, де він.

Лишившись наодинці, Доріан запалив цигарку і, не знаючи, чим заповнити час, заходився малювати на клапті паперу спершу квітки й усілякі архітектурні деталі, а там і людські силуети. Раптом він завважив, що кожне обличчя напрочуд скидається на Голвордове. Спохмурнівши, Доріан устав, підійшов до книжкової шафи і витяг навмання якусь книжку. Він

поклав собі не думати про те, що скоїлося, аж доки не буде в цьому крайньої потреби.

Простягнувшись на канапі, Доріан кинув погляд на титульну сторінку. Це виявились "Емалі та камеї" Ґотьє, розкішне видання Шарпантьє на японському папері, з гравюрами Жакмара. На оправі з цитриново-зеленої шкіри було відбито в золоті ґратчастий візерунок і цятками нанесені ґранати. Книжку цю йому подарував Адріан Сінґлетон: Коли Доріан почав гортати сторінки, йому в вічі впала поезія про руку Ласенера, холодну і жовту, "де ще не змиті сліди чужих страждань", руку з пухнастим рудим волоссям і "пальцями фавна". Мимохіть здригнувшись, Доріан глянув на свої тонкі білі пальці. Читаючи далі, він натрапив на прегарні строфи про Венецію:

І от, як шум рожево-білий,

Встає Венеція сама.

То Афродіти образ милий

Струмисті груди підійма.

Собор прозоро-мармуровий

Тремтить над синявою хвиль,

Мов горло дівчини з любови,

Коли пече солодкий біль.

Човен причалює. За ґанок

Стерничий линву закида.

Фасад, рожевий ніби ранок,

Блакитна одбива вода.

Яка чудова поезія! Читаєш її — і ніби сам пливеш зеленими каналами рожевоперлинного міста, сидячи в чорній гондолі зі срібним носом і обвислими фіранками. Рядки цього вірша приводили Доріанові на пам'ять ті туркусові борозни, що стеляться за човном, коли прямуєш до Лідо. Несподівані спалахи барв яскравістю нагадували птахів з опалево-райдужними шийками, що пурхають навколо високої комірчастої дзвініці-кампаніли або гордо походжають під сутінковим склепінням запорошених аркад...

Відкинувшись на спину і приплющивши очі, Доріан усе повторював подумки:

Фасад, рожевий ніби ранок,

Блакитна одбива вода.

Ціла Венеція в цих двох рядках!.. Доріан пригадав осінь, проведену там, і чарівне кохання, що спонукувало його на різні дурисвітства. Романтика є повсюди. Але Венеція, як і Оксфорд, має ще й тло відповідне, а для правдиво романтичної вдачі тло — це все або майже все... З ним разом у Венеції деякий час жив і Безіл, що до нестями захопився був Тінторетто. Бідолашний Безіл! Так жахливо вмерти!

Доріан зітхнув і знов узявся до Ґотьє, шукаючи в книжці забуття. Він читав про ластівок, що влітають у вікна маленької кав'ярні в Смірні, де сидять гаджі і перебирають бурштинові

чотки, а купці в тюрбанах потягують довгі люльки з китичками і ведуть поважну бесіду поміж себе. Читав про обеліск на майдані Згоди, що ридає гранітними слізьми у самоті свого захмареного вигнання і тужливо прагне повороту до гарячого Нілу, покритого лотосом, у край сфінксів, рожевих ібісів, білих грифів з золоченими кігтями, де в зеленому паркому намулі бовтаються крокодили з бериловими очицями. Потім Доріан поринув у сумовиті роздуми над строфами, що, наснажившись музикою від зацілованого мармуру, мовлять про незвичайну статую у порфіровій залі Лувру — поет її порівнює з контральтовим голосом і називає "чарівним страховищем".

Та незабаром книжка випала у Доріана з рук. Його взяв неспокій, потім опав страх. Що, коли Кемпбела немає в Англії? Може минути багато часу, доки він повернеться. Та й раптом він узагалі відмовиться прийти? Як тоді бути? Адже кожна мить важить так багато!

Колись, років п'ять тому, Доріан і Алан дуже заприязнилися — вони були майже нерозлучні. Потім їхня приязнь нараз урвалася. І тепер, як вони здибалися де в товаристві, усміхався лише Доріан Ґрей; Алан Кемпбел — ніколи.

Кемпбел був надзвичайно здібний юнак, дарма що не розумівся на образотворчості, а тією дрібкою смаку до поезії, яку він мав, цілковито завдячував Доріанові. Найбільшою його пристрастю була наука. У Кембриджі він дуже багато часу працював у лабораторії і з відзнакою склав іспит з природничих наук. Ось і тепер він усе цікавився хімією, завів собі власну лабораторію, в якій замикався цілими днями на велику прикрість своїй матері, — вона жадала синові парламентської кар'єри, а про хіміка мала таке уявлення, що це щось на рівні простацького аптекаря. Водночас Алан став також непересічним музикантом: на скрипці та роялі він грав краще, ніж більшість аматорів. Власне, музика й звела їх, його і Доріана

Ґрея, — музика і та незбагненна принадність, що нею Доріан міг при бажанні, а часто й несвідомо, зачаровувати всіх, із ким стикався. Вони познайомились у леді Беркшир того вечора, коли там грав Рубінштейн, і опісля їх завжди бачили разом в опері й усюди, де можна було почути гарну музику.

Дружба їхня тривала півтора року. Кемпбел часто бував або в Селбі, або в будинку на Гровнер-сквер. Для нього, як і для багатьох інших, Доріан Ґрей був за взірець усього прекрасного й чарівного в житті. Чи сталася між ними яка сварка — ніхто ніколи так і не дізнався. Але раптом зауважено, що при зустрічі вони заледве одним словом обмінюються і що Кемпбел щоразу рано покидає будь-яку гостину, де присутній Доріан Ґрей. Та й на вдачу він змінився — ставав часами на диво понурим, видимо знеохотився слухати музику і сам ніколи вже не грав, — мовляв, наукові студії не дають йому змоги музикувати. І певно, що так: що не день він усе більше поринав у біологію, і його прізвище вже деколи згадувано в наукових журналах — у зв'язку з його цікавими дослідами.

Ось на цю людину й чекав Доріан Ґрей, раз у раз позираючи на годинника. З кожною хвилиною тривога його зростала. Нарешті він підвівся і заходив туди-сюди по кімнаті, нагадуючи виглядом прегарну звірину, що кидається в клітці. Хода його була широка й безгучна, а руки навдивовижу холодні.

Чекати ставало несила. Час повз так повільно, немов ноги мав налиті оливом, тоді як його, Доріана, скаженим вихором несло на край чорної прірви. Він знав, що на нього там чигає, ба навіть бачив це навіч і, здригаючись, стискував вогкими пальцями розпашілі повіки, наче силкувався вдавити очні яблука в череп і осліпити й самий мозок. Марна річ! У мозку був свій поживок, і уява, спотворена жахом, корчилась і билася, як живе створіння з лютого болю, і гопцювала, скалячись із-під рухливої машкари, немов якась гидосвітня лялька на кону.

Тоді несподівано Час і зовсім зупинився для Доріана. Так, ця сліпа, длява істота вже й не повзла. І ледве Час завмер — прудко вискочили наперед моторошні думки, приволокли страхітливе майбутнє з його могили і виставили Доріанові перед очі. А він уп'явся в нього поглядом, скам'янілий від жаху.

Нарешті двері відчинились і ввійшов камердинер. Доріан обернув до слуги потьмянілий зір.

— Містер Кемпбел, сер, — доповів той.

З пошерхлих губ Доріана зірвався віддих полегкості, обличчя його знов ожило.

— Просіть же його швидше, Френсісе!

Доріан помалу приходив до тями. Перестрах його минув.

Служник уклонився і вийшов. За які півхвилини з'явився Алан Кемпбел, суворий та блідий на вигляд — вугільно-чорне волосся й темні брови ще виразніше відтінювали його блідість.

— Ви вельми ласкаві, Алане! Я вам дуже вдячний.

— Ґрею, я зарікся ступати ногою на ваш поріг. Але ви написали, що це справа життя й смерті...

Говорив Кемпбел повільно, твердим і холодним голосом. Зневагою світився його незворушний допитливий погляд на Доріана. Рук він не вийняв з кишень каракулевого пальта і начебто не помітив жесту, що ним його вітали.

— Так, це справа життя й смерті, Алане, і не тільки однієї людини. Сідайте.

Кемпбел сів на стілець біля столу, Ґрей — напроти. Очі їхні зустрілися. Доріанів погляд сповнений був безмежного жалю. Доріан розумів: те, що має він зробити, — річ жахлива.

По кількох хвилинах напруженої мовчанки Доріан нахилився вперед і промовив — дуже тихо, пильнуючи враження, яке справляють на співбесідника його слова:

— Алане, нагорі у цьому будинку, в замкненій кімнаті, куди не має доступу ніхто, крім мене, за столом сидить небіжчик. Він мертвий уже десять годин. Не совгайтесь і не дивіться на мене так! Хто ця людина, через що і як вона вмерла — вас не обходить. Вам треба зробити тільки ось що...

— Стривайте, Ґрею! Я не хочу далі слухати. Мені байдуже, правду ви кажете чи ні. Я навідріг відмовляюся вплутуватись у це. Тримайте при собі свої страхітливі таємниці, мене вони тепер не цікавлять.

— Алане, вони повинні вас зацікавити. І хоч би там як, а в цій таємниці не минеться без вашої участі. Мені страшенно шкода вас, Алане, але іншої ради нема. Тільки ви можете врятувати мене. Я змушений втягнути вас до цієї історії — це єдиний вихід. Алане, ви ж людина вчена, маєте справу з хімією та іншими науками, провадите всілякі досліди. Вам треба тільки знищити оте, що там нагорі, знищити так, щоб жодного знаку по ньому не лишилося. Ніхто не бачив, як цей чоловік увійшов у мій дім. Всі гадають, що він тепер у Парижі. Що він зник — на це звернуть увагу лише через кілька місяців. І треба, щоб на той час тут не було вже найменшого сліду від нього. Ви, Алане,

повинні перетворити його й усе на ньому в жменьку попелу, яку я б міг розвіяти з вітром.

— Ви збожеволіли, Доріане!

— Ага! Я сподівався, що ви таки назвете мене на ім'я.

— Ви збожеволіли, кажу я вам, коли зізнаєтеся в цих страхіттях переді мною! Хіба нормальна людина може уявити, щоб я бодай пальцем поворухнув для вас? Мені нічого робити в цій справі. Невже ви гадаєте, що я важитиму своєю честю заради вас? Та гетьте зі своїми диявольськими витівками!

— Це було самогубство, Алане.

— Я дуже радий. Але хто призвів до цього? Певно, що ви!

— Отже, ви все-таки не хочете допомогти мені?

— Ясна річ, не хочу. Мені абсолютно нічого робити в цій справі. Мене не обходить, що на вашу голову спаде ганьба. Ви її заслужили. Ваше безчестя мені й трохи не болітиме. І як тільки у вас язик повернувся просити мене, саме мене, встрявати в це страхіття? Я думав, що ви краще знаєтесь на людях. Мабуть, отой ваш лорд Генрі Воттон не дуже навчив вас психології, хоч дечого іншого він вас таки навчив. Я навіть з місця не зрушу, щоб допомогти вам, не на того натрапили. Маєте друзів — до них і звертайтеся.

— Алане, це було вбивство. Я вбив його. Ви не знаєте, скільки я настраждався через цю людину. У моєму житті — зіпсуте воно чи ні — він завинив більше, ніж бідолашний Гаррі. Може, він цього й не хотів, але так уже склалося.

— Вбивство?! О Боже, невже ви аж до цього докотилися, Доріане? Я не донесу на вас — я не з таких. Та вас і без того, безперечно, арештують. Злочинець обов'язково виказує себе якоюсь дурницею. Але я не збираюсь у це втручатись.

— Ви повинні втрутитись! Заждіть, заждіть хвильку, Алане, вислухайте мене, лише вислухайте. Все, що я прошу вас, — це виконати науковий експеримент. Ви ж буваєте по шпиталях і трупарнях, і ті жахливі речі, що ви там робите, вас не разять. Якби вам нагодилося це тіло десь у смердючій лабораторії чи в анатомці на столі для розтинів, — то це був би для вас просто чудовий об'єкт дослідження, ви б собі з легкою душею заходилися коло нього. Ви б і не подумали, що чините щось погане. Де вам би, певне, здалося, що ви приносите користь людськості, збагачуєте науку, задовольняєте потяг до пізнання й таке інше... Я ж прошу вас зробити лише те, що ви робили вже десятки разів. Та й знищити труп куди менш бридко, ніж те, що ви звичайно там робите. І завважте: цей труп — єдиний доказ проти мене. Якщо його знайдуть, я пропав. А його напевне знайдуть, якщо ви не допоможете мені.

— Ви забуваєте, що я не маю аніякого бажання допомагати вам. Все це мені просто байдуже. Ваша історія не торкається мене ні з якого боку.

— Я благаю вас, Алане! Згляньтесь на моє становище! Адже ось тільки що, перед тим як ви прийшли, я мало не зомлів з жаху. Може, й вам коли-небудь доведеться щось такого зазнати... Ні, ні, не думайте про це! Гляньте на цю справу просто як науковець. Ви ж не допитуєтесь, відки ті трупи, що над ними експериментуєте, — не допитуйтесь і цим разом. Я й так уже забагато розповів вам. Я молю вас, Алане, зробіть це. Ми ж були друзями!

— Не чіпайте минулого, Доріане, — воно вмерло.

— Померле не завжди хоче забиратися... Он той, нагорі, не хоче йти. Він сидить за столом, схиливши голову і простерши руки. Алане, Алане! Якщо ви не станете мені в пригоді, я загину. Мене ж повісять, Алане! Невже ви не розумієте? Мене ж повісять за те, що я вчинив!..

— Ні до чого тягти далі цю сцену. Я навідліг відмовляюся докладати рук до цієї справи. Ви, мабуть, з глузду з'їхали, що звертаєтеся до мене з таким проханням.

— Ви таки відмовляєтесь?

— Так.

— Я благаю вас, Алане!

— Марна річ.

Знову жаль промайнув в очах Доріана Ґрея. Він простяг руку, дістав клаптик паперу і щось написав на ньому. Потім двічі його перечитав, обережно склав навпіл і кинув через стіл Аланові. Відтак підвівся і підійшов до вікна.

Здивовано глянувши на Доріана, Кемпбел узяв папірець і розгорнув. Коли він прочитав, лице його пополотніло, і він знеможено відкинувся на стільці. Моторошна нудотність підпирала до горла, серце шалено закалатало, немов у задушливій порожнечі.

Минуло дві-три хвилини гнітючої мовчанки, перше ніж Доріан обернувся і, підійшовши до Кемпбела, поклав руку йому на плече.

— Мені шкода вас, Алане, — упівголоса промовив він, — але ви приневолюєте мене... Листа вже написано — ось він. Бачите адресу? Якщо ви не допоможете мені, я муситиму послати його. І таки пошлю. А який наслідок це матиме — ви добре знаєте... Але ні, ви ж мені допоможете! Зараз вам уже нема як відмовитись. Ви повинні віддати мені належне — я намагався обійтись без крайнощів. А ви були суворий, нечемний, образливий зі мною. Так ставитись до мене жодна людина не насмілювалася — в усякому разі, жодна жива людина. Я все це стерпів. Тепер я маю ставити умови.

Кемпбел затулив обличчя руками, і дрож пройняла його тіло.

— Так, Алане, тепер моя черга ставити умови. Ви їх знаєте вже. Справа зовсім проста. Та візьміть себе в руки! Однак же доведеться це зробити, тож наважуйтесь і починайте.

У Кемпбела вихопився стогін, його всього колотило, наче в лихоманці. Такання годинника на каміні немов розбивало Час на окремі атоми пекучої муки, і кожен такий лютий, що годі його витерпіти. Залізний обруч усе дужче стискував чоло Аланові, наче загрожуване безчестя вже спало на нього. Свинцем тяжіла Доріанова рука на плечі. Це вже було над усяку силу. Здавалося, от-от ця рука розчавить його.

— Ну-бо, Алане, зважуйтесь, та й уже.

— Не можу, — машинально заперечив Кемпбел, наче слова щось могли змінити.

— Ви мусите. У вас нема вибору. Не зволікайте марно!

Кемпбел повагався ще хвилину.

— А камін є в тій кімнаті нагорі?

— Є, газовий з асбестом.

— Тоді мені треба з'їздити додому і взяти дещо з лабораторії.

— Ні, Алане, ви не вийдете звідси. Напишіть записку, і мій служник привезе від вас усе потрібне.

Кемпбел черконув кілька рядків, приклав їх вимочкою і заадресував конверт на ім'я свого помічника. Доріан узяв записку й уважно перечитав, а потім, подзвонивши, віддав її камердинерові з наказом повернутись якнайшвидше і привезти все, що треба.

Коли двері зачинилися за служником, Кемпбел нервово здригнувся і, підвівшись, підійшов до каміна. Його всього колотило. Хвилин двадцять жоден не прохопився ані словом. У кімнаті лишень муха дзижчала та ще годинник такав гучно, мов молот.

Коли годинник вибив першу, Кемпбел, обернувся і, глянувши на Доріана Ґрея, побачив, що очі йому набігли слізьми. Чистота і витонченість цього зажуреного обличчя чимось розлютили Кемпбела.

— Ви негідник, викінчений негідник! — пробурмотів він.

— Заспокойтесь, Алане. Ви врятували мені життя.

— Ваше життя? Боже милостивий, що це за життя! Ви ж по саму зав'язку в розпусті і ось уже докотилися до злочину! Коли

я зроблю те, до чого ви мене силуєте, — то не заради вашого підлого життя.

— Ой, Алане, — зітхнув Доріан, — хотів би я, щоб ви мали до мене бодай тисячну частку того жалю, що я маю до вас.

Кажучи ці слова, він одвернувся і став дивитись через вікно в садок. Кемпбел мовчав.

Ще хвилин за десять, постукавши, увійшов камердинер, несучи велику з червоного дерева скриньку із хімічним приладдям, довгий звій сталевого й платинового дроту та дві чудернацькі залізні клямри.

— Залишити це тут, сер? — звернувся служник до Кемпбела.

— Так, — відповів замість нього Доріан. — На жаль, Френсісе, я маю ще одне доручення для вас. Як звуть того садівника з Річмонда, що приставляє в Селбі орхідеї?

— Гарден, сер.

— А й справді, Гарден. Отже, вам доведеться зараз-таки поїхати до Річмонда й передати Гарденові особисто, щоб він прислав удвічі більше орхідей, ніж я замовляв, але білих щоб якомога менше... Ні, мабуть, краще зовсім без білих. Сьогодні такий погожий день, та й Річмонд — прегарна місцина, а то б я не клопотав вас цією справою.

— Який же це клопіт, сер! Коли я маю повернутися? Доріан подивився на Кемпбела.

— Скільки часу забере ваш експеримент, Алане? — без тіні збентеження спитав він: присутність третьої особи наче надавала йому особливої сміливості.

Кемпбел спохмурнів і прикусив губу.

— Приблизно годин п'ять.

— Тоді, Френсісе, ви можете повернутись десь так о пів на восьму... Або стривайте — приготуйте мені зараз вечірнє вбрання, і тоді маєте вільний весь вечір. Дома я не обідаю, отож ви мені не будете потрібні.

— Дякую, сер, — промовив служник, виходячи з кімнати.

— Ну, Алане, тепер жодної хвилини не можна гаяти. Ого, важенна скринька! Я візьму її, а ви беріть решту.

Доріан говорив швидко й владним тоном, через що Кемпбел мимохіть відчув себе підлеглим його волі. З кімнати вони вийшли разом.

Зійшовши нагору, Доріан витяг ключа й відімкнув двері. Потім зупинився — в очах його з'явилася збентеженість, тіло пойняло дрожем.

— Я не годен сюди ввійти, Алане, — пробелькотів він.

— То й не входьте, я вас не потребую, — холодно відповів Кемпбел.

Коли Доріан прочиняв двері, у вічі йому впав хтивий усміх з освітленого сонцем портрета. Подерте покривало валялося на

підлозі. Доріан пригадав, що вчора, вперше за весь час, забув закрити фатальний портрет, і оце вже хотів кинутись до нього — але враз відсахнувся.

Звідки на руці портрета ота огидна волога, червона й лискуча, неначе полотно випрівало кров'ю? Яке жахіття! Це ще жахніше — промайнуло йому в думці, — ніж те непорушне тіло, яке, він знав, сидить навпроти портрета, навалившись на стіл: його потворна тінь на закривавленому килимі свідчила, що воно не зрушало з місця, що воно там саме, де було й вчора.

Доріан тяжко перевів подих, прочинив ширше двері і шмигнув у кімнату. Приплющивши очі й одвертаючи голову вбік — аби ненароком не глянути на мерця, — він нахилився, підняв пурпурово-золоте покривало і накинув на портрет.

Тоді зупинивсь і, боячись озирнутися, втупив погляд перед собою у химерний візерунок розшитої тканини. Він чув, як Кемпбел вніс важку скриньку, заліззя та все інше, потрібне для роботи. Доріан запитав себе, чи були знайомі Кемпбел і Голворд, і коли так, то яку думку мали один про одного?

— Тепер можете йти, — прозвучав позад нього суворий голос.

Доріан обернувся й похопливо вийшов, завваживши тільки, що мрець сидить уже прямо на стільці і що Кемпбел вдивляється в його жовтаве лиснюче обличчя. Сходячи вниз, Доріан почув, як нагорі клацнув ключ у замку.

Було вже далеко по сьомій, коли Кемпбел повернувся до бібліотеки. Вид його був блідий, але цілковито спокійний.

— Я виконав те, що ви просили, — тихо промовив він. — Тепер прощавайте. І щоб ми ніколи вже з вами не бачились! ....

— Ви врятували мене від загибелі, Алане. Я не забуду цього, — сказав Доріан просто.

Ледве Кемпбел вийшов, Доріан поспішився нагору. В кімнаті гидотно смерділо від азотної кислоти. Але мерця, що сидів за столом, уже не було.

Розділ XV

Цього ж вечора о пів на дев'яту Доріан Ґрей, вишукано одягнений, з пучком пармських фіалок у петельці, увійшов до вітальні леді Нарборо, куди його уклінно провели лакеї. Він увесь був до краю збуджений, у скронях шалено стугоніла кров, але над рукою господині він схилився, як звикле, невимушено і граційно. Мабуть, людина ніколи не виглядає так невимушено, як тоді, коли мусить прикидатись. І певно ніхто з тих, що бачили Доріана Ґрея у цей вечір, не міг би пойняти віри, що він зазнав трагедії такої жахливої, яка тільки можлива у наш вік. Ні, не могли ці тонкі, ніби виточені пальці підняти ножа на злочин, не могли ці усміхнені уста клясти Бога й доброчестя! Доріан і сам дивувався врівноваженістю своєї поведінки і на якусь хвилину відчув гостру насолоду від цієї роздвоєності власного життя.

Гостей був невеликий гурт — лише ті, кого поспіхом устигла запросити леді Нарборо. Сама господиня була жінка дуже розумна, з рештками, як мовляв лорд Генрі, справді-таки визначної потворності. Свого часу вона була бездоганною дружиною одного британського посла, людини нестерпуче нудної, і по смерті свого чоловіка, — поховавши його з належною пишнотою в мармуровому мавзолеї, що сама ж і спланувала, та поодружувавши дочок з багатими літніми

добродіями, — тепер віддавалася розкошам французької белетристики, французької кухні і французької дотепності, коли натрапляла на неї.

Доріан належав до числа її особливих улюбленців, і вона все тішилася перед ним, що не зустріла його замолоду. "Мій любий, я ж би до нестями закохалась у вас, — повторювала вона. — Мені пощастило, що вас тоді й близько ще не було. Я певна, що задля вас я переступила б усі можливі межі! Адже в мій час життя обмежувалось такою непривабною прозою, що мені навіть і пофліртувати ні з ким не довелося. Звичайно, мій чоловік найбільше у цьому винен. Нарборо був страшенно короткозорий, а яка приємність водити за ніс чоловіка, котрий нічого не бачить?"

Сьогоднішні гості леді Нарборо були досить нудні. Річ у тому, — як пояснила вона Доріанові, прикрившися потертим віялом, — що до неї несподівано завітала одна з її одружених дочок, та ще й мало того — привезла з собою чоловіка.

— Я гадаю, це дуже нетактовно з її боку, — пошепки провадила леді. — Я, щоправда, гостюю у них кожного літа, повернувшись із Гомбурга, — але ж такій старій жінці, як я, треба коли-небудь подихати свіжим повітрям! І крім того, я їх таки розбурхую трохи. Ви ж і уявити собі не можете, яке існування вони ведуть там! Ох, ця плитка провінційна добропорядність! Підводяться вони спозаранку, бо мають багато що робити, і облягаються рано, бо не мають про що думати. В тім загумінку від часів самої королеви Елізабет не траплялося жодного скандалу, жодної пікантної історії, тож і не диво, що всі вони сплять після обіду. Але нічого, за столом ви не сидітимете біля них. Сядете поруч зі мною і розважатимете мене.

Доріан відказав якоюсь блискітною люб'язністю і розглянувся по залі. Товариство й справді видалося нуднувате. Двох із присутніх Доріан не знав, а решта це були Ернест Городен, один з тих дійшлих нездар, що ними кишіють лондонські клуби, — такі люди ніколи не мають ворогів, але зате й друзі їх зовсім не люблять; леді Рекстон, не в міру виряджена сорокасемилітня жінка з гачкуватим носом, котра все життя марно силкувалась як-небудь скомпрометувати себе (була-бо вона така невидатна з лиця, що, на превелике її розчарування, ніхто не хотів піддати сумніву її цноту); місіс Ерлін, що марно вибивалася на бодай сяке-таке становище в товаристві, — вона дуже мило шепелявила і мала руде, як у венеційки, волосся; леді Еліс Чемпен, дочка господині, безбарвна молодичка з тим суто англійським обличчям, якого з першого разу нізащо не запам'ятаєш, та її червонолиций чоловік з сивими баками, котрий за звичаєм людей свого штибу гадав, ніби надміром веселощів можна спокутувати цілковитий брак думки.

Доріан уже почав жалкувати, що приїхав сюди, коли от леді Нарборо, глянувши на покриту рожево-бузковою тканиною камінну поличку, де стояв бронзовий годинник у витонченій оправі, вигукнула:

— Як це може Генрі Воттон так спізнюватись! А я ж уранці зумисне посилала до нього, і він твердо обіцяв не розчарувати мене.

"Добре, хоч Гаррі має приїхати", — подумав Доріан, і коли двері відчинились і почувся плавний мелодійний голос, що надавав чарів якомусь нещирому вибаченню, його понурості мов і не було.

Але за обідом він зовсім не міг їсти. Тарілку за тарілкою прибирано незаймані. Леді Нарборо напосілася на Доріана, що

він "ображає бідного Адольфа, той же склав меню спеціально на його смак", а лорд Генрі поглядав через стіл на свого друга, дивуючись його мовчазності й задумі. Час від часу служник наповнював Доріанів келих шампанським, і він пожадливо перехиляв його, але спрага немов ставала усе невситимішою.

— Доріане, — мовив нарешті лорд Генрі, коли подали заливне з дичини, — що з вами сьогодні? Ви наче сам не свій.

— Я певна, що він закохався, — зауважила леді Нарборо, — і боїться сказати, щоб я не ревнувала. І має рацію. Звісно ж, я ревнуватиму!

— Люба леді Нарборо, — посміхаючись, сказав Доріан. — Я не закоханий ось уже цілий тиждень — ще відтоді, як мадам де Ферол виїхала з Лондона.

— І як тільки ви, чоловіки, можете закохуватись у цю жінку? — вигукнула літня леді. — Далебі, я не можу цього зрозуміти!

— Це тільки тому, що вона пам'ятає вас маленькою дівчинкою, леді Нарборо, — відповів лорд Генрі. — Вона ж єдина проміжна ланка між нами і вашими короткими сукенками!

— І зовсім вона не пам'ятає моїх коротких сукенок, лорде Генрі! Зате я пам'ятаю дуже добре, як вона виглядала тридцять років тому у Відні і яке декольте собі дозволяла.

— Вона й тепер не менше декольте собі дозволяє — озвався Генрі, беручи довгими пальцями маслину. — І коли ще на ній модна сукня, ну то вже чисто як люксове видання кепського французького роману. А втім, вона цікава жінка — від неї тільки й сподівайся сюрпризу. І відданість її родинним почуттям просто

незвичайна! Коли помер її третій чоловік, волосся в неї взялося щирим золотом з горя.

— Як ви так можете, Гаррі! — скрикнув Доріан.

— Це дуже романтичне пояснення, — засміялася господиня. — Але — "третій чоловік"! Отже, ви хочете сказати, що Ферол — четвертий?

— Безперечно, леді Нарборо.

— Не може бути!

— То спитайте містера Ґрея. Він один з найближчих її друзів.

— Містере Ґрей, це правда?

— Вона так запевняє, леді Нарборо, — сказав Доріан. — Я запитав її, чи не бальзамує вона їхніх сердець і чи не носить їх за поясом, як Марґарита Наваррська. А вона відповіла, що це неможливе, — жоден її чоловік не мав серця.

— Чотири чоловіки! Слово честі, це вже trop de zele6!

— А я їй сказав — trop d'audace7, — обізвався Доріан.

— О, будьте певні, в неї стане духу на що завгодно, мій любий! А що за один цей Ферол? Я його не знаю.

— Чоловіки дуже вродливих жінок належать до категорії злочинців, — заявив лорд Генрі, ковтнувши вина.

Леді Нарборо вдарила його віяльцем.

— Лорде Генрі, я зовсім не дивуюсь, що світ вважає вас украй зіпсутим.

— Але який світ? — звів брови лорд Генрі. — Хіба що тільки той. Бо з цим світом я на дружній нозі.

— Всі, кого тільки я знаю, кажуть, що ви дуже зіпсутий, — не вгавала літня леді, скрушно хитаючи головою.

Лорд Генрі на мить споважнів.

— Це просто жах, — мовив він, — що нині заведено говорити поза очі про людину чистісіньку правду.

— Далебі, він неможливий! — скрикнув Доріан, хильнувшись наперед у стільці.

— Мабуть, що так, — сміючись, погодилась леді Нарборо. — Але й справді-бо: коли всі ви так аж до смішного носитеся з мадам де Ферол, то я й собі мушу ще раз одружитися, щоб іти в ногу з часом.

— Ви більш ніколи не одружитеся, моя люба, — заперечив лорд Генрі. — Бо ви були занадто щасливі в родинному житті. Жінка одружується вдруге, тільки коли перший чоловік був їй осоружний. Чоловік же одружується вдруге, тільки коли перша жінка була йому дуже люба. У шлюбі жінки шукають щастя, а чоловіки — ризикують ним.

— Нарборо був далеко не бездоганний, — зауважила господиня.

— Інакше ви б і не любили його, леді Нарборо, — відповів лорд Генрі. — Жінки люблять нас за наші вади. І коли вад цих

досить, вони ладні дарувати нам усе, навіть розум... Боюся, ви ніколи більше не запросите мене на обід, моя люба, однак це все щира правда.

— Авжеж, правда, лорде Генрі. Якби ми, жінки, не любили вас за ваші вади, де б ви всі поділися? Жоден з вас ніколи б не одружився, і всі ви б скніли безталанними одинаками. Щоправда, воно не дуже б і змінило вас. Адже й тепер усі чоловіки живуть, як одинаки, а всі одинаки — як чоловіки.

— Fin de siecle8, — пробурмотів лорд Генрі.

— Fin du globe9, — підхопила господиня.

— Радше би вже Fin du globe, — зітхнув Доріан. — Життя — це велике розчарування.

— Ой, мій любий, не кажіть мені, що ви вичерпали Життя! — вигукнула леді Нарборо, натягаючи рукавички. — Коли людина так каже, значить, це Життя вичерпало її. Одна річ лорд Генрі — він людина зіпсута, або й я — я теж часом би не від того, але ви — ви створені для добра, у вас на виду це написано. Ні, я таки мушу знайти вам дружину. Лорде Генрі, ви не думаєте, що містерові Ґрею слід побратись?

— Я ж раз у раз про це йому й торочу, леді Нарборо, — мовив лорд Генрі з уклоном.

— Отже, нам треба підшукати йому добру партію. Я сьогодні ж пильно прогляну Дебрета і складу список найвідповідніших кандидаток.

— І вкажете вік усіх їх, леді Нарборо? — запитав Доріан.

— Неодмінно, тільки, ясна річ, трохи підкоригувавши. Але спішитися з цим не можна. Я хочу, щоб з вас було, як то кажуть у "Морнінг пост", достойне подружжя і щоб ви обоє були щасливі.

— Які нісеніття плетуть у нас про щасливі сім'ї! — обурився лорд Генрі. — Чоловік може бути щасливий хоч би з якою жінкою, аби лиш він її не кохав.

— Ну й цинік же ви! — скрикнула леді Нарборо, відсунувши назад свій стілець і киваючи леді Рекстон. — Ви повинні незабаром завітати ще раз до мене, лорде Генрі. Ви дієте так збудливо, що куди там ті тонічні засоби, які прописує мені сер Ендрю. Лише скажіть завчасу, кого б вам хотілося побачити в мене. Я вже докладу всіх сил, щоб це було цікаве товариство.

— Мені до вподоби чоловіки з майбутнім, а жінки з минулим, — відповів лорд Генрі. — Тільки боюся — чи не зібралося б у такому разі саме жіноцтво?

— Певно, що так, — засміялася господиня, підводячись із-за столу. — Ой, пробачте, моя люба, — обернулась вона до леді Рекстон, — я й не завважила, що ви ще курите.

— Пусте, леді Нарборо, — я таки справді забагато курю. Треба мені стати стриманішою.

— Ні-ні, не треба, леді Рекстон, — сказав лорд Генрі. — Стримання — нещадна річ. Обмежитись тільки необхідним — це немов задовольнятися звичайною убогою їжею, тоді як дати волю своїм потягам і примхам — це розкошувати на пишному бенкеті.

Леді Рекстон з цікавістю подивилась на нього.

— Завітайте якось при ближчій нагоді до мене, лорде Генрі, — тоді поясните мені це докладніше. Ваша теорія просто захоплює! — промовила вона, випливаючи з їдальні.

— Ну, ви глядіть тут, не бавтеся надто довго політикою та лихослів'ям, — кинула леді Нарборо з порога. — А то як ви скоро не прийдете, ми всі там нагорі ще пересваримось!

Чоловіки засміялися. Містер Чепмен, що сидів край столу, повагом підвівся і перемістивсь на чільне місце. Доріан Ґрей і собі встав і підсів до лорда Генрі. А містер Чепмен заходився просторікувати гучним голосом про хід справ у Палаті громад, беручи на глум своїх супротивників. Час від часу поміж вибухами сміху з уст йому зривалося страшне, як на англійський розум, слово "доктринер", правлячи за дзвінку оздобу його красномовства. Він підносив британський стяг на вежах Думки і пнувся виставити спадкову британську глупоту — він її впевнено йменував "англійським здоровим глуздом" — за справжнє передмур'я Суспільства.

Лорд Генрі усміхнено слухав його. Потім обернувся і глянув на Доріана.

— Вам тепер, здається, краще, мій друже? За обідом ви трохи хворим виглядали.

— Ні, Гаррі, я здоровий. Лише втомився, та й усе.

— А вчора ви були в доброму гуморі і зовсім зачарували маленьку герцогиню. Вона мені сказала, що збирається до Селбі.

— Так, вона обіцяла приїхати двадцятого.

— Разом з Монмаутом?

— Звісно.

— Він мені набрид страшенно — майже так само, як і їй. А вона дуже розумна, навіть занадто, як на жінку. Їй бракує незглибимих чарів жіночої слабкості. Бо ж саме через глиняні ноги золотий божок стає безцінним. А ніжки герцогині хоч і дуже гарні, але не з глини. З білої порцеляни, коли хочете. Ніжки герцогині пройшли крізь вогонь, — а що вогонь не нищить, те загартовує. Ця жіночка чимало вже звідала.

— І давно вона одружена? — поцікавився Доріан.

— Вона каже — цілу вічність. Але згідно з "Книгою перів", здається, чи не десять років. Щоправда, втратити десять років з Монмаутом — таки близько до вічності... А хто ще буде?

— Віллоубі і лорд Регбі з дружинами, наша нинішня господиня, Джефрі Клаустон, — одне слово, звичайне товариство. І ще я запросив лорда Гротріана.

— А, він мені подобається, — мовив лорд Генрі. — Багато хто не терпить його, але я гадаю, що він чарівний. І коли часом він вичепуриться не в міру, то цю ваду покриває його надзвичайна освіченість. Він людина цілком сучасна.

— Проте я не певний, чи він таки приїде. Може, йому доведеться поїхати з батьком у Монте-Карло.

— Ото ще ця рідня — сама лише прикрість від неї! Та все ж спробуйте умовити його приїхати. До речі, Доріане, вчора ви дуже рано пішли. Ще й одинадцятої не було. Що ви пізніше робили? Подались одразу додому?

Доріан блиснув поглядом на свого друга і спохмурнів.

— Ні, Гаррі, — перегодом озвався він, — додому я повернувся майже о третій ночі.

— Ви були в клубі?

— Так... — відповів він. Потім прикусив губу. — Чи ні, я той... У клубі я не був... Просто блукав... Я вже й не пам'ятаю, де ходив... Який-бо ви прискіпливий, Гаррі. Конче вам треба знати, що людина робила! А я завжди намагаюся забути, що я робив... Додому я прийшов о пів на третю, коли вже хочете точніше знати. Я забув дома ключа і мусив будити лакея, щоб відімкнув двері. Отож, якщо вам треба підтвердження, поспитайте в нього.

Лорд Генрі знизав плечима.

— Та що ви, любий, навіщо це мені! Ходімо краще у вітальню... Ні, ні, дякую, містере Чепмен, я не п'ю шеррі... З вами щось сталося, Доріане. Скажіть мені — що? Ви сьогодні на себе не схожі.

— Не зважайте на це, Гаррі. Я сьогодні якийсь дразливий — просто не в гуморі... Ні, до вітальні я не піду. Перепросіть за мене леді Нарборо, а я, мабуть, поїду додому. Так, поїду... А завтра чи післязавтра завітаю до вас.

— Гаразд, Доріане. Сподіваюся завтра вас на чай. Герцогиня також буде.

— Добре, — сказав Доріан уже на відході. Повертаючись додому, він відчував, що той жах, приборканий нібито, оживає в ньому знову. Лорд Генрі просто так собі запитав — а він уже

збентежився, хоча тепер самовладання йому потрібне, як ніколи. Треба було знищити речі, що свідчать проти нього. Він аж здригнувся, згадавши про них: адже навіть доторкнутися тих речей моторошно!

Однак з ними треба було таки покінчити, він добре це розумів. Тим-то, замкнувшись у себе в бібліотеці, Доріан відчинив криївку в стіні і дістав звідти Голвордове пальто й валізку. В каміні вже палахкотів яскравий вогонь. Доріан підкинув туди ще поліняку. Сморід від паленої матерії та горілої шкіри був нестерпний. Минуло добрих три чверті години, доки все скінчилося. Доріана вже почало нудити, у голові паморочилося, аж він мусив запалити кілька курильних свічок на дірчастій мідяній жарівні і скропити руки й чоло холодним ароматичним оцтом.

Раптом Доріан нервово сіпнувся. Очі його здивна якось заіскрилися, і він збуджено прикусив нижню губу. Між вікнами стояла велика флорентійська шафа з ебенового дерева, інкрустована слоновою костю і ляпіс-лазур'ю. Доріан прикипів до неї поглядом, наче й заворожений, і настрашений — наче в шафі тій було щось жадане і водночас майже ненавидне. Дихання стало частішим, немов несамовита хіть душила його. Запалив цигарку і жбурнув її. Повіки йому впали, і довгі пухнасті вії сливе торкалися щік. А погляд усе був прикутий до шафи. Нарешті він підвівся з канапи і, відімкнувши шафу, натис на приховану пружину. Повільно висунулась трикутна шухлядка. Доріанові пальці інстинктивно потяглися до неї і щось вийняли звідти. Це була маленька китайська скринечка дуже тонкої роботи, вся лакована чорним із золотом, з хвилястим візерунком на стінках та ще з шовковими мотузочками в бусинах і з металевими китичками на кінцях. Доріан розкрив її. В ній лежала зелена вощиста паста з напрочуд густим і давучим запахом.

Якусь хвилину він нерішуче стояв, з дивно застиглою усмішкою на обличчі. Все ще пойнятий дрожем, дарма що в кімнаті було дуже тепло, він потягнувся і глянув на годинника. За двадцять дванадцята. Він поклав скринечку назад, замкнув дверцята шафи і пішов до спальні.

Саме як бронзовий бій годинника в темряві ознаймив північ, Доріан Ґрей, перебравшись у простий одяг і закутавши шарфом шию, покрадьки виходив із дому. На Бонд-стріт він знайшов кеб з добрим конем. Махнувши кучерові, Доріан упівголоса сказав йому адресу. Той крутнув головою.

— Це мені задалеко... — пробурмотів він.

— Ось маєте соверен, — мовив Доріан. — І ще один одержите, як поїдете швидко.

— Гаразд, сер, — відповів кебмен. — За годину будете там.

Сховавши гроші, кучер повернув коня і погнав у бік Темзи.

Розділ XVI

Почав накрапати холодний дощ, і тьмаві вуличні ліхтарі з мертвотною понурістю прозирали крізь мжичку. Шинки саме зачинялись, а постаті чоловіків та жінок попід дверима були ледь видні поночі. З одних барів доносився дикий регіт, в інших галасували й лаялися п'яниці.

Насунувши низько капелюха, Доріан Ґрей відкинувся в кебі і байдужно приглядався до бруду й ницості великого міста. І все повторював подумки слова лорда Генрі, почуті ще в перший день їхнього знайомства: "Душу треба лікувати відчуттями, а відчуття — душею". Так, це велика таїна життя. Він, Доріан,

часто вдавався до цього засобу раніше, вдаватиметься й надалі. Є притони курців опію, де можна купити забуття, є жахливі притони, де згадки про давні гріхи можна знищити шаленством гріхів нових.

Місяць, висячи над самим обрієм, скидався на жовтий череп. Коли-не-коли величезна почварна хмара простирала довгу руку і застувала його. Газові ліхтарі траплялися щодалі рідше, вулиці все вужчали й хмурнішали. Раз кучер навіть загубив дорогу, і мусили вертати назад півмилі. З коня, що втомлено брьохав по калюжах, клубочилася пара. Бічні віконця в кебі заволокло сірою імлою.

"Душу треба лікувати відчуттями, а відчуття — душею..." Як настирливо ці слова бриніли йому у вухах! Так, душа його смертельно заслабла. Невже цьому правда, що відчуття могли б вилікувати її? Пролито ж невинну кров! Хіба це можна чим спокутувати? О ні, за це нема спокути... Та хай — коли прощення неможливе, є ще забуття! І Доріан поклав собі забути, задушити минуле, вбити його — як убивають гадюку, що вжалила тебе. Бо ж і справді — яке мав право Безіл так говорити до нього? Хто його настановив судити інших людей? Він сказав жахливі, моторошні слова — такі слова годі було стерпіти!..

А кеб котив усе далі й далі і з кожною хвилиною немовби все повільніш. Доріан відхилив віконце й гукнув до кучера їхати швидше. Його пекла хіть опію, горло пересохло, пещені руки конвульсійно стискалися. У нестямі він ударив коня своєю тростиною. Кебмен засміявся і собі хвиснув батогом. Доріан засміявся теж, але кучер стих.

Дорозі, здавалося, кінця не буде, і вулички стелилися, наче якесь чорне плетиво здоровезного павука. Одноманітність

шляху вбивче діяла на Доріана, чимраз густіша імла наганяла на нього страх.

Проминули кілька безлюдних цегелень. Туман був тут слабший, і Доріан розрізнив височенні пляшкуватої форми печі для випалу цегли; з коминів їх віялами бурхали жовтогарячі язики полум'я. На кеб забрехав собака; десь далеко в темряві, летючи, заквилила чайка. Кінь спіткнувся, ступнувши ногою в колію, шарпнув убік і погнав чвалом.

Невдовзі ґрунтовий шлях лишився позаду і кеб знову заторохтів по абияк вистеленій бруківці. У вікнах будинків було темно, і тільки подекуди на освітлених зсередини шторах вирізьблювалися химерні силуети. Доріан з цікавістю поглядав на них. Вони снували, наче велетенські ляльки, а руками розмахували, мов живі істоти. Та скоро вони викликали в ньому огиду, тупа лють заворушилась у його серці. Коли кеб повернув за ріг, якась жінка верескливо крикнула щось до них з розчинених дверей, а далі двоє чоловіків кинулися навздогін за екіпажем і пробігли ярдів сто. Візник одігнав їх батогом.

Кажуть, пристрасть змушує думки людини обертатись у замкненому колі. Так, в усякому разі, було з Доріаном — його покусані губи знов і знов доїдливо повторювали ті манливі слова про душу й відчуття, аж поки ввиділись йому в них повний вираз його настрою і схвалення розумом його пристрастей, які й без цього виправдання однак панували б над ним. Клітину за клітиною увесь його мозок посіла одна думка, і несамовита жага життя, найстрашніший з людських інстинктів, розворушила й стрепетнула кожен його нерв, кожну його жилку. Бридота, колись ненависна йому, бо вона робила речі реальними, тепер саме через те стала дорогою для нього. Бридота — це єдина реальність. Брутальна лайка, гидосвітні кишла, відчайна розбещеність, сама негідність злодіїв та всілякої потолочі вражали тепер його уяву дужче, ніж усі

вишукані творіння Мистецтва і мрійні образи Пісні. Вони були якраз тим, чого він потребував для забуття. Дарма, за три дні він скине з себе тягар спогадів! Раптом кеб рвучко зупинився біля темного завулка. Поза низькими дахами й шпичастими димарями підносилися чорні щогли кораблів. Пасма сивого туману обвивали портові споруди, мов примарні вітрила.

— Мабуть, десь тут, сер? — хрипло спитав кучер через віконце.

Доріан прочнувся з задуми й визирнув.

— Та наче тут, — відповів він і, вмить висівши з кеба й давши кучерові обіцяний другий соверен, хутко подався до набережної. Де-не-де на кормах великих торговельних суден мигтіли ліхтарі. Світло їх, падаючи в калюжі, розсипалося на скалки. Вдалині видніли червоні вогні пароплава, що вантажився вугіллям перед відпливом. Ковзкий брук вилискував, як мокрий дощовик.

Доріан хапливо повернув ліворуч, раз по раз оглядаючись, чи не йде хто назирці. За яких сім-вісім хвилин він дістався обшарпаного будиночка, що вклинився поміж двох похмурих фабричних корпусів. В одному з горішніх вікон світилася лампа. Доріан зупинивсь і постукав у двері умовним стуком.

Незабаром у коридорі почулася хода і хтось відкинув з гачка дверний ланцюжок. Двері тихо прочинилися, і Доріан увійшов, не промовивши й слова до приземкуватої незграбної постаті, яка розтанула в пітьмі, даючи дорогу. Кінець проходу висіла подерта зелена завіса, що колихнулася під поривом вітру від дверей на вулицю. Відслонивши її, Доріан опинився в довгій низькій кімнаті, схожій на колишній третьорядний дансинг. Різке світло газових ріжків на стінах тьмарили й викривлювали

дзеркала навпроти, загиджені мухами. Замащені рефлектори з ребристої бляхи над газовими ріжками немов утворювали тремтливі огнисті кола. Підлога була посипана жовтуватою тирсою із слідами бруду від черевиків і темними плямами від лікеру. Кілька малайців, примостившись навпочіпки біля маленької пічки, де жевріло деревне вугілля, грали в кості й гомоніли, блискаючи білими зубами. В одному кутку, припавши тілом до столу і схиливши голову на руки, сидів моряк, а біля розцяцькованого прилавка в усю стіну двоє виснажених жінок кпили собі з якогось старигана, що, бридливо кривлячись, чистив рукави своєї куртки.

— Йому здається, що то червоні мурахи, — засміялась одна з жінок, коли Доріан минав їх.

Старий зирнув на неї повними жаху очима і заскимлив.

Три хисткі сходинки в кінці кімнати вели до затемненої комірчини. Доріан прожогом піднявся ними, і в обличчя вдарив йому густий дух опіуму. Він глибоко вдихнув запах, і ніздрі його насолодно затремтіли. Коли Доріан увійшов у комірчину, молодик з гладким білявим волоссям, що, нахилившись над лампою, прикурював довгу тонку люльку, глянув на нього і непевно кивнув головою.

— Ти тут, Адріане? — пробурмотів Доріан.

— А де ж мені ще бути? — відказав той апатично. — Тепер ніхто з товариства й розмовляти зі мною не хоче...

— Я гадав, ти виїхав з Англії.

— Дарлінґтон анічогісінько не збирається робити. А той рахунок мій брат нарешті сплатив. Але Джордж також не

розмовляє зі мною... Та мені байдуже, — додав він, зітхнувши. — Поки маєш оце, тобі не потрібні друзі. Либонь, і так їх у мене було забагато...

Здригнувшися, Доріан скинув оком на моторошні постаті, що в найвигадливіших позах порозвалювались на драних матрацах. Ці скорчені руки й ноги, порозкривані роти, невидюще втуплені тьмаві зіниці — наче заворожували його. Він знав і муки того чудного раю, де вони зараз витали, і те похмуре пекло, що являло їм таємниці нових радощів. Але їм легше, ніж йому, бранцеві своїх думок. Спогади, ніби якась жахлива неміч, пожирали його душу. Час від часу він немов бачив, як п'ялить у нього очі Безіл Голворд. І відчував, що тут не може залишатись. Та й присутність Адріана Сінґлетона стривожила його. Він хотів опинитись там, де його ніхто не знає. Хотів утекти від самого себе.

— Я піду в інше місце, — помовчавши, сказав він.

— На пристань?

— Ага.

— Але там, мабуть, ота дика кішка. Сюди її вже не пускають.

Доріан знизав плечима.

— Мене нудить від закоханих жінок. Коли жінки ненавидять, вони куди цікавіші. Та й "план" там кращий.

— Де, однаковісінький.

— Але, як на мене, той більше смакує. Ходім потягнемо чого-небудь. Мені кортить випити.

— А мені нічого не хочеться, — буркнув Адріан.

— Пусте, ходім.

Адріан Сінґлетон знехотя підвівся й пішов за Доріаном до буфету. Мулат у драній чалмі й витертому пальтиську, здоровлячи їх, гидотно вишкірив зуби і рвучким рухом поставив пляшку бренді та дві стопки. Жінки біля прилавка підсунулися ближче, пробуючи завести розмову з новоприбульцями. Доріан обернувся до них спиною і щось потиху мовив Адріанові.

Усміх, кривий, як малайський кинджал, скорчив лице однієї з жінок.

— Щось ми дуже горді нині! — глумливо кинула вона.

— На Бога, дай мені спокій! — згукнув Доріан, тупаючи ногою по підлозі. — Чого тобі треба? Грошей? На ось і не обзивайся до мене!

Червоні жарини спалахнули в отупілих очах жінки і враз погасли — очі знову стали склисті й тьмяні. Вона закинула голову і жадливо згребла монети з прилавка. Її товаришка заздро зорила за нею.

— Це ні до чого, — зітхнув Адріан Сінґлетон, маючи своє на думці. — Мені не хочеться вертатись. Що це дасть? Я й тут щасливий.

— Ти озвешся до мене, коли будеш чого потребувати, добре? — сказав перегодом Доріан.

— Може.

— Бувай тоді.

— Бувай, — відповів Адріан і, витираючи носовичком зашерхлі губи, ступив на сходинки.

Вираз болю був на обличчі Доріана, коли він підходив до дверей. Він уже відхиляв завісу, як раптом з розфарбованих уст жінки, що взяла його гроші, сприснув гидкий сміх.

— Он іде дияволів оплічник! — хрипким голосом зіпнула вона.

— Ти, проклятуща, не смій мене так називати! — відгримнувся Доріан.

Вона клацнула пальцями й верескливо кинула навздогінці:

— Ха — тобі хочеться, щоб Чарівним Принцом тебе називали?

Моряк, що куняв за столом, почувши ці слова, схопився на ноги й очманіло роззирнувся. З сіней до його слуху донеслося, як стукнули двері. Він рвонувся притьмом до виходу, мовби за ним хто гнався.

Доріан Ґрей швидко простував набережною, не зважаючи на мрячку. Зустріч з Адріаном Сінґлетоном чомусь його збентежила, і він думав собі: невже й справді скалічене життя цього юнака лежить на його сумлінні, як то зухвально заявив йому Безіл Голворд? Доріан прикусив губу, і на хвилинку в його очах проступив смуток... Але зрештою що йому до того? Життя людське занадто коротке, щоб собі на плечі брати тягар ще й

чужих помилок. Кожен живе власним життям і платить за те власним коштом. Шкода лише, що за одну-єдину провину мусиш платити так часто і все-таки лишатись вічним боржником. У своїх стосунках з людиною Доля ніколи не закриває рахунку!

Психологи твердять, що часом потяг до гріха — чи до того, що у світі називають гріхом, — так опановує людину, що кожною жилкою її тіла, кожною клітиною її мозку кермують тоді небезпечні інстинкти. У такі моменти люди втрачають свободу волі. Мов автомати, сунуть вони до жахливого кінця. Можливість вибору для них тоді виключена, а сумління або вбите, або ж як існує, то тільки щоб надати бунтові принадності, а непокорі — чарів. Недурно теологи знов і знов нагадують нам, що з усіх гріхів найстрашніший гріх непокори. І коли великого духа, прозвісника зла, було вигнано з неба, — то саме як бунтаря.

Знечулений на все, крім злого, з отруєними чуттями й душею, зголоднілою за бунтом, Доріан Ґрей хутко йшов далі, щораз наддаючи ходи. Але тільки він завернув у темний прохід під аркою, що ним часто скорочував собі дорогу до того лихославного притону, куди й зараз прямував, як зненацька хтось іззаду схопив його, і, не встигши прийти до тями, він уже був припертий до стіни, а чиясь брутальна рука здавила йому горло.

Доріан почав люто боронитись і страшним зусиллям спромігся відірвати від горла чужі пальці. Ту ж мить клацнув спуск і Доріанові в очі блиснула цівка револьвера, націленого просто йому в голову. У темряві він ледь розрізнив перед собою невисоку присадкувату постать.

— Чого вам треба? — прохрипів, задихаючись, Доріан.

— Не руштесь! Бо тільки що — застрелю!

— Ви з глузду з'їхали! Що я вам завинив?

— Ви завинили в смерті Сібіл Вейн, а Сібіл Вейн — моя сестра. Вона наклала на себе руки. Я знаю, її смерть — на вашому сумлінні! І я поклявся вбити вас за це. Скільки років довелося шукати — я ж не мав жодних слідів... Єдині двоє людей, що бачили вас, померли. Я не знав про вас нічого, крім пестливого прізвиська, що вона вам дала. І от сьогодні випадково я почув це ім'я... Моліться, бо тут-таки вам і смерть!

Доріан Ґрей аж обімлів зі страху.

— Я ніколи її не знав, — пробелькотів він. — Навіть і не чув про неї... Ви з глузду з'їхали!

— Краще покайтеся в своїх гріхах, бо на вас чекає смерть — це так само певно, як і те, що я Джеймс Вейн!

Мить була моторошна. Доріан не знав, що казати, що робити.

— На коліна! — гаркнув Джеймс Вейн. — Даю вам на покуту хвилину, не більше. Цю ніч я відпливаю до Індії, але перше мушу розквитатися з вами. Даю одну хвилину. Все.

Доріанові руки безсило обвисли. Скутий жахом, він не знав, що вчинити. Раптом одчайдушна надія зблиснула йому в думці.

— Стривайте! — скрикнув він. — Скільки років тому померла ваша сестра? Кажіть-но!

— Вісімнадцять років тому. А що? До чого тут час?

— Вісімнадцять років! — переможно засміявся Доріан Ґрей. — Вісімнадцять років! Та підведіть мене до ліхтаря і гляньте мені на обличчя!

Джеймс Вейн кілька секунд нерішуче стояв, не розуміючи, що б означали ці слова. Потім поволік Доріана з-під темної арки.

Хоч яке було світло ліхтаря тьмаве й непевне під вітром, усе ж його стало Вейнові пересвідчитись у страшній своїй помилці. Обличчя людини, що її він замалим не вбив, сяло квітучою, незаймано чистою юністю. Цьому юнакові, здавалося, ледь більше двадцяти літ. Він виглядав лише трошки старшим — та й то навряд — за його сестру, якою вона була багато років тому, коли Джеймс прощався з нею. Це явно був не той, хто завинив у її смерті.

Джеймс Вейн відпустив Доріана й відступився назад.

— Боже милостивий! — вигукнув він. — А я ж тільки що не застрелив вас!

Доріан Ґрей важко перевів подих.

— Так, ви мало не вчинили жахливого злочину, чоловіче, — сказав він, суворо дивлячись на Джеймса. — Хай це буде пересторога для вас: людині не слід переймати на себе помсту.

— Простіть, сер, — промурмотів Джеймс Вейн. — Мене збили з пантелику... Оте слово, що я випадково почув у цьому триклятому нетрищі, воно звело мене на манівці.

— Ходіть лишень додому, а револьвера сховайте, бо інак не минути вам лиха, — сказав Доріан і, повернувшись, звільна рушив своєю дорогою.

Джеймс Вейн, усе ще нажаханий тим, чого ледь-ледь не скоїв, стояв на бруку. Він увесь трусився. Незабаром якась чорна тінь, що скрадалася попід мокрим муром, вийшла на світло і безгучно наблизилась до нього. Він відчув на плечі чиюсь руку і, здригнувшись, повів ошелешеним поглядом. Це була одна з тих двох жінок, що пили за прилавком.

— Чом ти не вбив його? — просичала вона, впритул підсуваючи своє зморене обличчя. — Я так і думала, що ти за ним кинувся, коли вибіг з Дейлі. Йолоп ти! Тре' було забити його. У нього до біса грошей, і він гірший самого диявола!

— Він не той, кого я шукаю, — відповів Джеймс Вейн. — І не грошей мені треба. Мені треба порішити одного типа. Йому тепер має бути десь під сорок. А цей — ще майже хлоп'я. Дякувати Богові, я не заплямував своїх рук невинною кров'ю.

Жінка зневажливо засміялась.

— Майже хлоп'я! — перекривила вона. — Га, телепню, таже скоро буде вісімнадцять літ, відколи Чарівний Принц довів мене до такого стану!

— Ти брешеш!

Вона звела руку вгору.

— Як перед Богом присягаюся!

— Присягаєшся?..

— Щоб мені язик заціпило, коли я брешу! Він найгірший з усіх, що шаландаються тут. Кажуть, він продався дияволові за гарне лице... Еге ж, скоро буде вісімнадцять літ, як я вперше стрілася з ним, але він не дуже змінився з того часу... Зате я змінилася, — докінчила жінка з тужливим усміхом.

— Ти клянешся в цьому?

— Клянуся! — хриплою луною повторили її плоскі губи. — Тільки не виказуй мене йому, — жалібним тоном додала вона. — Я його боюся. І дай мені трохи грошенят на нічліг...

Круто лайнувшись, він поточився бігти на перехрестя, услід за Доріаном Ґреєм. Але той уже зник. Коли Джеймс озирнувся, жінки також не стало.

Розділ XVII

Тижнем пізніше Доріан Ґрей сидів в оранжереї свого маєтку Селбі-Роял, розмовляючи з гарненькою герцогинею Монмаут, що гостювала в нього разом із своїм сухорлявим шістдесятирічним чоловіком. Саме пили чай, і лагідне світло великої настільної лампи під мереживним абажуром падало на тонку порцеляну й карбоване срібло сервізу. Порядкувала за столом герцогиня. Її білі руки граційно рухалися поміж чашок, а пухкенькі червоні вуста усміхалися на Доріанів шепіт. Лорд Генрі дивився на них двох, відкинувшись у плетеному кріслі, забраному шовком, а леді Нарборо, сидячи на персикового кольору канапі, вдавала, ніби слухає розповідь герцога про бразильського жука, найостанніше поповнення його колекції. Троє юнаків у вишуканих смокінгах пригощали жінок тістечками. Усього вже зібралося в Селбі дванадцятеро гостей; назавтра сподівалися ще кількох.

— Про що це ви вдвох балакаєте? — спитав лорд Генрі, підійшовши до столу і ставлячи чашку. — Ґледіс, а Доріан, мабуть, розповів вам про мій план охрестити геть усе по-новому? Це чудова ідея.

— Але я не хочу, щоб мене перехрещували, Гаррі, — заперечила герцогиня, зводячи на нього свої чудові очі. — Мене цілком задовольняє моє ім'я! І містер Ґрей, певно, також задоволений своїм.

— Люба Ґледіс, я нізащо в світі не погодився б змінювати ваші імена. І ваше, й Доріанове — прегарні. Я мав на думці, головно, квіти. Вчора я зрізав собі орхідею для бутоньєрки — чудесну плямисту квітку, звабливу, наче сім смертних гріхів. І от між іншим я запитав садівника, як ця орхідея називається. Він сказав, що це прекрасний взірець Робінзоніани... чи чогось там іншого, такого ж незграйного на слух. Хоч як не сумно, але ми таки втратили здібність давати речам привабливі назви. А назви — це ж усе! Я ніколи не ворогую з учинками, а лишень із словами... Отож я й ненавиджу вульгарний реалізм у літературі. Людину, що називає лопату лопатою, треба змусити працювати нею. Тільки на це вона й здатна.

— Гаразд, Гаррі, але як от, скажімо, вас можна було б назвати по-новому? — поцікавилась герцогиня.

— Його ім'я — Принц Парадокс, — відповів за нього Доріан.

— Оце влучно! — вигукнула герцогиня.

— Е ні, я проти, — засміявся лорд Генрі, сідаючи в крісло. — Прізвисько як приліплять, то вже ніяким богом не відірвеш! Ні, ні, я відмовляюся від цього титулу.

— Королівських почестей не зрікаються, — застережливим тоном промовили гарненькі вуста.

— Тобто ви бажаєте, щоб я боронив трон?

— Так.

— Але я проголошую істини завтрашні!

— А я волію помилки сьогоднішні!

— Ви мене роззброюєте, Ґледіс, — мовив лорд Генрі, проймаючись її грайливим настроєм.

— Я відбираю тільки щит, Гаррі, — спис при вас.

— Але я ніколи не схрещую списа з Красою, — шанобливо повів рукою лорд Генрі.

— Це ваша помилка, Гаррі, повірте мені. Ви занадто високо цінуєте красу.

— Ну, це вже даруйте, Ґледіс. Визнаю, що, як на мене, врода краще, ніж доброчестя. Але, з другого боку, ніхто охітніш за мене не погодиться, що краще вже доброчестя, аніж бридота.

— Отже, бридкість — один із семи смертних гріхів? — спитала герцогиня. — Як же тоді ваше порівняння орхідей до них?

— Бридкість, Ґледіс, — це одна із семи смертних чеснот. І вам, як порядній торі, не слід їх недооцінювати. Пиво, Біблія і ці сім смертних чеснот зробили нашу Англію такою, яка вона є.

— Що ж, вам не подобається ваша країна? — запитала вона.

— Я живу в ній.

— Щоб ліпше їй дошкульнути?

— А ви б хотіли, щоб я прийняв думку Європи про Англію? — поцікавився він.

— Що ж там кажуть про нас?

— Що Тартюф перебрався до Англії і став тут крамарем.

— Це ваш власний дотеп, Гаррі?

— Дарую його вам.

— На жаль, він не до вжитку. Бо занадто правдивий.

— А ви не бійтеся. Наші співвітчизники ніколи не впізнають себе в описах.

— Вони — люди практичні.

— Скорше хитрі, ніж практичні. Підбиваючи баланс, вони глупоту зрівноважують багатством, а розбещеність — лицемірством.

— А все-таки на нашому рахунку великі справи!

— Великі справи накинуто нам, Ґледіс.

— Але ж ми несли їх тягар.

— Несли — тільки до Фондової біржі.

Ґледіс похитала головою.

— Я вірю в націю! — вигукнула вона.

— Нація — це лише виживання заповзятливих.

— Але ж така суть розвитку.

— Занепад мені любіш.

— А Мистецтво? — спитала герцогиня.

— Це хвороба.

— А Кохання?

— Ілюзія.

— А Релігія?

— Модний сурогат Переконань.

— Ви скептик.

— Анітрохи! Скептицизм — це початок Віри.

— Хто ж ви тоді?

— Визначити — значить обмежити.

— Дайте хоч наздогад!..

— Здогад може звести на манівці, і ви заблукаєте в лабіринті.

— Ви мене зовсім приголомшили. Поговорім про кого-небудь іншого.

— Чудова тема — наш господар. Колись давно його охрестили Чарівним Принцом.

— Ой, не нагадуйте мені про це! — озвався Доріан Ґрей.

— Наш господар сьогодні нестерпний, — мовила, червоніючи, герцогиня. — Він, здається, гадає, що Монмаут одружився зі мною з чисто наукових міркувань, побачивши в мені найкращий зразок сучасного метелика.

— Але, сподіваюся, він не шпигає у вас шпильки, герцогине? — засміявся Доріан.

— Цим забавляється моя покоївка, коли на мене сердиться.

— А чого ж вона сердиться, голубонько?

— Та за якісь там дрібниці, їй-бо, містере Ґрей. Звичайно це буває, коли я приходжу за десять хвилин до дев'ятої і кажу, що маю бути вбрана до пів на дев'яту,

— Справді, вона у вас неподобна! Вам би слід якнайсуворіш вичитати їй.

— В мене духу не стає, містере Ґрей. Вона ж винаходить для мене фасони капелюшків! Пригадуєте той, що був на мені в леді Гілстон, у садку? Бачу, ви забули, але ви такі люб'язні, що вдаєте, ніби пам'ятаєте... Так от вона зробила той капелюшок ну чисто з нічого! Всі добрі капелюшки робляться з нічого.

— Як і всі добрі репутації, Ґледіс, — докинув лорд Генрі. — Бо відрізняючись від інших, людина тільки здобуває собі ворогів. А щоб зажити слави, треба бути посередністю.

— Але в жінок такі слави не заживуть, — мовила герцогиня, хитаючи головою. — А жінки ж правлять світом. Запевняю вас, ми терпіти не можемо посередності. Ми, жінки, як хтось зауважив, любимо вухами, — так само як ви, чоловіки, любите очима, якщо взагалі коли-небудь любите...

— Мені здається, ми нічого іншого в житті и не робимо, — зауважив Доріан.

— Так? Тоді ви ніколи не любите по-справжньому, містере Ґрей, — відказала герцогиня, вдаючи зажуру на обличчі.

— Славна моя Ґледіс, як ви так можете! — вигукнув лорд Генрі. — Любов живе в повторенні, і саме повторення перетворює простий інстинктивний потяг у мистецтво. До того ж, закохуючись хоч би й укотре, все одно кохаєш, як уперше. Об'єкт пристрасті може змінюватись, а пристрасть лишається усе та сама. Та ще й міцнішає від зміни об'єкта! Життя дає людині щонайбільше — одну велику мить насолоди, і секрет життя в тому, щоб цю блаженну мить переживати якомога частіш.

— Навіть коли ця мить ранить, Гаррі? — спитала трохи згодом герцогиня.

— І надто коли вона ранить, — відповів лорд Генрі. Герцогиня обернулась і подивилася на Доріана Ґрея з якимсь чудним виразом в очах.

— А ваша думка, містере Ґрей?

Доріан повагався хвильку, потім трусонув головою і засміявся:

— Я завше згоден з Гаррі, герцогине.

— Навіть коли він помиляється?

— Гаррі ніколи не помиляється.

— І його філософія допомогла вам стати щасливим?

— Я ніколи не прагнув щастя. Кому воно потрібне? Я шукав задоволення.

— І знаходили, містере Ґрей?

— Часто. Занадто часто.

Герцогиня зітхнула.

— А я шукаю тільки супокою... І коли не піду зараз перевдягатись, я його не матиму сьогодні.

— Дозвольте піднести вам кілька орхідей, герцогине, — схопившися з місця, промовив Доріан і пішов у глиб оранжереї.

— Ви безбожно кокетуєте з ним, Ґледіс, — сказав лорд Генрі до своєї кузини. — Глядіться. Його чари небезпечні.

— Якби він їх не мав, не було б і боротьби.

— Отже, рівні сили — грек проти грека?

— Я на боці троянців. Вони боролися за жінку.

— І були розбиті.

— Буває гірше, ніж полон, — мовила герцогиня.

— Ви женете вчвал, пустивши повіддя!

— У перегонах весь смак життя, — була слушна відповідь.

— Це я запишу сьогодні до свого щоденника.

— Що саме?

— Що дитина полюбила вогонь, який опік її.

— Я зовсім не опеклася. Мої крила цілісінькі.

— Бо ви користуєтесь ними для чого завгодно, аби лиш не літати. Ви й не пробуєте втекти від небезпеки.

— Хоробрість перейшла від чоловіків до жінок. Для нас це нове відчуття.

— Але ви маєте суперницю.

— Хто це?

Лорд Генрі засміявся і прошепотів:

— Леді Нарборо. Вона просто обожнює його.

— Ви нагоните на мене острах. Захоплення давниною фатальне для нас, романтичних жінок.

— Ну вже — романтичних! Ви ж озброєні науковими методами!

— Чоловіки нас і вчили.

— Але розуміти вас так і не навчилися.

— Ану лишень схарактеризуйте нас, спробуйте! — визивно кинула Ґледіс.

— Ви — сфінкси без таємниць. Герцогиня усміхнено подивилася на нього.

— Щось довго містера Ґрея нема. Ходім допоможемо йому вибрати орхідеї. Він же не знає ще кольору сукні, яку я вберу до обіду.

— Вам треба підібрати собі сукню в тон до його квіток, Ґледіс.

— Це була б завчасна капітуляція.

— Романтичне мистецтво з кульмінаційної точки й починається.

— Але я мушу зберігати собі шлях для відступу.

— На зразок парфян?

— Вони знайшли безпеку в пустелі. У мене ж такої змоги нема.

— Жінки не завжди мають змогу вибирати, — зауважив лорд Генрі.

Ледве він докінчив речення, як з дальнього кінця оранжереї почувся здавлений стогін, а потім глухий звук, так наче впало щось важке. Всі сполошено посхоплювалися. Герцогиня заклякла на місці, пройнята жахом. З переляком в очах лорд Генрі метнувся повз пальми з колихким листям туди, де на кахляній підлозі ницьма лежав Доріан Ґрей, глибоко непритомний.

Його відразу ж перенесено до блакитної вітальні й покладено на канапу. Незабаром він опритомнів і ошелешено повів очима.

— Що сталося? — поспитав він. — А, пригадую... Я тут у безпеці, Гаррі? — Він раптом затрусився всім тілом.

— Любий Доріане, — відповів лорд Генрі, — вам просто стало млосно... І тільки. Мабуть, перевтомилися. Краще вам не з'являтись на обід, я вас заміню.

— Ні, ні, я радше зійду вниз, — сказав Доріан, насилу спинаючись на ноги. — Мені не можна залишатись наодинці.

І він пішов до своєї кімнати перевбратися, Щось розпачливе було в його відчайдушних веселощах за обіднім столом. І раз у раз він здригався з жаху, пригадуючи ту мить, коли побачив біле мов смерть обличчя Джеймса Вейна, що пильно зорив за ним, притиснувшись зокола до шибки оранжереї.

Розділ XVIII

Другого дня Доріан не виходив з будинку і більше пробув у себе в кімнаті, знеможений диким страхом перед смертю, але й до життя вже збайдужілий. Від усвідомлення того, що хтось на нього чигає, вистежує його, готує пастку, — він не мав жодної спокійної хвилини. Досить було війнутись гардині, і Доріан уже здригався. Сухе листя, яке вітром прибивало до віконних шибок, здавалось йому схожим на його власні нездійснені заміри й несамовиті каяття. Заплющивши очі, він знов бачив обличчя моряка, що вдивлявся крізь затуманене скло, і знов тяжка рука жаху стискувала йому серце.

Але, може, це тільки породження його фантазії, яка з ночі викликала примару помсти і цю моторошну картину грядущої покари? Бо ж дійсність — хаотична, то лише людська уява діє з разючою логічністю. Адже саме завдяки уяві вслід за гріхом приходять докори сумління. Адже саме уява виставляє нам на очі огидне поріддя наслідків, що їх тягне за собою кожен наш злочин. У звичайному світі фактів ані грішники не зазнають покари, ані праведники не дістають винагороди. Успіх дається дужому, поразка спадає на слабкого. І по всьому!.. Та й крім того, якби хто сторонній тинявся навколо дому, його побачила б челядь або сторожа. Якби чиї сліди було знайдено на клумбах, садівники доповіли б йому. А певно, певно — це все його уява! Брат Сібіл Вейн не повернувся, щоб убити його. Той морячисько відплив на судні і десь загине в холодному морі. Тож хай собі хоч як там, а від Джеймса Вейна він, в усякому разі, убезпечений. Адже цей моряк не знає, і ніяк йому дізнатись,

ім'я Чарівного Принца! Маска юності врятувала його, Доріана Ґрея.

А проте ж — коли це все тільки мана, який жах знати, що сумління може збудити до життя такі моторошні фантоми, і надати їм видимої форми, і примусити їх рухатись перед людиною! Що за життя мав би він, коли б удень і вночі привиддя його злочинів вдивлялось у нього з темних закутнів, глумилося з нього із потайних сховків, нашіптувало йому щось у вуха під час бенкетів, розбуджувало його крижаним дотиком зі сну! На цю думку він аж пополотнів від страху — на нього наче війнуло зимним холодом. І навіщо тільки він у ту жахливу мить божевілля убив свого друга! Які моторошні самі лише згадки про ту сцену! Він бачив те все знову. Кожна відворотна деталь воскресала в пам'яті і проймала ще більшим жахом. З чорної хлані Часу зводилась у багряних шатах грізна тінь його злочину.

Лорд Генрі, прийшовши о шостій годині, застав його в сльозах. Доріан ридав, немов йому серце краялося з горя.

Аж на третій день набрався він духу вийти надвір. Ясне, запахуще від глиці повітря цього зимового ранку повернуло йому радість життя. Але не тільки погожа пора спричинила зміну. Усім єством зняв він бунт проти надміру болю, що силкувався порушити, а то й скалічити його душевний спокій. З ніжними витонченими натурами завжди так. Їхні могутні пристрасті несуться стрімголов, якщо їх не приборкано. Вони або вбивають людину, або вмирають самі. Дрібничкове горе і дрібничкове кохання вперто животіють. Кохання й горе, коли вони великі, гинуть від безмір'я своєї сили. До того ж Доріан переконав себе, що був жертвою враженої жахіттям уяви, і оглядався тепер на свої страхи уже трохи з жалем, а більше — з погордою.

Після сніданку він годину прогулювався з герцогинею в саду, а тоді поїхав через парк приєднатись до гурту мисливців. Хрусткий мороз, наче сіль, устилав траву. Небо скидалося на перекинуту чашу з блакитного металу. Тонкі забережні стояли по краях тихого озерця, поросłого очеретом.

На узліссі Доріан побачив сера Джефрі Клаустона, брата герцогині, як той викидав з рушниці два зужитих набої. Доріан вискочив з бідки і, наказавши конюхові одвести кобилу назад, попрямував до гостя, продираючись заростями кущів і прив'ялої папороті.

— Ну як полюється, Джефрі? — спитав він.

— Та не дуже. Птиця, либонь, чи не вся перебралась на луки. Може, після полуденка поталанить, як перейдемо на інше місце.

Доріан ішов поряд з Джефрі. Духмяність соснового лісу, сонце, що мінилося брунастими й червоними цятками на стовбурах дерев, хрипкі вигуки нагоничів, що доносилися час від часу, і слідом за цим різке клацання рушниць — усе це чарувало Доріана й наповнювало п'янким відчуттям свободи. Безжурне щастя і безтурботна радість наче окрилювали його.

Зненацька з-за пагорка, заросłого торішньою травою — ярдів двадцять попереду них, — вихопився заєць. Наставивши вуха з чорними кінчиками й витягуючи задні лапки, він як вітер летів у глиб вільшаника. Сер Джефрі приклав рушницю до плеча. Але грацiйність рухів звіряти несподівано чимось привабила Доріана Ґрея, і він скрикнув:

— Не стріляйте, Джефрі! Хай собі живе!

— Ет, дурниці! — засміявся Клаустон, і саме в ту мить, коли заєць скочив у гущавину, він пальнув. Разом почулися два крики — моторошний скавк пораненого зайця і ще моторошніший передсмертний скрик людини.

— Боже! Я попав у нагонича! — зойкнув Джефрі. — Який це осел поперся під постріли! Гей там, припиніть стрілянину! — гукнув він на весь голос. — Людину поранено!

Надбіг старший гайовий з палицею в руці.

— Де, пане? Де він?

Стрілянина тим часом ущухла по всій лінії.

— Он там, — сердито відповів сер Джефрі, поспішаючи до гайка. — Якого біса ви не тримаєте своїх людей позаду? Зіпсували мені полювання!

Доріан дивився, як вони обидва заглибились у вільшаник, розсуваючи гнучке податливе гілля. За хвилину вони вийшли з гущини, тягнучи чиєсь тіло на осоння. Доріан з жахом одвернувся — йому здавалося, недоля переслідує його, де б він не пішов. Він чув запитання сера Джефрі, чи нещасний таки помер, і ствердну відповідь гайового.

Ліс нараз немов ожив людськими обличчями, тупотом багатьох ніг, приглушеним гомоном. Між верховіттям лопітливо пролетів великий фазан з червонястим пір'ям.

Через яку хвилину, що знервованому Доріанові видалася справжньою вічністю муки, він відчув, як хтось поклав руку йому на плече. Він здригнувсь і оглянувся.

— Доріане, — мовив лорд Генрі, — я б їм сказав на сьогодні облишити влови. Далі полювати якось не годиться.

— Я б хотів, щоб їх назавжди облишили, — знеможено озвався Доріан. — Це все таке відразливе й нелюдське! Що, той нагонич?..

Речення так і лишилося недосказаним.

— На жаль, так, — почулась відповідь лорда Генрі. — Він дістав у груди цілий набій шроту. Певно, помер одразу. Ходімо в дім, Доріане.

Ярдів п'ятдесят до головної алеї вони йшли поруч і мовчали. А тоді Доріан глянув на лорда Генрі і сказав, важко зітхаючи:

— Це погана прикмета, Гаррі, дуже погана.

— Що?.. А, цей нещасливий випадок!.. Що ж поробиш, любий мій! Він сам винен — хто ж лізе під постріли? Та ми тут зовсім не причетні. Джефрі — то я згоден — опинився в прикрій ситуації. Воно ж бо не прийнято брати на мушку нагоничів! Люди подумають, що з нього кепський стрілець. А Джефрі цілить зовсім не зле, — навпаки, дуже влучно... Але ні до чого розводити про цю справу.

Доріан похитав головою.

— Ой ні, Гаррі, це погана прикмета. Я чую, щось жахливе заходить з кимось із нас... Може, зі мною, — додав він, проводячи рукою по очах, наче від болю.

Його співбесідник засміявся.

— Єдина жахлива річ на світі — нудьга, Доріане. Це єдиний гріх, за який нема прощення. Але нам вона не загрожує — хіба що за обідом хтось надумає завести мову про цю пригоду. Я повинен їх попередити, що ця тема під табу. Що ж до якихось там прикмет, то їх взагалі не існує. Доля не шле нам вісників — вона для цього занадто мудра або жорстока. Та й що таке може трапитися з вами, Доріане? Ви маєте все, що тільки людина може побажати. Будь-хто залюбки помінявся б з вами!

— А я залюбки помінявся б із будь-ким!.. Не смійтеся, Гаррі, я кажу правду. Той бідолашний селянин, що його оце вбито, щасливіший за мене. Я не маю жаху перед Смертю, ні, Гаррі, — це тільки наближення Смерті жахає. Мені здається, що крила цього чудовиська вже змахують наді мною в олив'яній задусі. Боже милостивий! Хіба ви не бачите, Гаррі, що он там скрадається хтось поза деревами, — він жде мене, він чатує на мене!

Лорд Генрі глянув, куди вказувала тремтяча рука в рукавичці.

— Авжеж бачу, — усміхаючись, сказав він. — Вас жде садівник. Певно, хоче поспитати, яких квітів зрізати до столу на вечір. Але нерви у вас і справді стали зовсім нікудишні, любий! Неодмінно побувайте в мого лікаря, коли повернемось до міста.

Доріан полегшено перевів подих, переконавшись, що підходить лише садівник. Той доторкнувся капелюха, в нерішучості скосив погляд на лорда Генрі, а тоді добув з кишені листа й подав своєму господареві.

— Її світлість наказали почекати на відповідь, — мовив він упівголоса.

Доріан поклав листа в кишеню.

— Перекажіть її світлості, що зараз я сам прийду, — холодно сказав він.

Садівник обернувся і квапливо пішов до будинку.

— Як полюбляють жінки ризиковні вчинки! — засміявся лорд Генрі. — Цією рисою в них я найбільш захоплююся. Жінка ладна фліртувати з ким завгодно, аби тільки на очах інших людей.

— А ви, Гаррі, так само полюбляєте ризиковні слова! Та цим разом ви таки схибили. Герцогиня мені дуже подобається, але я не закоханий у неї.

— Зате вона дуже закохана в вас, але подобаєтесь ви їй менше. Отож двійко з вас чудове.

— Ви плітки розводите, Гаррі, хоч і не маєте на те жодних підстав.

— Підстава будь-якої плітки — впевненість у неморальності, — сказав лорд Генрі, запалюючи цигарку.

— Ой Гаррі, задля дотепу ви й рідного батька б не пожалували!

— Люди самохіть сходять на жертовник, — була відповідь.

— Як я хотів би знову покохати! — промовив Доріан Ґрей з глибоким пафосом у голосі. — Але я, здається, вже цього не можу і забув навіть, що таке жадання... Я забагато цікавлюсь самим собою і став уже тягарем сам для себе. Мені треба

забратись куди-небудь, забути все! Дурницю я впорудив, що взагалі сюди приїхав... Я, мабуть, пошлю телеграму Гарві, хай приготують яхту. На яхті хоч безпечно.

— Безпечно? Від чого, Доріане?.. У вас якийсь клопіт. Чому ви мені не розкажете? Ви ж знаєте — я б радо поміг вам.

— Не можу я цього розказати вам, Гаррі, — понуро відповів Доріан, — Та й, певно, то все лише мої химери... Цей нещасливий випадок вивів мене з рівноваги. В мене якесь жахливе передчуття, ніби щось таке має статися й зі мною.

— Пхе, дурниці!

— Та я б теж тої думки, але нічого не можу з собою подіяти... Ага, ось і герцогиня — чиста Артеміда в новочасному костюмі! Бачите, ми повернулися, герцогине.

— Я все чула, містере Ґрей, — мовила герцогиня. — Бідний Джефрі аж місця собі не знаходить. Та й ще ви нібито просили його не стріляти в зайця. Це дуже дивно!

— Справді, дуже дивно. Не знаю, чому я так сказав. Просто якась примха. На звірину було так любо дивитись!.. Але шкода, що вам розповіли про цю пригоду. Це неприємна історія.

— Це прикра історія, — поправив лорд Генрі, — бо психологічно вона нічого не варта. От якби Джефрі, скажімо, навмисне це зробив, тоді воно було б цікаво. А хотів би я запізнати справжнього вбивцю!

— Фе, Гаррі, які ви бридкі речі кажете! — вигукнула герцогиня. — Авжеж, містере Ґрей? Ой Гаррі, містерові Ґрею знов погано! Він непритомніє!

Доріан насилу взяв себе в руки і усміхнувся.

— Це пусте, герцогине, — пробурмотів він, — в мене нерви страшенно розшарпалися, та й тільки. Мабуть, я сьогодні забагато ходив... Гаррі ніби щось, таке сказав? І дуже нездорове? Опісля мені розповісте. А зараз я, мабуть-таки, краще піду приляжу, ви вже пробачте.

Вони дійшли до широких сходів з оранжереї на терасу. Коли скляні двері зачинилися за Доріаном, лорд Генрі обернувся і глянув на герцогиню своїми млосними очима:

— Ви дуже закохані в нього?

Вона якийсь час не відповідала, мовчки дивлячись на крайобрій.

— Я й сама хотіла б це знати, — мовила вона врешті. Лорд Генрі заперечив:

— Знання було б фатальне. Непевність — ось що чарує людину. В імлі все робиться чудовим...

— Але в імлі можна й заблукати.

— Всі шляхи сходять до одного, люба Ґледіс.

— До чого ж саме?

— До розчарування.

— Такий був мій дебют у житті, — зітхнула герцогиня.

— Але він приніс вам герцогську корону.

— Мені набридло суничне листя на короні.

— Воно вам додає приваби.

— Тільки на людях.

— Вам було б важко без нього, — сказав лорд Генрі.

— А я його й не кидаю, ані листочка.

— Монмаут має вуха.

— Старість глухувата.

— Невже він ніколи не ревнував?

— На жаль.

Лорд Генрі озирнувся круг себе, ніби нишпорячи очима.

— Чого ви шукаєте? — спитала герцогиня.

— Кульки з вашої рапіри, — відповів він. — Ви ж її скинули, лаштуючись до бою.

Вона засміялася.

— Я ще під маскою.

— Тим ваш погляд ще звабливіший, — прозвучала відповідь.

Вона знову засміялась. Зуби її блиснули, наче білі зернятка в червоному м'ясиві плода.

А нагорі, у своїй спальні, лежав на канапі Доріан Ґрей, і жах поймав кожну клітину його тіла. Життя раптом стало для нього таким огидним тягарем, що його несила було зносити. Моторошна смерть бідолашного нагонича, якого підстрелили в лісі, мов дикого звіра, здавалася йому прообразом його власної смерті. І він мало не зомлів, почувши ті цинічно-жартливі слова лорда Генрі.

О п'ятій годині він подзвонив служникові і наказав спакувати речі та щоб до пів на дев'яту була готова коляска, бо він вечірнім поїздом від'їздить до Лондона. Жодної ночі він вирішив не залишатись більше у Селбі-Роял. Лихе це місце — тут смерть ходить серед білого дня, і трава в лісі заплямована кров'ю.

Потім він написав записку лордові Генрі, сповіщаючи, що ще в Лондон порадитися з лікарем, і прохаючи його тим часом обходити гостей. Коли він вкладав записку в конверт, у двері постукали, і камердинер доповів, що його хоче бачити старший гайовий. Доріан спохмурнів і прикусив губу.

— Скажіть, нехай увійде, — буркнув він по хвилі вагання. Тільки гайовий ступив на поріг, Доріан витяг з шухляди чекову книжку і поклав перед себе.

— Ви, Торнтоне, мабуть, з приводу того нещасливого випадку вранці? — запитав він, беручись за перо.

— Так, пане, — відповів охоронець дичини.

— Цей горопаха був одружений? Він мав родину? — спитав, аби лише спитати, Доріан. — Коли так, я їх не залишу в злиднях і надішлю їм грошей, скільки ви вважаєте за потрібне.

— У тім-то й річ, пане, що ми не знаємо, хто він такий! Через це я й насмілився вас потурбувати...

— Не знаєте, хто він? — не вслухаючись, перепитав Доріан. — Цебто як? Він що, не з ваших людей?

— Ні, пане. Я ніколи його не бачив. Він скидається на матроса, пане.

Перо випало в Доріана з руки, і серце немов завмерло.

— На матроса? — вихопилось у нього. — Ви кажете, на матроса?

— Так, пане. На вигляд він буцімто матрос — руки у нього в татуюванні, і все таке інше...

— Що-небудь знайшли при ньому? — спитав Доріан, нахиляючись уперед і втуплюючи приголомшений погляд у гайового. — Якісь документи, щоб хоч ім'я його з'ясувати?

— Ні, пане. Лише гроші — трохи — і шестизарядний револьвер. А імені немає. Він, бачиться, чоловік пристойний, пане, хоч і з простолюду. Якийсь матрос, ми так гадаємо.

Доріан скочив на ноги. Божевільна надія промайнула в нього, і він гарячково її хопився.

— А де труп? — вигукнув він. — Кажіть хутчіш! Я мушу зараз же його побачити.

— Він у порожній стайні на Гоум-фарм, пане. Люди не люблять таке тримати у себе в хаті. Кажуть, мрець приносить нещастя.

— На Гоум-фарм? Мерщій женіть туди, почекаєте там. Скажіть котрому конюхові привести мені коня... Або ні, не треба. Я сам візьму, так швидше.

Не минуло й чверті години, як Доріан Ґрей уже мчав на весь дух довгим путівцем. Дерева примарною кавалькадою проносилися повз нього, і безладні тіні перетинали йому шлях. Раз кобила шарпнулася вбік, побачивши білі ворота, і ледве не скинула верхівця. Він уперіщив її пужалном по шиї, і вона стрілою рвонула вперед, у присмеркову далину, аж камінці виприскували у неї з-під копит.

Нарешті він доїхав до Гоум-фарм. На подвір'ї ферми стояло двоє робітників. Доріан скочив з сідла і кинув одному з них повіддя. В найдальшій стайні блимав якийсь вогник. Щось немов підказало Доріанові, що труп там; він квапливо підійшов до дверей і вже поклав руку на клямку.

Тоді пристав на мить, відчуваючи, що зараз він на порозі відкриття, яке принесе йому або спокій, або погубу. Відтак шарпнув двері й увійшов.

На купі мішковини аж у протилежному кутку лежало людське тіло в простій сорочці й синіх штанях. Обличчя мерцеві вкривала строката хустина. Поряд, потріскуючи, горіла груба свічка, встромлена в шийку пляшки.

Доріан Ґрей весь колотився. Він відчував, що йому не стане духу своєю рукою прийняти цю шматину, і гукнув одного з робітників.

— Зніміть це йому з обличчя. Я хочу глянути на нього, — сказав він, прихиляючись до одвірка задля опори.

Коли робітник прибрав хустину, Доріан підступив ближче. Радісний крик вирвався йому з уст. Чоловік, що його підстрелили в гущавині, — був Джеймс Вейн.

Кілька хвилин Доріан стояв непорушно, дивлячись на мерця. А коли повертався верхи додому, в очах його виступили сльози: він знав, що тепер уже таки в безпеці.

Розділ XIX

— Навіщо запевняти, ніби ви хочете стати кращим? — завважив лорд Генрі, занурюючи білі пальці в мідяну чашу з трояндовою водою. — Ви сама досконалість, Доріане. Прошу вас, залишайтесь таким і далі.

Доріан Ґрей похитав головою.

— Ні, Гаррі, я занадто багато вчинив гріхів. Я вирішив більше не грішити. І від учора вже почав свої доброчесні вчинки.

— А де ж ви були вчора?

— На селі. Я їздив сам і зупинявся в маленькому заїзді.

— Любий мій, — посміхнувшись, мовив лорд Генрі, — на селі кожен може бути безгрішний. Там немає спокус. Тим-то люди

що живуть поза містом, такі вкрай нецивілізовані. Набути її, цивілізації, зовсім не так легко. Для цього є тільки два шляхи: один — через культуру, другий — через зіпсуття. А сільським мешканцям і те, й те не до спромоги, тож вони й зашкарубли у своїй праведності.

— Культура і зіпсуття... — повторив Доріан. — Скуштував я їх трохи, знаю... Але зараз мені аж страшно, як подумаю, що на них мусиш конче заразом натикатись... Бо я маю тепер новий ідеал, Гаррі. Я хочу стати кращим. І я відчуваю, що вже змінився.

— Однак ви ще не розповіли мені, що то у вас за доброчесний вчинок. Чи ви сказали навіть про декілька вчинків? — запитав співрозмовник, накладаючи собі на тарілку червону купку очищених полуниць і цідячи на них цукор з дірчастої ложечки.

— Вам я розповім, Гаррі, але тільки вам. Я пожалів одну дівчину. Хай це й марнославно, та ви мене зрозумієте. Вона прегарна собою і на диво нагадує Сібіл Вейн. Мабуть, це спершу й привабило мене до неї. Ви ж пам'ятаєте Сібіл? Як давно те, здається, було!.. Гетті, ясна річ, не з нашого кола. Вона проста селянська дівчина. Але я щиро покохав її. Авжеж, я певний, що таки покохав. Увесь цей чарівний травень я їздив туди — ми бачилися з нею двічі-тричі на тиждень. Вчора вона зустріла мене в маленькому садку. Яблуневий цвіт падав їй на волосся, і вона сміялася... Сьогодні на світанку ми мали разом виїхати звідти. Але раптом я вирішив залишити її такою ж чистою, як уперше побачив.

— Незвичність цього почуття, гадаю, дарувала вам трепет справжньої насолоди, — перепинив Доріана лорд Генрі. — А вашу ідилію я можу докінчити й сам. Ви дали їй добру пораду і розбили її серце. Такий був початок вашого вдосконалення.

— Ви неможливі, Гаррі! І як вам не сором таке казати? Серце Гетті зовсім не розбите. Звичайно, вона плакала й узагалі побивалася. Але зате ганьба її не зачепила. Вона може жити як Пердіта у своєму садку серед м'яти й нагідок.

— І ридати над невірним Флорізелем! — засміявся лорд Генрі, відкидаючись на спинку крісла. — Любий Доріане, який ще ви по-дитячому безпосередній! Невже ви гадаєте, що ця дівчина тепер зможе задовольнитись кимось із свого середовища? Ну, віддасться вона за якого неотесу-візника чи простого орача. І от уже саме те, що вона зустрічалася з вами, кохала вас, примусить її зневажати свого чоловіка і почуватись нещасною. З морального погляду я б не дуже високо поставив ваше велике самозречення. Навіть як на початок, це вбого. Та й чим ви певні, що ваша Гетті не спливає зараз, як Офелія, десь у ставку під ясними зорями, серед мальовничого латаття?

— Годі-бо, Гаррі, це вже зовсім! Спочатку ви берете все за жарт, а потім вигадуєте страшні трагедії! І нащо я вам розповів усе?.. Та байдуже, кажіть що завгодно, — я знаю, що правильно вчинив. Бідна Гетті! Сьогодні вранці, проїздивши верхи повз ту садибу, я бачив у вікні її обличчя, біле, мов жасминовий цвіт... Але облишмо це. І не пробуйте мене переконати, що перший мій добрий вчинок за багато років, перша крихітка самопожертви — насправді теж гріх. Я хочу стати кращим. І я таки стану... Розкажіть ліпше про себе. Що нового в місті? Я вже давно не був у клубі.

— Люди й досі ще сушать собі голови, де зник невдаха Безіл.

— Я думав, це вже їм набридло, — ледь спохмурнівши, буркнув Доріан, наливаючи собі вина.

— Ну, ну, мій любий, про це ж гомонять лише півтора місяця, а наша публіка не така жвава розумом, щоб мати більш однієї теми на три місяці. Щоправда, останнім часом їй дуже повелося. Вона мала моє розлучення, самогубство Алана Кемпбела, а тут ще таємниче зникнення художника. Скотланд-Ярд усе наполягає, що чоловік у сірому пальті, який виїхав у Париж дев'ятого листопада нічним поїздом, то й був невдаха Безіл, а французька поліція твердить, що він взагалі не прибував до Парижа. Гадаю, тижнів за два ми почуємо, що його бачили в Сан-Франциско. Дивна річ, але хто б не зник, як уже кажуть, що його бачено в Сан-Франциско. Чудове це місто — в ньому, певно, всі переваги того світу!

— А що, на вашу, думку, сталося з Безілом? — спитав Доріан, тримаючи чарку з бурґундським на світло і сам дивуючись, що може так спокійно вести про це мову.

— І не уявляю. Якщо Безіл надумав переховатись — це не моя справа. Якщо він мертвий — я не хочу й думати про нього. Смерть — це єдине, що проймає мене жахом. Я ненавиджу смерть!

— Чому ж? — знехотя запитався Доріан Ґрей.

— А тому, — почав лорд Генрі, підносячи до ніздрів позолочений флакончик з ароматичним оцтом, — що нині людина здатна пережити будь-що, окрім смерті. Смерть і вульгарність — це єдині дві речі в дев'ятнадцятому столітті, що з ними не можна примиритись. Перейдім пити каву в музичну залу — гаразд? Ви повинні заграти мені Шопена. Той, з ким утекла моя дружина, блискуче грав Шопена. Бідолашна Вікторія! Я дуже був звик до неї, і тепер у домі чогось наче бракує... Звичайно, подружнє життя тільки звичка, і погана звичка. Але людина жалкує, втративши навіть найгірші свої

звички. І за ними чи не найбільше — то ж така важлива частка нашого єства...

Доріан мовчки підвівся з-за столу і пройшов до сусіднього покою. Там він сів за рояль, і пальці його забігали по білих та чорних клавішах із слонової кості. Коли принесли каву, він перестав грати і, дивлячись на лорда Генрі, запитав:

— Гаррі, а вам не спадало на думку, що Безіла вбито? Лорд Генрі позіхнув.

— Безіл був знаний у широких колах і носив дешевий годинник. Чого б його мали вбивати? Та й розумом він не такий уже багатий, щоб спромогтись на ворогів. Звісно, його малярський хист — непересічний, але можна малювати, як Веласкес, і бути водночас нудним до неможливого. Бо, правду кажучи, Безіл був таки досить нудний. Лише раз він збудив у мені цікавість: це коли розповів — багато літ тому, — що до нестями обожнює вас і що ви надихаєте його в творчості.

— Я його дуже любив, — сумно мовив Доріан. — Але й справді ніхто не гадає, що його вбито?

— Та деякі газети припускають таку можливість. Проте, як на мене, це зовсім неймовірно. Звичайно, в Парижі чимало брудних притонів, тільки ж Безіл не з тих, що туди вчащають. Він анітрохи не цікавився життям, це головна його вада.

— А що б ви сказали, Гаррі, якби почули від мене, що це я вбив Безіла? — запитав Доріан, пильно стежачи за враженням від своїх слів.

— Я б сказав, любий, що ви берете на себе роль, яка вам не личить. Кожен злочин — вульгарний, так само як і кожна

вульгарність — злочин. Це не ваше амплуа, Доріане, — чинити злочини. Даруйте, якщо мої слова зачіпають ваше себелюбство, але, далебі, цьому правда. Злочин належиться виключно нижчим шарам суспільства. І я ані на крихту не осуджую їх за це. Мені здається, для них злочин — те саме, що для нас мистецтво: просто засіб збуджувати відчуття.

— Засіб збуджувати відчуття? Отже, ви думаєте, що той, хто раз вчинив злочин, може й знову таке саме зробити? Оце вже ні, Гаррі!

— О, та що завгодно може бути приємним, досить лише призвичаїтись, — засміявся лорд Генрі. — Це одна з найважливіших таємниць життя. Але щодо вбивства — то це завжди вчинок хибний. Ніколи не слід робити чогось такого, про що не можна побалакати після обіду... Та даймо спокій бідному Безілові. Я б радніший визнати, що кінець його був такий романтичний, як ви гадаєте, але щось не йметься віри... А чи не звалився він собі з омнібуса просто в Сену, а кондуктор узяв та й замовчав усю справу? Їй-бо, він скінчив саме так! Ось він лежить горілиць під каламутно-зеленими водами, важкі баржі пропливають над ним, довгі водорості чіпляються йому за волосся... Я, знаєте, не думаю, щоб він міг багато ще створити путнього. Його доробок за останні років десять помітно спав на якості.

Доріан мовчки зітхнув, а лорд Генрі пройшовся по залі і погладив голову рідкісного яванського папуги, що сидів на бамбуковій жердині. Птах був великий, з сірими крильми і рожевим чубком та хвостом. Відчувши доторк тонких людських пальців, папуга струсонув білу плівку і зморщених повік на чорні склисті очі і колихнувся взад-вперед.

— Так, — вів далі лорд Генрі, обертаючись до Доріана і дістаючи з кишені хустинку, — його твори стали далеко гірші. Їм

чогось ніби забракло... Ідеалу, чи що. Адже Безіл був великим малярем, поки ви з ним були великими друзями... А через що ви розійшлися? Мабуть, він вам набрид. Ну, тоді він цього вам ніколи не простив, — такі вже вони є, нудні люди... До речі, що-бо сталося з тим вашим чудовим портретом? Я, здається, ні разу й не бачив його, відколи Безіл скінчив над ним роботу. Пригадую, кілька років тому ви казали мені, що відправили його в Селбі і що дорогою він десь загубився чи то був украдений. Отож так і не знайшли його? Шкода! То був справжній шедевр. Я ще колись хотів його придбати. А таки жаль, що я не придбав. Той портрет з часу розквіту Безілового таланту. Пізніші ж його картини — це чудна суміш поганого малярства й добрих намірів, якраз те, що дає право художникові називатись типовим представником британського мистецтва... А ви давали в газети оголошення, що зникла картина? Треба було б...

— Я вже й забув. Певно, давав, — відповів Доріан. — Але мені той портрет ніколи по-справжньому не подобався. Я жалкую, що позував для нього. Мені неприємно про той портрет навіть згадувати. І навіщо ви перевели на це розмову?.. Він завжди викликає у мене в пам'яті дивні слова з якоїсь п'єси — чи не з "Гамлета"?.. Стривайте, ось оце...

Як смуток на картині —

Назовні тільки...

— І справді, той портрет якраз такий.

Лорд Генрі засміявся.

— Коли людина бере життя як митець, її серцем стає мозок, — прорік він, сідаючи в крісло.

Доріан Ґрей крутнув головою і програв кілька тихих акордів на роялі.

— "Як смуток на картині — назовні тільки..." — повторив він.

Старший співрозмовник відкинувся в кріслі і, примруживши очі, дивився на Доріана.

— А між іншим, Доріане, — озвався перегодом лорд Генрі, — "яку користь має людина, здобувши цілий світ, а загубивши... — як то там сказано?.. — свою власну душу?.."

Музика враз обірвалася, і Доріан, шарпнувшись, утупив пильний погляд у свого друга.

— Чого ви мене запитуєте про це, Гаррі?

— Друже мій, — сказав лорд Генрі, зводячи в подиві брови, — я запитав вас, сподіваючись на відповідь, та й годі. Минулої неділі я проходив через Гайд-парк. Біля самої Мармурової арки там стояв невеликий обшарпаний натовп і прислухався до якогось вуличного проповідника. Минаючи їх, я почув, як він верескливим голосом кинув оце запитання своїй авдиторії. І чомусь ці слова вразили мене своїм драматизмом. Наш Лондон дуже багатий на такі колоритні сценки. Мрячна днина, неоковирна постать християнина в дощовику, півколо хворобливо блідих облич під нерівним дашком парасольок, вода з них стікає, і ця розкішна думка, кинута у повітря істерикуватим пронизливим голосом... Знаєте, це й справді було дуже добре по-своєму, просто разюче. Хотів я був сказати цьому пророкові, що душу має тільки Мистецтво, а людина — ні. Але добре, що не сказав, — він, мабуть, і не зрозумів би.

— Ви помиляєтеся, Гаррі. Людина має душу, і душа ця жах яка реальна. Її можна купити, продати, проміняти. Її можна отруїти або зробити досконалою. Душу має кожен з нас. Я знаю це.

— Ви цілком у цьому певні, Доріане?

— Цілком.

— А, ну тоді це ілюзія. Якщо ми абсолютно у чомусь певні, то насправді його немає. Така фатальність закладена у Вірі, і те саме лежить в основі Кохання... Ну, що ви так споважніли? Е, Доріане, та не будьте таким серйозним — що нам до забобонів нашого віку? Душа для нас уже ж не існує!.. Заграйте мені, Доріане, заграйте який-небудь ноктюрн, і коли гратимете, розкажіть стиха, як ви спромоглися зберегти молодість. Ви мусите мати якийсь секрет. Я старший вас тільки на десять років, але гляньте, як я змарнів, пожовк, які в мене зморшки... А ваш вигляд — їй-бо, чудовий, Доріане! І сьогодні чарівніший, ніж будь-коли. Дивлюсь я на ваше обличчя, і пригадується мені той день, коли я вперше вас побачив. Ви були дуже сором'язким і трохи зухвалим, але надзвичайно чарівним. Від того часу ви, ясна річ, змінилися, проте не зовнішністю. Хотів би я дізнатися ваш секрет... Щоб повернути собі молодість, я ладен піти на все — хіба що тільки не робити гімнастики, не вставати рано і не бути добропорядним. Молодість! Немає нічого над неї! Це дурниці — говорити про недосвідченість молодості. Тепер лише набагато молодших за мене я слухаю з повагою. Молодь випереджує нас — їй життя відкриває найновіші свої дива. Що ж до старих людей, я їм завжди суперечу. Це принципово. Спитайте їхню думку про подію, що сталася вчора, і вони з повною серйозністю переповідять вам судження тисяча вісімсот двадцятого року, — коли чоловіки носили високі панчохи і люди вірили в усе, а не знали геть нічого... Яке гарне оце, що ви граєте! Мені здається, чи не

писав його Шопен на Майорці, коли море зітхало круг його вілли і солоні бризки сягали вікон? Таке воно напрочуд романтичне... Яке це щастя, що ми маємо хоч одне ненаслідувальне мистецтво! Грайте ще, Доріане, я сьогодні так запраг музики! Я от уявляю, ніби ви — юний Аполлон, а я — Марсій, що слухає Аполлона. В мене, Доріане, є свої муки, про які навіть ви не знаєте. Трагедія старості не в тому, що людина стара тілом, а в тому, що вона молода душею. Мене навіть самого часом вражає власна щирість. Який ви щасливий, Доріане! Яке чудове ваше життя? Ви всього спробували. Ви на свій смак куштували сік виноградин. Ніщо не приховалося від вас. І все те для вас було як музика, і воно вас не зіпсувало. Ви все такий самий.

— Ні, Гаррі, я вже не такий самий.

— Такий самий, Доріане! А цікаво мені знати, яке далі буде життя ваше. Тільки не зіпсуйте його самозреченням. Тепер ви — взірець досконалості. Тож пильнуйте, щоб не стати неповноцінним. Вам нічого зараз не закинеш, — так, так, не хитайте головою, ви ж і самі знаєте, що цьому правда. І до того — навіщо себе дурити, Доріане? — життя наше не підвладне нашій волі чи замірам. Життя — це все нервові волокна й клітини мозку, де одна за одною народжуються пристрасті й потаємні думки. Вам може здаватися, що ви дужий, що вам ніщо не загрожує. Але от якийсь випадковий відтінок освітлення кімнати чи барви ранкового неба, пахощі, які колись ви любили і які тепер навіяли неясні згадки, рядок призабутого вірша, що знову трапив вам на очі, ритм музичного твору, якого ви давно не грали, — такі то все дрібниці, але ж саме від них залежить наше життя. Далебі, що так, Доріане. Десь про це пише Браунінґ. Але й наші власні чуття свідчать те саме. Почую лиш я аромат білого бузку — і знов переживаю найчарівніший місяць свого життя. Як би я хотів помінятися з вами долею, Доріане! Люди ганять і вас, і мене, але вас вони все-таки

обожнюють і завше обожнюватимуть. Ви саме той характер, якого наша доба шукає і боїться, чи не знайшла. Я такий радий, що ви ніколи нічого не створили — не вирізьбили жодної статуї, не намалювали жодної картини, не витворили анічогісінько поза собою! Ваше мистецтво — це ваше життя. Ви поклали себе самого на музику. Дні ваші — це ваші сонети.

Доріан підвівся з-за рояля і провів рукою по кучерях. — Так, життя моє було вишукане, але з мене годі вже його такого, Гаррі, — тихо промовив він. — І ви повинні більш не говорити мені цих божевільних речей. Ви не знаєте всієї правди про мене. Якби знали, то, певно, і ви одвернулися б від мене! Ви смієтеся? Не смійтесь!..

— Чого ви перестали грати, Доріане? Сідайте, зіграєте мені ще раз цей ноктюрн. Гляньте, який он великий медової барви місяць на сутінковім небі. Він теж чекає на чар вашої музики і, як ви будете грати, підійде ближче до землі... Не хочете? Ну, тоді їдьмо до клубу. У нас сьогодні був чарівний вечір, і так само треба його закінчити. У клубі є один молодик, що страшенно хоче з вами запізнатися, — це юний лорд Пул, старший син Борнмаутів. Він уже наслідує ваші краватки і ревно просить познайомити його з вами. Він такий чарівний юнак, і мені трохи нагадує вас.

— Не дуже це приємно, — сказав Доріан зі смутком в очах. — Я сьогодні втомився, Гаррі, і не поїду до клубу. Уже майже одинадцята, а я хочу рано лягти спати.

— Побудьмо ще, Доріане. Ви ніколи не грали з таким почуттям, як сьогодні. Справжнє натхнення водило вашими пальцями.

— Це тому, що я вирішив стати доброчесним, — посміхнувся у відповідь Доріан. — І вже де в чому змінився.

— Тільки в ставленні до мене ви не можете змінитись, Доріане, — мовив лорд Генрі. — Ми завжди будемо друзями.

— Але ж це ви колись отруїли мене книжкою. Я не подарую вам цього, скільки житиму, Гаррі. Дайте слово, що більше нікому не покажете її. Вона завдає шкоди.

— Любий мій, ви й справді беретесь моралізувати. Незабаром ви, як щирий неофіт, почнете застерігати людей перед усіма гріхами, що вам уже оприкріли. Ні, Доріане, ви занадто гарний для цього. Та й ні до чого це. Які ми є, такі ми є, і такими й будемо. А отруєння книжкою — річ узагалі неможлива. Мистецтво не має впливу на дії людини — воно паралізує бажання діяти. Воно цілковито безплідне. Книжки, що їх світ вважає за неморальні, тільки показують світові його ж наругу, та й годі. Але нічого нам сперечатись про літературу... Приходьте до мене завтра. Об одинадцятій я їду верхи на прогулянку, і ми зможемо зробити це вдвох, а опісля я візьму вас із собою на полуденок до леді Бренксам. Це чарівна жінка, і вона хоче порадитися з вами про гобелени, які збирається придбати. Отже, глядіть, щоб ви прийшли... Чи краще ми пополуднуємо в нашої маленької герцогині? Вона каже, що ніколи тепер не бачить вас. Може, Ґледіс набридла вам? Я так і думав. її гострий язичок скоро переїдається. Гаразд, але, в усякому разі, приходьте об одинадцятій.

— І конче треба мені приходити, Гаррі?

— А певно! В Парку дуже мило о цій порі. Бузок там розцвів так пишно, як було тільки того літа, коли я познайомився з вами.

— Добре, я буду об одинадцятій. На добраніч, Гаррі.

Підійшовши до дверей, Доріан зупинився на мить, наче хотів щось додати, але тільки зітхнув і вийшов.

Розділ XX

Стояв тихий погожий вечір, такий теплий, що Доріан не зодягав пальта, а ніс його, перекинувши через руку, і навіть не закутував шиї шовковим кашне. Коли він прямував додому, покурюючи цигарку, повз нього пройшло двоє юнаків у вечірніх костюмах. Він почув, як один з них прошепотів другому:

— Оце Доріан Ґрей!

Він пригадав, як приємно бувало йому, коли в його бік показували пальцем, чи дивилися, або говорили про нього. А тепер йому обридло вічно чути своє ім'я. І половину чарів того маленького села, куди він так часто їздив останніми тижнями, саме те й становило, що там ніхто його не знав. Доріан не раз казав дівчині, яку закохав у себе, що він бідний, і вона вірила йому. Але коли він зізнався їй, що був страх як зіпсутий, вона тільки засміялася й відмовила, що зіпсуті люди завжди дуже старі і дуже бридкі. А який сміх у неї — чисто мов пташка співає! І сама вона — така гарненька в простій бавовняній сукенці й широкому капелюшку! Вона не знала нічого в житті, але вона мала все те, що він утратив.

Прийшовши додому, Доріан побачив, що камердинер і досі чекає на нього. Він відіслав його спати, а сам, лігши на канапу в бібліотеці, задумався над тим, що почув від лорда Генрі.

Чи й справді воно так, що людині ну зовсім неспромога змінитись? Доріана опосіла пекуча туга за непорочною

чистотою своєї юності, своєї рожевої юності, як назвав її колись лорд Генрі. Доріан добре знав, що ославив себе ганьбою, спаплюжив душу, сповнив потворністю уяву; він усвідомлював, що справляв згубний вплив на інших і що від цього мав страшенну насолоду; він знав, що проти всіх тих життів, які стикалися з його власним, його було найкраще, і так же багато від нього сподівалося, а він покрив його безчестям... Але невже це все невиправне? І навіть надії не лишилося для нього?

О, і навіщо тільки в ту страхітливу мить гордощів та шаленства з нього вихопилося фатальне благання, щоб портрет ніс тягар його днів, а він сам щоб зберіг незаплямованою пишноту вічної молодості! То ж був початок його згуби. Краще б кожен його гріх призводив до швидкої і неомильної кари. Покара очищує душу. Не "прости нам гріхи наші", а "покарай нас за провини наші" — ось така має бути молитва людини до всесправедливого Господа.

Люстерко в тонко різьбленій рамі, ще бозна-колишній дарунок лорда Генрі, стояло на столі, і білорукі купідони округ і досі все усміхалися. Доріан взяв дзеркало до рук — як тієї жахливої ночі, коли вперше завважив зміну в портреті, — і втупився в його гладінь невидющим, затуманеним від сліз поглядом. Колись одна особа, до безтями закохана в нього, написала йому несамовитого листа, що закінчувався такими словами обожнення: "Світ змінився, відколи прийшли в нього ви, — ви, зроблені з золота й слонової кості. Вигини ваших уст переписують наново історію світу". Ці слова постали на пам'яті Доріановій, і він знов і знов подумки повторював їх. А тоді раптом збурилася в ньому ненависть до власної вроди і, шпурнувши дзеркало на підлогу, він розтовк його підбором на срібні уламки. Ця врода його — ось що знівечило йому життя, — його врода і його молодість, яку він собі виблагав! Якби не вони, його життя було б вільне від наруги. А врода виявилася лише машкарою, молодість — лише глумом. Та й що таке зрештою

молодість? Наївна, незріла пора, пора поверхових настроїв, нездорових думок. Навіщо були йому її шати? Молодість же знищила його!

Ні, краще дати спокій минулому. Йому нічим уже не зарадиш. Про власне майбутнє — ось про що він має подумати. Джеймса Вейна поховано в безіменній могилі на цвинтарі в Селбі. Алан Кемпбел одного вечора застрелився у себе в лабораторії, так і не виказавши таємниці, накинутої йому. Збуджені пересуди про зникнення Голворда незабаром ущухнуть — до того йдеться. Отже, він, Доріан, цілком у безпеці. Проте зовсім не смерть художника гнітила його — смерть власної душі в живому тілі, ось що найдужче допікало. Безіл намалював портрета, який скалічив йому життя, і він не міг дарувати цього. Адже це той портрет спричинив усе. Безіл наговорив йому неможливих речей, але він навіть їх терпляче вислухав. А вбивство — це просто спалах безумства. Що ж до Алана Кемпбела, то він сам наклав на себе руки — така була його воля, так він і вчинив. А він, Доріан, до цього не причетний.

Нове життя! Ось чого він жадав зараз. Ось чого прагнув. Ба навіть уже й почав це нове життя. В усякому разі, він уберіг одну невинну дівчину. І ніколи більше не спокушатиме невинних. Він стане доброчесним.

Коли Доріан згадав про Гетті Мертон, у нього промайнуло: а чи не змінився на краще портрет у замкненій кімнаті? Певно, портрет уже не такий відразливий, як раніше! І, мабуть, коли його життя стане чистим від гріхів, він спроможеться стерти з обличчя на полотні всі сліди злочинних пристрастей... Ану, як ці сліди вже щезли?.. Він піде подивиться.

Доріан узяв зі столу лампу і покрався сходами вгору. Коли він відмикав двері, його напрочуд юне обличчя засвітилося на хвильку радісною усмішкою. Так, він стане доброчесним, і той

огидний портрет, який він переховує, не буде нагонити на нього страху. Він відчув, що жахливий тягар уже не тисне йому на душу.

Тихо ступаючи, він увійшов, замкнув своїм звичаєм двері зсередини і шарпнув з портрета пурпурове покривало. Крик болю й обурення вирвався в нього. Ніякої зміни він не побачив — хіба тільки в очах з'явилося щось підступне та рот скривило лицемірним усміхом. Портрет був усе так само відразливий — навіть іще відразливіший, коли тільки це можливе: червона волога на його руці начебто ще пояскравішала, ще більш скидаючись на тільки-но пролиту кров. Доріана пойняв дрож. Невже саме марнослав'я спонукало його на цей єдиний у житті добрий вчинок? Чи сама жага нових збуджень, як то насмішкувато натякнув лорд Генрі? Чи то бажання похизуватися, що часом примушує нас чинити щось благородніше за нас самих? Чи все те разом? А чому червона пляма ще побільшала? Вона розповзалася по зморшкуватих пальцях, мов якась жахлива хвороба... Кров була й на ногах портрета, немовби вона скапувала. Кров була навіть на тій руці, яка не тримала ножа!.. Що, зізнання? Може, це все до того, що він мусить зізнатися в убивстві? Виказати самого себе, піти на смерть?..

Він засміявся. І дика ж думка! Та й хто повірив би, якби навіть він зізнався? Не лишилося жодного знаку по вбитому. Все, що йому належало, було знищене. Доріан власними руками спалив його валізку й пальто. Люди просто сказали б, що він з'їхав з глузду. Та ще й замкнули б у божевільню, якби він затявся на своєму... А проте це його обов'язок — зізнатись, віддати себе на осудовисько людське, перетерпіти вселюдну покуту... Є Бог, і він вимагає від людей у гріхах своїх сповідатись перед землею так само, як і перед небом. І ніщо не очистить його, аж доки він не зізнається у своєму злочині... Злочині? Доріан здвигнув плечима. Смерть Безіла Голворда — то була

дрібничка. Він думав про Гетті Мертон. Бо таки цей портрет, нібито дзеркало його душі, — він бреше! Марнославність? Цікавість? Лицемірство? Невже нічого іншого не було в його самозреченні? Ні, неправда, там було щось інше, щось більше. Принаймні так він гадав. Але — хто може сказати?...

Ні! Нічого іншого там не було. Лише через марнославність він пощадив її. З лицемірства натягнув машкару доброчестя. Заради цікавості спробував ускромити себе. Тепер він ясно бачить усе це.

А те вбивство — невже воно ціле життя ітиме за ним переслідом? Невже тягар минулого довіку гнітитиме його? Чи, може, й справді він таки повинен зізнатись? Ні, ні, ніколи!.. Проти нього лишився тільки один доказ, і той непевний. Це — портрет. Ну, то він його знищить. І навіщо було так довго його зберігати? Колись він із задоволенням спостерігав, як образ на полотні змінюється і марніє замість нього самого, але віднедавна такого задоволення вже не відчував. Портрет не дає йому спати по ночах. А буваючи де поза Лондоном, він усе тремтить зі страху, щоб тим часом чиїсь чужі очі не підглянули його таємниці. Думка про портрет обволікала смутком його пристрасті, отруювала йому хвилини радощів. Портрет цей — немовби його сумління. Атож, сумління... Ну, так він його знищить!

Озирнувшись, Доріан нагледів ножа, яким було вбито Безіла Голворда. Він багато разів чистив його, поки ані цяточки на ньому не лишилося, і ніж аж вилискував. Цей ніж покінчив з художником — і він же покінчить з художниковим твором і з усім тим, що той твір спородив! Цей ніж покінчить з минулим, а коли минуле помре, він, Доріан, стане вільний. Цей ніж покінчить з надприродним життям душі в портреті, і, позбавившись його зловісних пересторог, Доріан віднайде врешті спокій. Доріан схопив ножа і прошив ним портрет.

Почувся голосний скрик і глухий стукіт. Цей передсмертний скрик був такий моторошний, що пробудилася вся челядь і всі сполошено повибігали зі своїх кімнат.

Двоє джентльменів, що саме переходили майданом, зупинилися і подивились на горішні вікна великої кам'яниці. Здибавши трохи далі полісмена, вони привели його до будинку. Той кілька разів подзвонив, але ніхто не виходив. В усьому будинку, крім одного вікна вгорі, було темно. Через деякий час полісмен відійшов від дверей і став стежити з сусіднього портика.

— Чий це будинок, констеблю? — спитав старший віком джентльмен.

— Містера Доріана Ґрея, сер, — відповів полісмен.

Відходячи, джентльмени зневажливо пересміхнулись. Один з них був дядько сера Генрі Ештона.

А в домі, на тій половині, де жила челядь, стривожено шепотілися напіводягнені люди. Стара місіс Ліф плакала, заламуючи руки. Френсіс був блідий наче смерть.

За яку чверть години він покликав кучера та одного з лакеїв, і всі втрьох вони почали скрадатися нагору. На їхній стукіт ніхто не озивався. Вони давай гукати. Всередині було все тихо. Марно спробувавши висадити двері, вони нарешті вибралися на дах, а звідти дістались до балкона. Вікна піддалися легко — видно, засувки були старі.

Коли вони ввійшли у кімнату, на стіні їм впав в око чудовий портрет їхнього господаря — достоту такого, яким вони востаннє його бачили, в усьому блиску його чарівної юності і

вроди. А на підлозі, з ножем у грудях, лежав якийсь мрець у вечірньому костюмі. Увесь у зморшках, вимарнілий, аж погляд вернуло. І лише постерігши персні у нього на пальцях, челядники впізнали, хто це.

---

1 Рум'яна і дотепність (фр.).

2 Велика пристрасть (фр.).

3 Діди завжди помиляються (фр.).

4 Втіху в мистецтві (фр.).

5 Я дуже радий, пані (фр.).

6 Забагато запалу (фр.).

7 Забагато відваги (фр.).

8 Кінець віку (фр.).

9 Кінець світу (фр.).